

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Veronika Pelikánová
Smlouva o úvěru

Diplomová práce

Olomouc 2011

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Smlouva o úvěru vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Chrudimi dne 25. července 2011

Veronika Pelikánová

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Vymezení pojmu úvěr.....	8
2.1 Úvěr z pohledu právního a ekonomického.....	8
2.2 Úvěr a další klíčové pojmy.....	9
2.3 Právní úprava úvěru.....	11
3. Historický exkurz vývoje úvěru.....	13
4. Srovnání smlouvy o úvěru a smlouvy o půjčce.....	16
4.1 Shodné a odlišné znaky.....	16
4.2 Úprava de lege ferenda.....	20
5. Platná právní úprava smlouvy o úvěru.....	23
5.1 Podstatné části a pojmové znaky smlouvy o úvěru.....	23
5.2 Nepodstatné části smlouvy o úvěru.....	27
5.3 Nárok dlužníka na poskytnutí peněžních prostředků.....	28
5.4 Povinnost věřitele poskytnout peněžní prostředky.....	29
5.5 Úplata za sjednání závazku poskytnout peněžní prostředky.....	30
5.6 Účelově určený úvěr.....	32
5.7 Vrácení poskytnutých peněžních prostředků.....	33
5.8 Úroky.....	34
5.8.1 Úroky z úvěru, jejich výše a splatnost.....	34
5.8.2 Úroky z prodlení.....	40
6. Zásady smlouvy o úvěru (se zaměřením na praxi bank).....	42
6.1 Zásada smluvnosti.....	42
6.1.1 Pojem smlouva.....	42
6.1.2 Předkontrakční fáze.....	43
6.1.3 Úvěrová způsobilost klienta.....	45
6.1.4 Uzavření úvěrové smlouvy.....	47
6.2 Zásada účelovosti.....	48
6.3 Zásada přímosti.....	48
6.4 Zásada termínovanosti.....	49
6.5 Zásada úročitelnosti.....	49
6.6 Zásada zajištěnosti.....	50
6.7 Zásada návratnosti.....	54

7. Zánik smlouvy o úvěru.....	57
7.1 Odstoupení od smlouvy o úvěru.....	57
7.2 Vypovězení poskytnutí úvěru.....	61
8. Přehled úvěrových obchodů bank.....	63
9. Úvěrové registry.....	67
10. Závěr.....	71
Seznam použitých zdrojů.....	73

Seznam použitých zkratek

ObchZ – zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ObčZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ZoB – zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů

DevZ – zákon č. 219/1995 Sb., devizový zákon, ve znění pozdějších předpisů

TrZ – zákon č. 40/2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ČNB – Česká národní banka

CRÚ – Centrální registr úvěrů

BRKI – Bankovní registr klientských informací

NRKI – Nebankovní registr klientských informací

CBCB – Czech Banking Credit Bureau

LLCB – Leasing & Loan Credit Bureau

SOLUS – Sdružení na ochranu leasingu a úvěrů spotřebitelům

1. Úvod

Většina ekonomicky činných subjektů v dnešní době nevystačí s vlastními prostředky, ke své činnosti často potřebují získat další finanční zdroje. Důvodů vedoucích k žádosti o poskytnutí či půjčení peněžních prostředků je celá řada, přes zafinancování rozsáhlého investičního projektu, krytí běžných provozních nákladů při dodávkách zboží s delší dobou splatnosti nebo zásobovací činnosti podniku při delším výrobním cyklu až po případné uspokojení potřeb běžných spotřebitelů. V takové situaci se potencionální dlužníci obracejí na věřitelské subjekty, kterými jsou nejčastěji banky, jsou jimi ovšem i nejrůznější finanční společnosti, jejichž počet za posledních několik let enormně vzrostl. Nejvýznamnějším a nejčastěji užívaným instrumentem, prostřednictvím něhož dlužník může získat potřebné finance, je smlouva o úvěru upravená zákonem č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

S ohledem na skutečnost, že institut samotného úvěru je natolik běžný a dostupný, resp. za splnění daných podmínek může o úvěr požádat prakticky kdokoli, k čemuž v praxi také dochází, úvěrová smlouva je tak v současné době často využívaným smluvním typem, zvolila jsem si smlouvu o úvěru jako téma své diplomové práce. Cílem mé práce je ucelené pojetí tématu za účelem přiblížení a důkladného seznámení se s tímto smluvním typem, které může sloužit nejen studentům právnické fakulty, ale i případným zájemcům z řad laické veřejnosti. Mou snahou je smlouvu o úvěru pojmout jako klasický druh smlouvy, která má své podstatné části, ale které z pohledu bank rovněž předchází důsledná předkontraktní jednání, na nichž závisí, poskytnou-li v konečném důsledku banka dlužníkovi formou úvěru peněžní prostředky.

Získané znalosti přenáším do vlastní podoby práce formou detailní interpretace právní úpravy této smlouvy zakotvující včetně zásad, na kterých spočívá, a to nejen z hlediska teoretického, ale i za přispění poznatků z praxe a judikatury Nejvyššího soudu České republiky. Kromě obecného vymezení tohoto institutu se zaměřuji především na úvěry banky poskytnuté podnikatelské klientele, když smlouva o úvěru je institutem práva obchodního, v jehož režimu podnikatelé převážně jednají a uzavírají své obchody, ovšem není vyloučena ani v případě, vystupuje-li na jedné i obou stranách spotřebitel.

Jako informační zdroje využívám odborné literatury, zejména komentovaných vydání obchodního zákoníku, publikace časopisecké, internetové odkazy, zmíněnou judikaturu Nejvyššího soudu a samozřejmě platné právní předpisy. Množství literatury na trhu vztahující se k tématu považuji za dostatečné, pokud jde o publikace týkající se obchodních

závazkových vztahů a komentovaných znění obchodního zákoníku. Postrádám ovšem širší nabídku literatury upravující úvěrovou smlouvu jako bankovní obchod, včetně samotného postupu banky před uzavřením smlouvy, která by mohla sloužit jako příručka pro potencionální klienty. Co se týče aktuálnosti dané literatury, většina zdrojů je starší několika let, což ovšem nepovažuji za nijak limitující vzhledem k platné právní úpravě smlouvy o úvěru, která nečiní v praxi potíže. To ale nepopírá fakt, že se lépe pracuje s publikacemi přinášejícími aktuální pojetí dané problematiky a současné (nikoliv překonané) názory. Uvítala bych rovněž širší spektrum odborných článků a jejich snazší dostupnost.

Ve své práci se nejprve zabývám vymezením pojmu úvěr i dalších souvisejících pojmů, pomínu-li stručné historické pojetí úvěru, navazuji podstatnou kapitolou věnující se shodně zaměřeným institutům – úvěru a půjčce, včetně jejich budoucí úpravě. Následně interpretuji jednotlivá ustanovení obchodního zákoníku normující smlouvu o úvěru, praktické poznatky přináší rozbor jednotlivých zásad úvěrové smlouvy. Dále se věnuji případům způsobujícím zánik smlouvy, přehledu nejčastějších úvěrových obchodů bank, zajímavou tematiku nabízí kapitola vymežující úvěrové registry.

2. Vymezení pojmu úvěr

Úvěr patří k základním institutům tržní ekonomiky, je nezbytným nástrojem v hospodaření každého ekonomického subjektu včetně samotného státu. Subjektům úvěry poskytujícím umožňuje tento institut poměrně snadné zhodnocení jejich peněžních prostředků. Z opačného pohledu, spotřebitelům umožňuje pořizovat zboží nebo služby dříve, než by na ně uspořili finanční prostředky z vlastních zdrojů, či zkrátka získat peněžní prostředky nezbytné k překlenutí období jejich nedostatku. Podnikatelské subjekty prostřednictvím úvěru mohou získat zdroje pro své podnikání a investice s tím spojené a dostat tak vyššímu zisku, resp. zisku vůbec. Úvěr je zároveň pojmem právním i ekonomickým, kdy ekonomické vymezení pojmu úvěr je výrazně obecnější a širší.

2.1 Úvěr z pohledu právního a ekonomického

Definice úvěru jako právního i ekonomického institutu je mnoho, za všechny uvedu vymezení tohoto pojmu ve Slovníku obchodního práva: „Úvěr (latinsky *creditum* – půjčka, dluh) je za 1. vztah vznikající při odevzdání hodnoty někomu jinému na dočasné použití a za 2. forma návratné redistribuce dočasně nebo trvale uvolněných zbožových nebo peněžních fondů. Formálně úvěr vzniká tím, že věřitel odevzdává vypůjčovateli k dočasné dispozici určité hodnoty. Při odevzdání se poskytují služby a dodává zboží, jehož úhrada se uskuteční později, nebo co je v současnosti nejrozšířenější a hlavní způsob, poskytuje se půjčka peněžních prostředků. Dlužník má v průběhu dojednané doby možnost disponovat prostředky. Za tuto možnost musí dlužník zaplatit věřiteli sjednaný úrok.“¹ Úvěrem rozumíme časový rozdíl mezi poskytnutím plnění a obdržetím protiplnění, kdy jeden subjekt poskytuje druhému určitou hodnotu jako je zboží, služby či peníze, přičemž tato hodnota má být v dohodnuté době vrácena. Tedy úvěr je ekonomická forma dočasného poskytnutí takovéto hodnoty. Proto podstata úvěru spočívá „v časovém rozlišení mezi poskytnutím plnění a obdržetím protiplnění.“² Úvěr nespočívá jen v peněžitém plnění a poskytování peněžních prostředků. Je uskutečňován v těch případech, kdy plnění a odpovídající protiplnění se nekoná ve stejném časovém okamžiku. V ekonomickém smyslu je tedy úvěrem míněno návratné poskytnutí peněžních prostředků za dohodnutých podmínek.

Z hlediska právního je úvěrem poskytnutí peněžních prostředků na základě smlouvy o úvěru, která je upravena zákonem č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších

¹ OVEČKOVÁ, Olga a kol. *Slovník obchodního práva*. 1. vydání. Bratislava: Iura Edition, 1994, s. 278.

² PELIKÁNOVÁ, Irena. *Komentář k obchodnímu zákoníku 4.díl § 409 - 565*. 1. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 1997, s. 370.

předpisů. Pojem úvěr jím definován není, v ust. § 497 je smlouva o úvěru vymezena pojmovými znaky. Za úvěr je tedy z právního hlediska považován obchodní závazkový vztah, ve kterém se jedna smluvní strana jako věřitel zavazuje poskytnout druhé smluvní straně jako dlužníkovi na její žádost peněžní prostředky do určité částky a tato druhá strana se zavazuje tyto prostředky vrátit a zaplatit úroky. Legální definici nabízí zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů. Jeho ust. § 1 odst. 2 písm. b) uvádí, že *úvěrem se pro účely tohoto zákona rozumí v jakékoliv formě dočasně poskytnuté peněžní prostředky*. Toto definování svědčí spíše pro širší pojetí úvěru. Poskytování úvěrů je jednou ze základních činností bank, banky ovšem nejsou výlučnými věřiteli, jsou jen v porovnání s ostatními věřiteli poskytujícími úvěr věřiteli častějšími. Smlouva o úvěru proto podle některých autorů patří mezi bankovní smlouvy, „ačkoli (pokud není stanoven bankovní monopol na úvěry) tento rámec přesahuje a poskytování úvěrů překračuje hranice bankovních operací.“³ Úvěrem se v právním smyslu tedy rozumí návratné poskytnutí peněžních prostředků s tím, že příjemce úvěru je navíc povinen zaplatit poskytovateli úvěru úplatu ve formě úroků.

Z výše uvedeného plyne, že z právního hlediska je úvěr půjčkou peněz. V dnešní době se používá pojem úvěr i půjčka pro vyjádření téhož, v praxi se uplatňují rovnocenně. Pojem úvěr se vžil pro ty vztahy, kde vystupují podnikatelské subjekty, pojem půjčka se uplatňuje v případech, kdy dlužníkem je fyzická osoba – nepodnikatel, jde o vztah k fyzické osobě, tedy o vztah občanskoprávní. Institut půjčky dle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, představuje širší, ekonomické pojetí úvěru. Více ke srovnání smlouvy o úvěru a smlouvy o půjčce uvedu v samostatné kapitole. V našem právním řádu existuje více nástrojů sloužících k poskytování úvěru či k vytvoření úvěrového vztahu. Mimo již zmíněných smluv o půjčce a o úvěru sem spadá např. smlouva leasingová nebo tzv. factoring a forfaiting.

2.2 Úvěr a další klíčové pojmy

Mezi základní pojmy týkající se úvěrové smlouvy lze řadit pojmy jako úvěr (ve smyslu jak byl podán výše), úvěrování, úvěrový vztah, úvěrové operace.

Další vymezení pojmu úvěr uvádí zákon č. 219/1995 Sb., devizový zákon, ve znění pozdějších předpisů. Ust. § 1 písm. h) stanoví, že *finančním úvěrem se rozumí poskytnutí peněžních prostředků v české nebo cizí měně, se kterým je spojena povinnost k jejich vrácení v peněžní formě; za finanční úvěr se považuje i peněžní půjčka, hypoteční úvěr, spotřebitelský*

³ PELIKÁNOVÁ: *Komentář k obchodnímu zákoníku...*, s. 370.

úvěr a finanční leasing. Pro provádění obchodů s devizovými hodnotami nebo poskytování peněžních služeb, je-li tato činnost podnikáním, uděluje Česká národní banka devizovému místu, které nevykonává činnost na základě bankovní nebo jednotné licence podle zvláštního zákona, devizovou licenci, nestanoví-li devizový zákon nebo zvláštní zákon jinak.

Za úvěr lze považovat i případ, kdy plnění a protiplnění není vykonáno ve stejném časovém okamžiku, jedná se o situaci, kdy vzniká časový nesoulad mezi plněním závazku (např. převzetí zboží kupujícím), resp. přijetím vyúčtování v podobě faktury a samotným okamžikem zaplacením. Tyto situace se v obchodní praxi vyskytují často jako tzv. obchodní neboli zbožový či dodavatelský úvěr. Nelze jej ale považovat za uzavření úvěrové smlouvy dle obchodního zákoníku, a to z následujících důvodů. V tomto případě nedochází k naplnění pojmových znaků smlouvy o úvěru a rovněž nebyly předem či v průběhu jednání dohodnuty podmínky přenechání peněžních prostředků. Takto pojatý úvěr vzniká na základě platebních podmínek, které byly účastníky sjednány v konkrétní jimi uzavírané smlouvě, nikoli na základě podmínek předem stanovených.⁴ Pokud je předmětem té smlouvy zboží, jako je tomu v případě kupní smlouvy, je kupující oprávněn nakládat se zbožím dříve, než za něj zaplatí. Ať už se strany dohodly na tom, že se současně s převzetím zboží stal kupující jeho vlastníkem, aniž by současně uhradil cenu zboží, nebo že zboží zůstává do zaplacení jeho ceny ve vlastnictví prodávajícího, kupující je oprávněn disponovat nejen samotným zbožím, ale do okamžiku splatnosti rovněž peněžními prostředky, které bude povinen později zaplatit prodávajícímu. Kupující může zboží, kterým disponuje a které je zatím ve vlastnictví prodávajícího, prodat třetí osobě, která nabude k danému zboží vlastnické právo, pokud nebudou naplněny podmínky dle ust. § 446 obchodního zákoníku.

„Úvěrový vztah lze definovat jako vztah vznikající při návratném poskytování peněžních prostředků subjektem k tomu oprávněným druhému subjektu, přičemž jsou buďto předem nebo v průběhu jednání dohodnuty podmínky tohoto přenechání peněžních prostředků.“⁵ Neboli „úvěrové vztahy můžeme definovat jako vztahy vznikající při návratném poskytování peněžních prostředků mezi subjekty za dohodnutých podmínek.“⁶ Charakteristickým znakem úvěrového vztahu je návratnost, dlužník je povinen vrátit ve stanovenou dobu a za stanovených podmínek obdržené peněžní prostředky či jejich hodnotový ekvivalent.

⁴ LOCHMANOVÁ, Ludmila. Smlouva o úvěru. In ŠTENGLOVÁ, Ivana (ed). *Pocta Miloši Tomsovi k 80. narozeninám*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 225.

⁵ tamtéž s. 226

⁶ MAREK, Karel. *K obchodním závazkovým vztahům*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola veřejné správy a mezinárodních vztahů v Praze, o.p.s., 2007, s. 143.

„Úvěrováním se rozumí forma návratného financování, které je spjato především s finančním krytím krátkodobých a dlouhodobých potřeb, s financováním přechodných výkyvů a nedostatků v hospodaření, s překlenutím časového nesouladu mezi tvorbou a potřebou zdrojů na financování výroby, obchodu a služeb.“⁷

Pojem úvěrové operace přesahuje pojem úvěrové smlouvy dle obchodního zákoníku. Patří mezi ně např. leasing.

2.3 Právní úprava úvěru

Úvěr nelze jednoznačně zařadit do určitého odvětví práva. „Některé vztahy, zejména při vlastní realizaci úvěrových vztahů, mají soukromoprávní charakter, některé, a to zejména ty, které upravují obecný rámec poskytování úvěrů a jeho dodržování, mají veřejnoprávní charakter.“⁸ Zaměřím se pouze na samotné české právo, i když právní předpisy týkající se úvěrů jsou ovlivněny taktéž evropskými předpisy. Evropské právo se pak především věnuje úvěrovým smlouvám v rámci ochrany spotřebitele.

Základní právní úprava úvěru, jak již bylo naznačeno, je obsažena v obchodním zákoníku, resp. v občanském zákoníku. Oba tyto zákoníky také obsahují obecnou úpravu závazkových vztahů, mezi něž úvěr patří. Úprava v obchodním zákoníku se však neomezuje pouze na ustanovení o smlouvě o úvěru, upravuje i jiné instituty pro poskytnutí úvěru, např. smlouvu o tzv. kontokorentním účtu. Použijí se i obecná ustanovení, např. oprávnění uzavřít smlouvu či zřídit zajištění,⁹ a ustanovení v části věnované obchodním společnostem (např. ust. § 196a ObchZ). Zajištění závazků vyplývajících ze smluv, na základě kterých byl úvěr poskytnut, upravuje kromě ObčZ a ObchZ i zákon o cenných papírech¹⁰ (zajištění cennými papíry, např. akciemi). Z dalších zvláštních předpisů se užijí např. zákon směnečný a šekový¹¹ (zajištění vlastní směnkou) či zákon devizový (informační povinnosti v případě poskytnutí úvěru mezi tuzemskou a zahraniční osobou). Nelze opominout zákon o spotřebitelském úvěru,¹² kterým dochází k zapracování příslušné evropské úpravy (jmenovitě směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS) a jehož hlavním přínosem je

⁷ LOCHMANOVÁ: *Pocta Miloši Tomsovi...*, s. 226.

⁸ BAKEŠ, Milan a kol. *Finanční právo*. 5. upravené vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 322.

⁹ Např. podle ust. § 14 odst. 2 ObchZ nebude moci prokurista podnikatele zřídit zajištění zástavním právem k nemovitosti, pro uzavření smlouvy o úvěru bude potřeba zkoumat, zda k tomuto právnímu úkonu dochází „při provozu podniku“ (ust. § 14 odst. 1 ObchZ).

¹⁰ zákon č. 591/1991 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů

¹¹ zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů

¹² zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

nové vymezení podmínek na trhu poskytování spotřebitelských úvěrů, jenž mají zejména posílit postavení spotřebitele. Mimo hmotného práva souvisí s úvěrem celá řada procesních předpisů, které se uplatní v případě vymáhání pohledávek z úvěru, řeší vztahy mezi zajištěnými a nezajištěnými věřiteli, postup při zřízení některých typů zajištění atd.

Problematikou úvěru se zabývají i předpisy práva veřejného, a to z většiny předpisy práva finančního. Tím je především zákon o bankách (poskytování úvěrů patří vedle přijímání vkladů od veřejnosti mezi hlavní činnosti bank), dále zákon o spořitelních a úvěrních družstvech¹³ (tyto subjekty mají obdobný předmět podnikání jako banka) či např. zákon upravující státní podporu financování vývozu a zákon o podpoře malého a středního podnikání.¹⁴ K bankovním úvěrům se vztahují i některé podzákonné právní předpisy, a to zejména vyhláška ČNB č. 123/2007 Sb., o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstvech a obchodníků s cennými papíry a vyhláška ČNB č. 164/2002 Sb., o podmínkách přístupu k informacím v informační databázi České národní banky – Centrální registr úvěrů.

¹³ zákon č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴ zákon č. 58/1995 Sb., o pojišťování a financování vývozu se státní podporou, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 47/2002 Sb., o podpoře malého a středního podnikání, ve znění pozdějších předpisů

3. Historický exkurz vývoje úvěru

Historie samotného úvěru počíná již v období starověkého Říma. Římané se zasloužili o vznik pojmu závazku – obligace, jako vztah mezi věřitelem a dlužníkem, kdy dlužník je povinen pod sankcí žaloby věřiteli něco plnit. Stejně se potom vyvíjel úvěrový závazkový vztah, dle římského práva patřil do skupiny kontraktů reálných. Tehdy jako tzv. mutuum, tedy zápůjčka, kdy s cílem poskytnout druhému úvěr převede věřitel do vlastnictví dlužníka určité množství věcí zastupitelných, genericky určených, a dlužník se zaváže mu po určité době tyto věci vrátit. Věřiteli příslušela žaloba na peněžitě plnění nazývaná „actio certae pecuniae“ nebo na nepeněžitě plnění „actio certae creditae rei“. Dlužník mohl být žalován jen na vrácení zapůjčené sumy, úroky a jiné vedlejší úmluvy nebyly žalovatelné, jediné formou tzv. stipulací, kdy obligace může sledovat i nějaký právem neuznávaný důvod nikoli ovšem zakázaný, forma uzavírání musí být ale dodržena přesně. Zvláštním případem zápůjčky bylo tzv. fenus nauticum, podoba námořního havarijního pojištění. Dlužník byl povinen zapůjčenou sumu vracet jen v případě, že jeho loď cestou neztroskotá a dojde do cílového přístavu. Zde bylo možné sjednat úroky i neformálně, věřiteli bylo navíc umožněno zvýšení úrokové míry, neboť šlo o smlouvu aleatorní.¹⁵

V období feudalismu se institut půjčky nerozvinul. Hlavními příčinami byla existence naturálního hospodářství a nízká potřeba úvěru. Půjčování peněz na úroky se považovalo za lichvu. Instituce tzv. věčných, holých či komorních platů zákaz lichvy obcházela. Působila jako reálné břemeno, když skutečně šlo o půjčky peněz, které přinášely majetkový prospěch příjemci platu. Jednalo se o plat, rentu, kterou si kupoval vlastník kapitálu na nemovitosti patřící jinému s tím, že na té nemovitosti pak bude tento plat váznout jako břemeno. Spekulace s platy byly výhodnými obchody. Co se týče úroků, v 15. století došlo k jejich obnovení, na počátku 16. století byly legalizovány. Od roku 1484 platila úroková míra 10 %, v roce 1543 byla snížena na 6 %, tu převzalo i Obnovené zřízení zemské. Lichvou bylo vymáhání úroků vyšších a tzv. partyty, tj. půjčování věcí místo peněžní hotovosti.¹⁶

Významný rozmach úvěru souvisí s rozvojem zbožové výroby v 19. století. Na území budoucího Československa vznikaly první peněžní ústavy, které vystřídaly soukromé bankéře a které se zaměřovaly na poskytování hypotekárního úvěru. Veřejnoprávními úvěrovými ústavy byly spořitelny a v oblasti zemědělství okresní hospodářské záložny. Hlavním

¹⁵ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 245 – 246.

¹⁶ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 134.

důvodem působení těchto institucí bylo zajistit použití peněžních přebytků z úrodných let v méně hospodářsky úspěšném období. Zákonem č. 62/1868 r.z. byly zrušeny úrokové míry a pokuty při půjčkách. Bylo stanoveno, že pokud úrok nebyl určený, platil úrok zákonný ve výši 6 %, zákon č. 77/1885 r.z. snížil úrokovou míru na 5 %.¹⁷

V Obecném zákoníku občanském byla upravena smlouva o zápůjčce jako reálný závazkový právní vztah, který odpovídal dnešnímu institutu půjčky. Dle tehdejšího ust. § 983 bylo určeno, že „*odevzdají-li se někomu zužitelné věci s podmínkou, že s nimi může sice volně nakládati, ale že má po určité době vrátiti stejné množství téhož druhu a jakosti, povstává smlouvu o zápůjčku. Nesmí se zaměňovati se smlouvou, jakkoliv také závaznou (ust. § 936), zápůjčku budoucně poskytnouti.*“ Rozlišovalo se mezi peněžitou zápůjčkou poskytnutou v kovových či papírových penězích a zápůjčkou poskytnutou v jiných zužitelných věcech. Zápůjčka mohla být úročná i bezúročná. V jejím rámci byl též upraven institut smlouvy o budoucí smlouvě o zápůjčku, kdy bylo nutno se dohodnout na tom, kdy věc bude zapůjčena, platila roční lhůta k požadování výplaty a *clausula rebus sic stantibus*. Otevření úvěru nepovažovala praxe ani doktrína za smlouvu přípravnou, ale za smlouvu zvláštního druhu. Od přípravné smlouvy se lišila tím, že dlužník už byl uznán pohledávkou, od zápůjčky, že valuta nebyla žádným způsobem vyplacena, ale že se vyplácela až v okamžiku, kdy si ji dlužník vybíral nebo kdy se na jeho příkaz vyplácela třetí osobě.¹⁸

Na přelomu 19. a 20. století jsou v Německu zakládány reiffeisenovy záložny jako zemědělská úvěrní družstva, u nás se rozšířily kampfeličky. Smyslem bylo postavit základy úvěrové svépomoci zemědělců, aby se mohli vymanit ze závislosti na venkovských lichvářích. Zákon č. 75/1898 r.z. vytvořil Úvěrný fond na podporu zemědělských malovýrobců. Po vzniku samostatného Československa v době pozemkové reformy byl úvěr možností jak získat peněžní prostředky na zaplacení přídělové ceny za půdu a získat ji tak do svého vlastnictví. V období fungování tržní ekonomiky byl úvěr často využívaným institutem nejen pro rozvoj podnikání, ale i pro potřeby občanů. Jiná situace nastala s přechodem ekonomiky na centrální plánování. Úvěrové operace byly závislé na finančních a úvěrových plánech, které vycházely z národohospodářského plánu. Funkce úvěru byla rozdělovací a kontrolní. Úvěr sloužil k prosazování cílů, kterými bylo zejména prosazování rozvoje národního hospodářství a rozvoj mezinárodní ekonomické integrace. Banky jako úvěrové

¹⁷ GRŮŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 3. aktual. a dopl. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2009, s. 285.

¹⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek I., díl IV*. Reprint původního vydání. Olomouc: Codex Bohemia, s.r.o., 1998, s. 520.

instituce musely postupovat tak, aby tím současně upevňovaly měnovou stabilitu a důvěru k měně vůbec.¹⁹ Těžištěm úpravy smlouvy o úvěru byl zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník. Dále byla přijata vyhláška předsedy SBČS č. 103/1985 Sb., o poskytování úvěrů a úrokových sazbách. Tyto předpisy ale úvěrovou smlouvu nedefinovaly, úvěr byly oprávněny poskytovat pouze banky, posléze k tomu byly oprávněny další peněžní ústavy. Institut půjčky upravoval zákoník mezinárodního obchodu (zákon č. 101/1963 Sb.), zde byla půjčka pojímána jako smlouva konsensuální. Hospodářský zákoník se vztahoval na činnost socialistických organizací, proto musel být úvěr poskytnut jedině v souladu s úvěrovým plánem odrážejícím celospolečenské zájmy. Tato rámcová úprava pouze určovala, že úvěrovou smlouvou se banka zavazovala poskytnout úvěr na dohodnutý účel a v dohodnutém čase. Organizace se zavazovala použít poskytnutý úvěr na dohodnutý účel, zaplatit úrok a úvěr v dohodnutém čase splatit. Mezi tyto organizace patřily právnické osoby jako státní podniky, státní hospodářské organizace, rozpočtové a jiné státní organizace, družstevní organizace, společenské organizace, jakož i jiné organizace, jejichž činnost přispívala k rozvoji socialistických vztahů. Smlouva musela mít písemnou formu, byla uzavřena v okamžiku, kdy došlo k dohodě o celém jejím obsahu. Na získání úvěru nebyl právní nárok, záleželo pouze na posouzení banky. Základními zásadami socialistického úvěru byly plánovitost, přímost, účelovost, návratnost, termínovanost, materiálové zabezpečení a úročení.²⁰ Změny přinesly až reformy po roce 1989. Od 1. ledna 1992 je účinný zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, jenž mimo jiné zrušil hospodářský zákoník i zákoník mezinárodního obchodu. Zakotvil smlouvu o úvěru v podobě, kterou máme v podstatě dodnes (změnu přinesl zákon č. 370/2000 Sb., viz níže).

¹⁹ GRÚŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 3. aktual. a dopln. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2009, s. 286.

²⁰ tamtéž s. 288.

4. Srovnání smlouvy o úvěru a smlouvy o půjčce

Základními smluvními typy, které upravují dočasné poskytnutí peněžních prostředků věřitelem dlužníkovi, jsou v českém právním řádu smlouva o půjčce upravená občanským zákoníkem a smlouva o úvěru podle obchodního zákoníku.

Úvodní ustanovení smlouvy o úvěru, ust. § 497 ObchZ, stanoví, že *smlouvou o úvěru se zavazuje věřitel, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky.*

Smlouva o půjčce tvoří hlavu pátou osmé části ObčZ, je upravena dvěma ustanoveními. Ust. § 657 uvádí, že *smlouvou o půjčce přenechává věřitel dlužníkovi věci určené podle druhu, zejména peníze, a dlužník se zavazuje vrátit po uplynutí dohodnuté doby věci stejného druhu.* Ust. § 658 potom v odst. 1 uvádí, že *při půjčce peněžité lze dohodnout úroky, odst. 2, že při půjčce nepeněžité lze ujednat místo úroků plnění přiměřeného většího množství nebo věci lepší jakosti, zpravidla téhož druhu.*

4.1 Shodné a odlišné znaky

Již bylo zmíněno, že pojem úvěr a půjčka jsou pojmy příbuznými. Laickou veřejností bývají proto často zaměňovány. Oba instituty mají řadu shodných znaků. Je zcela evidentní, že z hlediska ekonomického účelu jsou vzájemně zastupitelné. Umožňují řešit dočasnou potřebu peněžních prostředků, a to použitím cizích zdrojů, a jsou návratné. Shodný je také okruh účastníků, kdy dlužníkem i věřitelem může být v obou případech kdokoli, tedy osoby fyzické, právnické a za podmínek devizového zákona i cizozemci. Smlouva o úvěru je podle ust. § 261 odst. 3 ObchZ absolutním obchodem, smlouva o půjčce je dle ust. § 261 odst. 6 ObchZ tzv. obchodem relativním s občanskoprávním prvkem, proto dva nepodnikatelé mohou uzavřít smlouvu o úvěru a naopak dva podnikatelé smlouvu o půjčce. Stejný je dále důsledek uzavření obou typů smluv, tedy zvýšení majetku dlužníka. Dlužníkuv majetek se zvýší v případě smlouvy o úvěru o pohledávku, kterou je právo na poskytnutí peněžních prostředků ve sjednané výši, v případě smlouvy o půjčce o peníze, které mu byly věřitelem přenechány. Následně při čerpání úvěru nejde o další zvyšování dlužníkova majetku, jen se mění jeho složení, tedy z pohledávky na samotné peníze, za které dlužník nakupuje věci, práva, jiné majetkové hodnoty. Věřitel poskytnutím peněžních prostředků má vůči dlužníkovi pohledávku, s kterou může volně disponovat.

Co se týče formy, ani pro jednu smlouvu není povinně stanovena písemná forma. Mohou tedy být uzavřeny písemně, ústně, případně i konkludentně. Tzv. dlužní úpis, tedy

dlužníkovo písemné potvrzení, že dluží věřiteli určitou částku, může být použit věřitelem pro snadnější prokázání jeho nároku a má-li potřebné náležitosti, mohou s ním být spojeny účinky uznání dluhu. K platnosti smlouvy o úvěru je písemná forma nutná, pokud jedna ze stran při jednání o uzavření smlouvy tuto formu vyžaduje, jak stanoví ust. § 272 odst. 1 ObchZ. Není-li v písemné smlouvě o úvěru dohodnuta písemná změna či zrušení, lze ji změnit či zrušit i jinak. Tohoto rozporuplného ustanovení se v jednom ze svých rozhodnutí dotkl Nejvyšší soud. „*Problematické ustanovení § 272 odst. 2 ObchZ je třeba z hlediska logického a systematického vykládat tak, že v případech, kdy zákon stanoví pro uzavření smlouvy písemnou formu, nelze takovou smlouvu zrušit ústně, popř. konkludentním projevem, ale tento úkon je možné provést jen v písemné formě, a to i s přihlédnutím k obecnému pravidlu obsaženému v ust. § 40 odst. 2 ObčZ, podle něhož písemně uzavřená dohoda může být změněna nebo zrušena pouze písemně a k tomu, aby event. nebyla takto obcházena kogentní úprava vyžadující u některých smluv písemnou formu, popř. lze přihlédnout i k převládajícímu názoru právní teorie a praxe.*“²¹ Podle ust. § 40 odst. 1 ObčZ musí být smlouva o půjčce písemná, jen za předpokladu dohody účastníků. Písemná smlouva o půjčce může být změněna či zrušena jen písemně. Z důvodu obtížného dokazování samotného závazku, ale především jeho obsahu, samozřejmě preferují písemnou formu. Praxe, zejména ta bankovní, ji dodržuje bez výjimky.

Základní rozdílnosti mezi oběma instituty vyplývají z podstatných náležitostí těchto smluv.

Zásadní odlišností je **časový okamžik vzniku** těchto smluv. Smlouva o úvěru je kontraktem konsensuálním, k jejímu vzniku stačí dohoda stran o podstatných náležitostech, tudíž není nutné, aby k předání peněžních prostředků opravdu došlo. K poskytnutí těchto prostředků dochází až po uplatnění dlužníkovy nároku. „S ohledem na možnost (nikoli povinnost) následného poskytnutí peněžních prostředků, tzn. po uplynutí sjednané lhůty po uzavření úvěrové smlouvy, by bylo výstižnější nazývat ji jako smlouvu o otevření úvěru tak, jak to obchodní zákoník činí u smlouvy o otevření akreditivu.“²² Naproti tomu smlouva o půjčce patří mezi kontrakty reálné, nevnikne, aniž by došlo ke skutečnému přenechání věcí, které jsou jejím předmětem, a dohodnutí doby, do které mají být tyto věci vráceny. Odevzdání peněžních prostředků se může uskutečnit i bezhotovostním způsobem (viz dále). Postačí i odevzdání tzv. krátkou cestou, při němž má dlužník peněžní prostředky u sebe z jiného právního titulu a strany se dohodnou, že se stávají předmětem půjčky.

²¹ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. května 2008, sp. zn. 32 Odo 890/2006

²² LOCHMANOVÁ: *Pocta Miloši Tomsovi...*, s. 227.

Další rozdíl je spatřován v **předmětu** těchto smluvních typů. Netřeba podrobněji rozvádět, že předmětem obou smluv jsou vždy věci movité. Předmětem úvěrové smlouvy mohou být pouze peněžní prostředky (v české či cizí měně), nikoliv jakákoliv věc určená podle druhu. V případě smlouvy o půjčce mohou být jejím předmětem nejen peněžní prostředky, ale i jiné věci druhově určené.

Sporným se zdá být rozhodnutí Nejvyššího soudu, ve kterém vyslovil názor, že *předmětem půjčky, pokud jde o peněžní prostředky, mohou být toliko bankovky a mince, na rozdíl od úvěru, kde Nejvyšší soud připouští bezhotovostní převod peněžních prostředků.*²³ Zatímco peněžní prostředky mohou být dle Nejvyššího soudu poskytnuty v hotovosti, převodem na účet či zaplacením faktur dlužníkovým věřitelům apod., peníze, tedy bankovky nebo mince, musí převzít v hotovosti sám dlužník nebo jeho zástupce. Jsou-li tedy věřitelem dlužníkovi poskytovány peněžní prostředky převodem na účet, nemůže se dle výkladu Nejvyššího soudu nikdy jednat o smlouvu o půjčce, ale o smlouvu o úvěru. V podnikatelské praxi se smlouva o půjčce někdy používá z toho důvodu, že může být poskytnuta i bezúročně. Pokud by ale taková smlouva byla poskytnuta bezhotovostně, jednalo by se tak o plnění na základě smlouvy o úvěru dle ObchZ, jejímž pojmovým znakem je placení úroků. Potom by tuto povinnost platit úroky měli všichni dlužníci z dosud bezúročných půjček poskytnutých bezhotovostně. V následujících rozhodnutích se ovšem navrátil k pojetí dříve zastávanému a potvrdil tak v právní teorii i praxi jednoznačně uplatňovaný názor, že *při peněžité půjčce může dojít k předání půjčené částky i bezhotovostním převodem na účet dlužníka.*²⁴

Podstatnou rozdílností je **existence úroků**. Jedním z pojmových znaků smlouvy o úvěru je povinnost dlužníka platit úroky, tato povinnost ze smlouvy o půjčce nevyplývá, ledaže by byla účastníky výslovně sjednána. Pokud se na této úplatnosti domluví, může v případě peněžité půjčky spočívat v placení úroků, v případě věcných půjček se bude jednat o úplatu v podobě vrácení většího množství věcí nebo věcí lepší kvality. Zdá se, že smlouva o úvěru, v níž nebudou úroky sjednány, bude považována za smlouvu o půjčce, příp. za kontrakt inominátní. Jen z důvodu vyloučení ujednání o úrocích se ještě nemusí jednat o smlouvu neplatnou.

Dle S. Plívy tzv. smlouva o bezúročném úvěru představuje dohodu, kterou se jedna strana zavazuje na žádost druhé strany poskytnout v její prospěch peněžní prostředky do určité částky a druhá strana se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit, aniž by byla

²³ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. května 2007, sp. zn. 32 Cdo 922/2007

²⁴ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. prosince 2009, sp. zn. 33 Cdo 4047/2008, obdobně též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. listopadu 2008, sp. zn. 28 Cdo 3790/2008

povinna za ně platit úroky. Potom ale půjde stěží o smlouvu o půjčce jak je vymezena občanským zákoníkem. Tato smlouva není jako smluvní typ upravena obchodním ani občanským zákoníkem. Jedná se tedy o smlouvu nepojmenovanou, kterou oba zákoníky umožňují, a to ObčZ v ust. § 51, ObchZ v ust. § 269 odst. 2. Kterým z nich se ale tato smlouva řídí? S ohledem na ust. § 261 odst.1 a 2 ObchZ se závazkový vztah musí týkat podnikatelské činnosti podnikatelů, bezúročný přenechání peněžních prostředků ovšem nelze považovat za související s podnikatelskou činností. Z uvedeného vyplývá, že tzv. smlouva o bezúročném úvěru jako smlouva inominátní bude podřízena režimu občanského zákoníku dle ust. § 853 ObčZ. Rovněž není vyloučeno, aby se strany písemně dohodly, že jejich vztah vzniklý z této smlouvy spadá do režimu zákoníku obchodního (ust. § 262 ObchZ).²⁵

Platná právní úprava nestanoví žádné ustanovení o nejvyšší přípustné výši smluvních úroků ani pro jeden z těchto smluvních typů. Pokud se ve smlouvě o úvěru vyskytne ujednání o nepřiměřeně vysokých úrocích, bylo by možné jej kvalifikovat jako porušení zásady poctivého obchodního styku (ust. §265 ObchZ). Nepřiměřeně vysoké úroky v případě smlouvy o půjčce by pak mohly být považovány za rozpor s dobrými mravy (ust. §3 odst. 1, resp. ust. § 39 ObčZ).

Obchodní i občanský zákoník se také odlišně staví k otázkám **zániku nesplněných závazků** odstoupením od smlouvy a výpovědí. Obecně lze odstoupit od smlouvy podle ust. § 344 a násl. ObchZ pro prodlení s plněním, a to za určitých podmínek při podstatném porušení smlouvy i při nepodstatném porušení smlouvy, a v případě ohrožení plnění. Věřitel je oprávněn odstoupit, nesplní-li dlužník povinnost vrátit poskytnuté peněžní prostředky, dlužník za předpokladu, neposkytne-li mu věřitel tyto peněžní prostředky. Smlouva zaniká v době, kdy projev odstupujícího byl doručen druhé straně, tedy s účinností ex nunc, nikoliv zpětně, důsledkem je sice zánik veškerých práv a povinností ze smlouvy, ale stranám zůstávají zachovány některé nároky, jak plyne z ust. § 351 odst. 1 ObchZ. Odstoupí-li věřitel pro prodlení dlužníka, nastane splatnost dlužné částky spolu s úroky, za dobu prodlení je dlužník rovněž povinen k úhradě úroků z prodlení. Dále věřitel, stejně tak i dlužník, může od smlouvy odstoupit, je-li před samotným splněním povinnosti nepochybné, že tato splněna nebude a dojde tak k podstatnému porušení smlouvy, např. když je zcela zřejmé, že věřitel v době, než dlužník požádá o poskytnutí peněžních prostředků, o tyto prostředky přijde (k porušení povinnosti samé ale nedošlo, nenastávají důsledky prodlení), viz ust. § 348 ObchZ. Obchodní zákoník dále stanoví věřiteli tři speciální důvody pro odstoupení od smlouvy, a to

²⁵ PLÍVA, Stanislav. Některé problémy právní úpravy smlouvy o úvěru. *Právo a podnikání*, 1995, č. 3, s. 2-3.

v ust. § 505 až 507 ObchZ, které podrobněji vymezují na jiném místě mé práce. Občanský zákoník naproti tomu o žádných zvláštních důvodech pro odstoupení od smlouvy od půjčky nehovoří. Odstoupením se podle ust. § 48 odst. 2 ObčZ smlouva ruší od počátku, ex tunc, tedy nastane stav, jako by k půjčce vůbec nedošlo, strany jsou povinny se vypořádat dle zásad bezdůvodného obohacení, dlužník by tak vracel půjčku, věřitel případné zaplacené úroky. Věřitel může odstoupit pro prodlení dlužníka s vrácením peněz, nedojde-li ke splnění této povinnosti ani v dodatečně přiměřené lhůtě, kterou mu pro to věřitel poskytl (ust. § 517 odst. 1 ObčZ), což vzhledem k nutnému vypořádání nebude pro věřitele výhodné. Dohodly-li strany vrácení peněžité půjčky ve splátkách, nastane splatnost celého dluhu jen za podmínek ust. § 565 ObčZ. Odstoupit od smlouvy o půjčce může strana, která ji uzavřela v tísní za nápadně nevýhodných podmínek dle ust. § 49 ObčZ, v případě úvěrové smlouvy to možné není s ohledem na zásadu profesionality (ust. § 267 odst. 2 ObchZ). Co se týče výpovědi, ta je pro oba smluvní typy upravena v ust. § 582 ObčZ. Jak uvidíme dále, v rámci smlouvy o úvěru se nejedná o vypovězení smlouvy jako takové, ale o vypovězení poskytnutí úvěru. Smlouvu o půjčce, která je smlouvou uzavřenou na dobu určitou, vypovědět nelze. S ohledem na převažující dispozitivnost citovaných ustanovení, záleží vždy na případném smluvním ujednání týkající se některé z těchto otázek.²⁶

4.2 Úprava de lege ferenda

V současné době vrcholí rozsáhlá kodifikace soukromého práva, desetiletá práce rekodifikační komise (autorský tým pod vedením hlavního zpracovatele prof. Dr. JUDr. Karla Eliáše dosáhla významného mezníku, když v květnu tohoto roku (květen 2011) vláda schválila trojici zákonů, které v podstatě mění pojetí soukromého práva v České republice. Jsou jimi nový občanský zákoník, zákon o obchodních korporacích a zákon o mezinárodním právu soukromém. Nový občanský zákoník se vrací k tradičnímu chápání soukromého práva, s ohledem na dosavadní úpravu obchodních závazkových vztahů, resp. závazkových vztahů vůbec je podstatné, že sjednocuje roztržštěnou úpravu soukromého práva do jednoho kodexu. Na příště tak odpadá „dvoukolejnost“ úpravy majetkoprávních vztahů, když doposud byl vztah obchodního zákoníku k zákoníku občanskému chápán jako vztah zvláštního k obecnému. Komplexní úpravu závazkových vztahů obsahuje právě nový občanský zákoník, zákon o obchodních korporacích upravuje „pouze“ fungování obchodních společností a družstev.

²⁶ Tato podkapitola byla volně zpracována podle MARČANOVÁ, Jana. Úvěr nebo půjčku k podnikání? *Obchodní právo*, 1994, č. 11, s. 12 – 20.

Ustanovení o smlouvě o úvěru se nacházejí v části věnující se relativním majetkovým vztahům, v oddíle nazvaném Úvěr. Návrh těchto ustanovení je s minimálními změnami převzat z platného obchodního zákoníku (ust. § 497 a násl.). Základní ustanovení tuto smlouvu upravující tak identicky určuje, že *smlouvou o úvěru se úvěrující zavazuje, že úvěrovanému poskytne na jeho požádání a v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a úvěrovaný se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky.* Nejpodstatnější odchylkou je nové označení smluvních stran jako „*úvěrující*“ a „*úvěrovaný*“, které přesněji vystihuje jejich postavení od samotného okamžiku uzavření smlouvy, když nynější vymezení „*věřitel*“ a „*dlužník*“ se jeví značně problematické s ohledem na synallagmaticnost smlouvy o úvěru (více dále). Pokud jde o trvání práva dlužníka, nově úvěrovaného, na poskytnutí peněžních prostředků, *může uplatnit právo na poskytnutí peněz* (nová právní úprava tak výslovně stanovuje termíny „*peněžní prostředky*“ a „*peníze*“ jako synonyma) *ve lhůtě určené ve smlouvě, jinak do té doby, dokud závazek ze smlouvy trvá.* To je pojetí obecnější, tento závazek bude trvat, pokud smlouva nezanikne jakýmkoliv z běžných důvodů zániku závazkového vztahu, podle současné úpravy může dlužník tento nárok uplatnit, dokud některá strana poskytnutí úvěru nevypoví. Nová úprava vypouští nynější ust. § 499 ObchZ pojednávající o úplatě za sjednání závazku poskytnout úvěr, což považuji s ohledem na jeho v praxi různý výklad a pojetí za správné. V ostatním se dosavadní úprava až na drobné stylistické zásahy nemění (jak uvádí rovněž důvodová zpráva nového občanského zákoníku).

Pokud jde o institut půjčky, nový občanský zákoník pojem půjčka opouští a navrácí se ke klasickému označení „*zápůjčka*“, pojem je tak stanoven a contrario k pojmu „*výpůjčka*“. S tím taktéž souvisí pojmenování smluvních stran jako „*zápůjčitele*“ a „*vydlužitele*“, což nepovažuji za nijak přínosné (na rozdíl od nového označení stran v rámci úvěru), mám za to, že současné označení „*věřitel*“ a „*dlužník*“ nečiní v praxi žádné potíže. Základem budoucí úpravy jsou současná ustanovení o půjčce v občanském zákoníku (ust. § 657 a 658). Oproti smlouvě o úvěru zde k některým doplněním dochází, jedná se o určitá upřesnění týkající se vrácení půjčky (zápůjčky) a vypovězení smlouvy. Navrhuje se, aby v případě, *má-li dojít k vrácení zápůjčky v cizí měně, než v jaké byla dána, splatil vydlužitel zápůjčku tak, aby se to, co se vrací, hodnotou rovnalo tomu, co bylo dáno a současně v měně místa plnění.* Novost úpravy spočívá rovněž v tom, že *pokud smlouva neurčí dobu vrácení zápůjčky, bude splatnost závislá na vypovězení smlouvy a výpovědní doba činí, není-li ujednáno nic jiného, šest týdnů.* Dále je stanoveno, že v případě, *nejsou-li sjednány úroky, vydlužitel může zápůjčku splatit i bez výpovědi.* Ve vztahu k dohodě o vrácení zápůjčky ve splátkách je nově zapůjčiteli dáno

právo od smlouvy odstoupit a požadovat splnění dluhu i s úroky při prodlení vydlužitele s vrácením více než dvou splátek nebo jedné splátky po dobu delší než tři měsíce (toto právo má věřitel úvěrové smlouvy podle současné úpravy, budoucí úprava toto zakotvení opouští, když věřitel, nově úvěrující, může od smlouvy odstoupit pouze, pomineme-li obecnou úpravu odstoupení od smlouvy, v případě zneužití účelově určeného úvěru).^{27 28}

Nový zákoník by měl vejít v platnost 1. ledna roku 2013.

²⁷ http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

²⁸ http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf

5. Platná právní úprava smlouvy o úvěru

Smlouva o úvěru je jedním ze smluvních typů upravených zákonem č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Její právní úprava je obsažena v části třetí, hlavě II., konkrétně v ust. § 497 až 507. Z toho ust. § 497, které obsahuje pojmové vymezení smlouvy, a ust. § 499, které upravuje úplatu za sjednání závazku poskytnout úvěr, jsou ustanoveními kogentními, od nichž se strany nemohou odchýlit, jak stanoví ust. § 263 ObchZ. Ostatní ustanovení jsou potom charakteru dispozitivního, tudíž připouštějí stranám možnost se od nich odchýlit či je přímo vyloučit. Závazkový vztah vzniklý ze smlouvy o úvěru je ve smyslu ust. § 261 odst. 3 písm. d) tzv. absolutním obchodem, tedy absolutním obchodním závazkovým vztahem. Takový vztah se proto bude vždy řídit obchodním zákoníkem bez ohledu na povahu účastníků a bez ohledu na to, zda vzniká při podnikatelské či jiné činnosti (nerozhodno, zda jde o úvěr podnikatelský či spotřebitelský).

Základním ustanovením smlouvy o úvěru je ust. § 497 ObchZ. *Smlouvou o úvěru se zavazuje věřitel, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky.*

5.1 Podstatné části a pojmové znaky smlouvy o úvěru

Podstatnými částmi smlouvy o úvěru ve smyslu ust. § 269 odst. 1 ObchZ, které vyplývají z ust. § 497 ObchZ jsou: **označení věřitele, označení dlužníka, závazek věřitele poskytnout peněžní prostředky na žádost dlužníka a v jeho prospěch, určení výše peněžních prostředků a závazek dlužníka přijaté peněžní prostředky vrátit a zaplatit z nich úroky.**²⁹

Základní ustanovení smlouvy o úvěru uvádí **věřitele a dlužníka** jako strany úvěrové smlouvy. Tyto smluvní strany musí být dostatečně individualizovány, musí být určeno, která ze stran je věřitelem a která dlužníkem.

Zásadní otázkou je, kdo může být věřitelem. S ohledem na pojetí smlouvy o úvěru jako absolutního obchodu může být věřitelem osoba fyzická i právnická, a to i osoba, která není podnikatelem. Věřitelem bývá nejčastěji banka, dále jím může být stavební spořitelna či spořitelna a úvěrní družstvo (družstevní záložna). Družstevní záložny poskytují úvěry jako jiní věřitelé, na základě smlouvy o úvěru, ovšem pouze svým členům. Pokud jde o možnost jiných osob poskytovat úvěr, v odborné literatuře převládá následující pojetí. Dle ust. § 1 odst. 1

²⁹ LOCHMANOVÁ: *Pocta Miloši Tomsovi...*, s. 227.

ZoB jsou banky právníckými osobami, které přijímají vklady od veřejnosti a poskytují úvěry. K výkonu těchto činností mají povolení působit jako banka. Ust. § 2 téhož zákona potom stanoví, že bez licence, tedy bez povolení působit jako banka, nesmí nikdo přijímat vklady od veřejnosti. Z toho plyne, že samotné poskytování úvěru bez přijímání vkladů od veřejnosti není činností pouze bank, proto se pro tuto činnost nevyžaduje povolení působit jako banka. Stejného názoru je i Česká národní banka. Prakticky kterákoli osoba, je-li způsobilá uzavřít smlouvu jako takovou, tedy může poskytovat úvěr. Bude-li se jednat o osobu podnikající, nutné bude rovněž získat živnostenské oprávnění dle zákona č. 455/1991 Sb., živnostenský zákon, ve znění pozdějších předpisů, poskytování úvěru je živností volnou.³⁰ Taktéž Nejvyšší soud dospěl k názoru, že *smlouvu o úvěru může uzavřít jako věřitel jakýkoliv subjekt*.³¹ Není pochyb o tom, že výše uvedené je výkladem zcela správným. Vymezení pojmu dlužník nečiní potíže, když dlužníkem může být taktéž osoba fyzická či právnícká, osoba podnikající i nepodnikající.

Úvěrová smlouva je smlouvou synallagmatickou a obě strany vystupují v roli dlužníka i věřitele. V případě že byla uzavřena smlouva o úvěru s odloženým čerpáním, když je běžné, že k poskytnutí úvěru nemusí dojít bezprostředně po uzavření smlouvy, je po tomto uzavření dlužníkem osoba povinná poskytnout peněžní prostředky a věřitelem osoba mající na poskytnutí těchto prostředků právo. Až na základě žádosti dlužníka, tedy v okamžiku samotného poskytnutí peněžních prostředků, se úlohy stran mění a původní dlužník se stává věřitelem, který peněží prostředky poskytl a má právo na jejich vrácení, původní věřitel se mění v dlužníka, který tyto prostředky přijal a je povinen je vrátit. Strany smlouvy tak nejsou označeny přesně a zcela vhodně, budoucí právní úprava tak trefně užívá výrazů „*úvěrující*“ a „*úvěrovaný*“ (viz výše). „Lze se setkat i s názorem (Eliáš), že obecně nahlíženo skutečně jde o dvě smlouvy, a to o smlouvu o smlouvě budoucí se závazkem budoucího věřitele uzavřít s budoucím dlužníkem v budoucnu reálnou smlouvu o půjčce. Umožněním čerpání úvěru splnil by věřitel svou povinnost a uzavřel právě smlouvu o půjčce. Nicméně platné právo pojímá celý vztah jako jednu smlouvu s více vzájemnými právy a povinnostmi. Při této příležitosti je nutno podtrhnout synallagmaticnost těchto práv a povinností. Nelze tedy samostatně postoupit právo na čerpání úvěru, aniž by zároveň postupník nepřevzal, a to vždy se souhlasem věřitele, také povinnost úvěr splatit.“³²

³⁰ nařízení vlády č. 469/2000 Sb., kterým se stanoví obsahové náplně jednotlivých živností, příloha č. 4, položka č. 102

³¹ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. srpna 2003, sp. zn. 29 Odo 813/2001

³² KALFUS, Jan, KOBLIHA Ivan, KOVAŘÍK, Zdeněk a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 1. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2006, s. 1238 – 1239.

Ze závazku věřitele poskytnout peněžní prostředky na žádost dlužníka a v jeho prospěch plyne, že se věřitel zavazuje mít onu konkrétní částku připravenou tak, aby v momentě, kdy dlužník o příslušné peněžní prostředky zažádá, byl schopen této žádosti vyhovět a tyto prostředky dlužníkovi bez dalšího poskytnout. Proto je třeba smlouvou o úvěru rozumět nejen samotné poskytnutí peněžní částky, ale především jako „rezervování prostředků“³³ ve sjednané velikosti. Věřitele stihá nejistota, zda celou tuto částku, popř. tuto částku vůbec, bude dlužník po věřiteli požadovat, neboť z ObchZ neplyne povinnost dlužníka dohodnutý úvěr fakticky čerpat. „Uzavřením smlouvy o úvěru se ve prospěch dlužníka úvěr otevírá, tomu se tím zakládá možnost úvěr čerpat. Nikdo však nemůžeme mít v tuto chvíli jistotu, že úvěr skutečně čerpán bude a v jakém rozsahu se tak stane.“³⁴ Typickým druhem úvěru, pro nějž je nečerpání charakteristické, je tzv. kontokorent. Za povšimnutí v tomto kontextu stojí úprava v italském obchodním zákoníku, jak upozorňuje I. Pelikánová. Ten upravuje nejen smlouvu o půjčce, ale i smlouvu úvěrovou, kdy v jejím rámci stanoví, že otevření bankovního úvěru zakládá závazek banky připravit a uchovávat pro druhou smluvní stranu určitou peněžní částku po stanovenou dobu nebo na dobu neurčitou. Druhé smluvní straně je pak umožněno, aby v této době úvěr čerpala, dispozitivně je stanoveno, že jej může čerpat po částech a stejně tak ho i splácet.³⁵

Výraznou částí smlouvy o úvěru je určení **úvěrové sumy**, tedy dle ObchZ peněžních prostředků poskytnutých ve prospěch dlužníka, z hlediska měny a objemu. Jde-li o otázku, může-li být devizový úvěr poskytnut dle úpravy v obchodním zákoníku, devizový zákon normuje v ust. § 4 odst. 1, že není možnost poskytování ani přijímání devizových úvěrů, a to jak ve vztahu mezi devizovými tuzemci navzájem, tak ani ve vztahu devizového tuzemce a devizového cizozemce a naopak nijak omezena. Dle ust. § 498 ObchZ *si strany mohou určit peněžní prostředky, které jsou předmětem smlouvy, i v jiné než české měně, pokud to není v rozporu s devizovými předpisy*. V § 1 písm j) devizového zákona, je stanoveno, že splácení finančního úvěru v jiné měně, než v jaké byl poskytnut nebo přijat, není směnou devizových hodnot, pokud má smlouva písemnou formu. Potom se tedy nejedná o obchod s devizovými hodnotami. *Pokud se strany nedohodnou jinak, je dlužník povinen vrátit peněžní prostředky v měně, v níž mu byly poskytnuty, a v téže měně platit úroky*.

Co se týče **výše peněžních prostředků**, „výše úvěru bude zpravidla ve smlouvě sjednána ve formě určitého limitu, který vyjadřuje maximální výši, do které může dlužník

³³ PELIKÁNOVÁ: *Komentář k obchodnímu zákoníku...*, s. 374.

³⁴ KALFUS, KOBLIHA, KOVAŘÍK: *Obchodní zákoník...*, s. 1238.

³⁵ PELIKÁNOVÁ: *Komentář k obchodnímu zákoníku...*, s. 372.

úvěr čerpat. Požadavku, aby závazek věřitele byl kvalifikován jako závazek poskytnout peněžní prostředky „do určité částky“, bude vyhovovat i smluvní ujednání, podle něhož se věřitel zaváže úvěr poskytnout přímo jako určitou částku (nikoliv jako limit).³⁶ V úvěrových smlouvách by měly zejména banky dbát rozdílu mezi pojmy poskytnout peněžní prostředky „do určité výše“ a „v určité výši“. Pokud se banka zaváže poskytnout peněžní prostředky do určité výše, je povinna mít tuto maximální částku pro dlužníka v dispozici. S ohledem na to, že dlužník není povinen čerpat vůbec či pouze určitou část, nesmí banka dlužníka z tohoto důvodu nijak sankcionovat, musí počítat s možností, že dlužník úvěr nevyčerpá. Má-li ale dlužník dle smlouvy čerpat peněžní prostředky v určité výši a nečiní tak, potom lze pro tento případ sjednat nejčastěji smluvní pokutu jako formu určité satisfakce za to, že banka dlužníkovi tyto prostředky rezervovala a díky tomu je nemohla použít k jiným účelům.³⁷ V praxi banky používají v převažující míře termín „v určité výši“, poskytují tak klientům konkrétně sjednanou částku. Banky ale nemohou poskytovat úvěry jednotlivým dlužníkům v libovolné výši. „Česká národní banka určuje, jaké procentní výše z kapitálu a rezerv může nanejvýš činit suma úvěru poskytnutého jednomu dlužníkovi a obdobný limit je třeba respektovat i ve vztahu k celkové částce úvěrů poskytnutých deseti největším dlužníkům banky. Poskytuje-li banka úvěr vlastnímu zaměstnanci, pak, jestliže nejde o úvěr zajištěný hypotékou, nesmí úvěrová částka převýšit celkový hrubý příjem zaměstnance za dva roky.“³⁸ Pokud banka pro dlužníka peněžní prostředky rezervuje, náleží jí za to úplata ve smyslu ust. § 499 ObchZ (viz samostatná podkapitola).

Dlužník se smlouvou o úvěru zavazuje **poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit z poskytnutých peněžních prostředků úroky**. Dlužník vrací tyto prostředky jednorázově ve lhůtě pro vrácení úvěru (ve lhůtě splatnosti). Stanovení lhůty není podstatnou částí smlouvy, v praxi ovšem většina smluv údaj o čase plnění dlužníka obsahuje, tato lhůta může být stanovena také jako konkrétní den. Časté je vrácení peněžních prostředků v jednotlivých splátkách, pro které jsou sjednány samostatné lhůty. Podstatnou částí smlouvy o úvěru je vymezení povinnosti platit úroky, již bylo zmíněno, že nelze uzavřít bezúročnou smlouvu o úvěru. Úroky jsou tak samotnou úplatou za poskytnutí peněžních prostředků. Dlužník je povinen je uhradit za dobu od skutečného poskytnutí peněz do jejich skutečného vrácení. Platí se ve výši sjednané, případně ObchZ stanoví podpůrně varianty určení jejich výše. K problematice úroků podrobněji dále.

³⁶ ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 11. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, s. 1217.

³⁷ LOCHMANOVÁ: *Pocta Miloši Tomsovi...*, s. 228 – 229.

³⁸ BEJČEK, Josef a kol. *Kurz obchodního práva. Obchodní závazky*. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 450.

Jak bylo uvedeno shora, obchodní zákoník písemnou formu pro platné uzavření smlouvy o úvěru nevyžaduje. V případě úvěrových smluv uzavíraných bankami je ovšem písemná forma pravidlem, v praxi vůbec se ústní forma uzavření vyskytuje sporadicky. S ohledem na potíže při dokazování v případném soudním sporu, nemluvě o samotné právní jistotě účastníků, není opodstatněná pro zakotvení nepovinné písemné formy, písemnost by měla být stanovena obligatorně. Banky mají podle zákona o bankách povinnost vést agendu každé smlouvy uzavírané s klientem takovým způsobem, aby na žádost České národní banky byly bez zbytečného odkladu schopny předložit příslušné doklady (ust. § 11 odst. 4 ZoB). Pokud jde o úvěr spotřebitelský, smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, vyžaduje písemnou formu.

5.2 Nepodstatné části smlouvy o úvěru

Smlouva o úvěru bude zpravidla obsahovat úpravu dalších otázek, tedy další ujednání, která ale nejsou podmínkou její platnosti. Nepodstatnými náležitostmi úvěrové smlouvy tak jsou např. úplata za sjednání úvěru, způsob a lhůta poskytnutí peněžních prostředků, účel, pro který je úvěr poskytnut, splatnost úvěru (kdy nastává, zda najednou či po částech, příp. je-li možné předčasné splacení), výše úroků, smluvní pokuta a jiné důsledky porušení dlužnickových povinností, měna poskytnutého úvěru a podobně. Jsou-li úvěry poskytovány bankami, většinou jsou tato ujednání ve smlouvě sjednávána odkazem na úvěrové podmínky, za nichž banka úvěry poskytuje.

Bankami používané podmínky mají povahu obchodních podmínek dle ust. § 273 odst. 1 ObchZ. Obecně jsou tyto podmínky vymezeny jako pravidla určující práva a povinnosti smluvních stran, upravující tyto práva a povinnosti podrobněji v porovnání se zněním zákona. Jsou pro smluvní strany závazné proto, že na ně ve smlouvě odkázaly, čímž projevíly vůli se jimi řídit. Tímto odkazem se obsah úvěrových podmínek stává obsahem příslušné smlouvy o úvěru. Jedná se o tzv. nepřímé smluvní ujednání, kdy znění podmínek není přepsáno do vlastního textu smlouvy. Smluvní strany tak při užití obchodních podmínek nemusí tyto podmínky sjednávat v každé jednotlivé smlouvě, jedná-li se o dlouhodobější obchodní vztahy mezi nimi nebo o opakované sjednávání smlouvy za stejných podmínek. Smluví strany se od nich můžou rovněž ve smlouvě odchýlit, pak mají tato ujednání přednost před zněním obchodních podmínek. Zmíněné ustanovení obchodního zákoníku normuje, že část obsahu smlouvy lze určit odkazem na všeobecné obchodní podmínky vypracované odbornými nebo zájmovými organizacemi nebo odkazem na jiné obchodní podmínky, jež jsou stranám

uzavírajícím smlouvu známé nebo k návrhu připojené. „Všeobecnými dodacími podmínkami jsou ty, které upravují podmínky plnění poskytovaného nebo přijímaného nikoliv zpracovatelem, ale pro neurčitý okruh povinných, popř. i oprávněných subjektů. Půjde tedy zásadně o obchodní podmínky vypracované odbornou organizací, která je odlišná od povinného a oprávněného subjektu. Z uvedených důvodů považují úvěrové podmínky vydané jednotlivými bankami (s výjimkou České národní banky) za obchodní podmínky ostatní, někdy též nazývané podnikové.“³⁹ Na ně potom nestačí jen odkázat, musí být navíc stranám, především dlužníkovi, známé či připojené k návrhu smlouvy, resp. ke smlouvě samé. Obchodní podmínky bývají vypracovávány na dobu neurčitou, toto znění lze změnit pouze se souhlasem druhé smluvní strany, došlo-li k jejich změně po uzavření úvěrové smlouvy, bez dohody stran se tak na ni nevztahují.

5.3 Nárok dlužníka na poskytnutí peněžních prostředků

Ze smlouvy o úvěru neplyne pro dlužníka povinnost, ale právo požadovat od věřitele poskytnutí peněžních prostředků ve smluveném rozsahu a za dohodnutých podmínek. Na základě dlužníkovi žádosti plní věřitel svůj závazek poskytnout na požádání dlužníka a v jeho prospěch peněžní prostředky z předem uzavřené smlouvy.

Obchodní zákoník v ust. § 500 odst. 1 určuje, že *dlužník je oprávněn uplatnit nárok na poskytnutí peněžních prostředků ve lhůtě stanovené ve smlouvě. Není-li tato lhůta ve smlouvě stanovena, může dlužník tento nárok uplatnit, dokud poskytnutí úvěru některá strana nevypoví*. Lhůta pro uplatnění nároku na poskytnutí úvěru může být ve smlouvě dohodnuta jako „určitý časový úsek s určeným začátkem a koncem“⁴⁰, kdy není možné, aby věřitel vyhověl dlužníkovi žádosti uskutečněné před začátkem lhůty, nebo jako „nejzazší termín, do kterého může dlužník úvěr požadovat“⁴¹, potom dlužník může svůj nárok uplatnit kdykoli od okamžiku uzavření smlouvy do posledního dne dohodnutého termínu. Ve smlouvě může být taktéž stanoven „přesný termín, popř. i více takových termínů, kdy lze úvěr čerpat“⁴² (tzv. kalendář čerpání, bude-li dlužník úvěrové prostředky čerpat po částech). „Způsob vymezení a termíny čerpání prostředků z úvěru se budou řídit především účelem poskytnutého úvěru. Úvěry na pořízení investic budou obsahovat zpravidla přesné termíny čerpání, na rozdíl od provozních úvěrů, kdy čerpání může být závislé na mnoha různých okolnostech.“⁴³ Strany

³⁹ PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Obchodní právo*, 1998, č. 12, s. 6 – 7.

⁴⁰ ŠTENGOVÁ, PLÍVA, TOMSA: *Obchodní zákoník...*, s. 1220.

⁴¹ tamtéž

⁴² tamtéž s. 1221.

⁴³ DĚDIČ, Jan a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 1. vydání. Praha: Prospektrum, 1997, s. 990.

nemusí ve smlouvě sjednat lhůtu pro uplatnění tohoto nároku vůbec. V takovém případě může dlužník požadovat dané plnění ihned po uzavření smlouvy (ust. § 340 odst. 2 ObchZ), jeho nárok není časově omezen, až do případného vypovězení poskytnutí úvěru kteroukoliv stranou. V průběhu výpovědní lhůty je věřitel stále povinen po žádosti dlužníka mu peněžní prostředky poskytnout (výpověď věřitele se tak stává právně neúčinnou). Formu žádosti obchodní zákoník nestanoví, může být učiněna jakýmkoliv způsobem, může být i ústní. Podstatné je, aby tento projev došel věřiteli včas, v pochybnostech bude na dlužníkovi, aby tuto skutečnost prokázal.

5.4 Povinnost věřitele poskytnout peněžní prostředky

Tato povinnost plyne z ust. § 501 odst. 1 ObchZ, kdy *je věřitel povinen dlužníku peněžní prostředky poskytnout, jestliže byl o to dlužníkem v souladu se smlouvou požádán, a to v době stanovené v požadavku, jinak bez zbytečného odkladu*. Aby byl věřitel povinen peněžní prostředky poskytnout, musí o ně dlužník věřitele požádat. Přičemž není nezbytné, aby žádal sám dlužník v případě, kdy umožní třetí osobě, aby dlužníkův nárok vůči věřiteli uplatnila, např. na základě poukázky, vystavení šeku či otevřením akreditivu. Tato žádost musí být v souladu se smlouvou, tedy musí být učiněna ve sjednaném rozsahu, době a způsobem, na kterém se smluvní strany dohodly. Dlužník má právo v žádosti o čerpání úvěru určit věřiteli lhůtu, ve které je povinen mu peněžní prostředky předat. Neurčí-li ji, je věřitel povinen poskytnout úvěr bez zbytečného odkladu poté, co byl o úvěr dlužníkem požádán. Pokud věřitel tuto povinnost nesplní včas, dostane se do prodlení, které je třeba posuzovat podle ustanovení o prodlení dlužníka (ust. § 365 a násl. ObchZ)⁴⁴ s ohledem na to, že věřitel je v této fázi vlastně dlužníkem, kdy je „dlužen“ peněžní prostředky druhé smluvní straně.

Doba poskytnutí předmětu úvěru může být rovněž sjednána k okamžiku podpisu smlouvy, jak uzavřel Nejvyšší soud. *„Omezení pro tuto možnost z žádného zákonného ustanovení neplyne a tento závěr neodporuje ani konsensuální povaze tohoto smluvního typu. Ani to, že doba poskytnutí peněžních prostředků bude ve smlouvě sjednána k okamžiku podpisu smlouvy a tyto prostředky budou při podpisu smlouvy taktéž věřitelem dlužníkovi fakticky předány, bez dalšího neznamena, že jde o smlouvu o půjčce. Obsahuje-li smlouva podstatné části smlouvy o úvěru podle § 497 ObchZ, nebrání tato skutečnost kvalifikaci takové smlouvy jako smlouvy o úvěru.“*⁴⁵

⁴⁴ ŠTENGLOVÁ, PLÍVA, TOMSA: *Obchodní zákoník...*, s. 1222.

⁴⁵ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2011, sp. zn. 29 Cdo 780/2010

Poskytnutí peněžních prostředků věřitelem neboli čerpání úvěru se děje několika způsoby, vždy záleží na konkrétním ujednání ve smlouvě. Často věřitel z předmětu smlouvy o úvěru uspokojuje dlužníkovi věřitele např. na základě faktur předkládaných dlužníkem, a to většinou bezhotovostně převodem na jejich účet, což je příznačné pro účelově určený úvěr, kdy banka současně kontroluje použití úvěrové sumy za sjednaným účelem. Typickým je taktéž bezhotovostní převod přímo na běžný účet dlužníka. „Vyloučit nelze ani případy, kdy v dohodě účastníků je čerpaný úvěr využit k úhradě pohledávek stejného věřitele za týmž dlužníkem z důvodu úvěrů dříve poskytnutých a doposud nesplacených a tedy ke splacení staršího úvěru novým úvěrem.“⁴⁶ Možným způsobem je taktéž, když banka umožní provádění plateb do určité výše v debetu, tzv.kontokorent. Samozřejmě může být úvěr čerpán v hotovosti. V takovém případě je ale potřeba počítat s omezením, které stanoví zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti a o změně zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů. Určuje, kdy jsou fyzické i právnické osoby povinny provést platbu bezhotovostně, a to je jen tehdy, překročí-li výše platby částku 15 000 EUR (výjimky, kdy bude nutné platbu provést v hotovosti stanoví zvláštní právní předpis).⁴⁷ Působnost tohoto zákona se nevztahuje na banky, které tak mohou uskutečňovat hotovostní platby neomezeně.

5.5 Úplata za sjednání závazku poskytnout peněžní prostředky

Již bylo výše nastíněno, že v případě, kdy věřitel pro dlužníka rezervuje maximálně sjednanou částku, náleží mu za to jistý typ odměny. Dle zákonného vyjádření *lze za sjednání závazku věřitele poskytnout na požádání peněžní prostředky sjednat úplatu, jestliže poskytování úvěru je předmětem podnikání věřitele* (ust. § 499 ObchZ). „Úplata představuje odměnu věřiteli za to, že po dobu mezi sjednáním smlouvy o úvěru a skutečným čerpáním úvěru musí pro dlužníka rezervovat peněžní prostředky, případně mít zajištěny jejich zdroje.“⁴⁸ „...Slouží jako odměna za rezervaci finančních prostředků, resp. za rezervaci zdrojů po dobu od uzavření smlouvy do poskytnutí finančních prostředků.“⁴⁹ Obdobně I. Pelikánová uvádí, že se jedná o „odměnu za rezervování prostředků.“⁵⁰

⁴⁶ KALFUS, KOBLIHA, KOVAŘÍK: *Obchodní zákoník...*, s. 1245.

⁴⁷ např. zákon č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁸ ŠTENGLOVÁ, PLÍVA, TOMSA: *Obchodní zákoník...*, s. 1220.

⁴⁹ FALDYNA, František. *MERITUM. Obchodní právo*. 2. vydání. Praha: ASPI a.s., 2005, s. 756.

⁵⁰ PELIKÁNOVÁ: *Komentář k obchodnímu zákoníku...*, s. 375.

Tuto úplatu je třeba odlišovat od úroků z úvěru, které „mají povahu úplaty za přenechání peněžních prostředků věřitelem k užívání dlužníkovi.“⁵¹ Úplata za sjednání závazku poskytnout úvěr je možná za předpokladu, že bude platně sjednána, a jen v případě, že poskytování úvěru je předmětem podnikání věřitele. Takovými věřiteli, jak bylo rozebráno výše, jsou zejména banky, družstevní záložny, jakož i jiné subjekty, které poskytují úvěry na základě živnostenského oprávnění. Věřitel má na ni nárok bez ohledu na to, zda dlužník úvěr začne skutečně čerpat. Ust. § 499 ObchZ je ustanovením kogentním, závazným (ust. § 263 odst. 1 ObchZ), od kterého se strany nemohou odchýlit ani je dohodou vyloučit. Kogentnost je spatřována v nároku na úplatu za splnění zákonné podmínky (poskytování úvěru je předmětem podnikání věřitele), nevztahuje se na povinnost tuto úplatu sjednat, požadovat věřitelem. Bude-li odměna smluvena a věřitelem bude někdo jiný, pak bude ujednání o její úplatnosti neplatné, a to relativně, protože „kogentnost citovaného ustanovení lze považovat za závaznost sledující pouze ochranu dlužníka, a proto i neplatnost za stanovenou na jeho ochranu. Vzhledem k tomu by se jednalo o tzv. neplatnost relativní, k níž by se přihlíželo, jestliže by se jí dlužník dovolal (§ 267 odst. 1 ObchZ)“⁵² S. Plíva ovšem publikuje, přestože je jedním z autorů předchozího komentovaného znění (publikace novější), že v tomto případě se nejedná o neplatnost stanovenou pouze na ochranu dlužníka, tedy jen o neplatnost relativní.⁵³ Jsem názoru, že se jedná o ustanovení na ochranu dlužníka, když nevidím důvod, proč by měl být chráněn i věřitel vzhledem k tomu, že je jasně stanoveno, který věřitel může tuto úplatu platně sjednat.

Je otázkou, je-li danou úplatou skutečně míněna odměna za rezervování peněžních prostředků. Není spíše úplatou za uzavření úvěrové smlouvy či za samotné poskytnutí úvěru? „Za sjednání závazku poskytnout peněžní prostředky, tj. za uzavření smlouvy o úvěru, nepřisluší ze zákona žádnému subjektu, tedy ani bance, žádná úplata. Současně však zákon umožňuje, aby taková úplata byla mezi smluvními stranami dohodnuta.“⁵⁴ Tentýž kolektiv autorů ale následně uvádí, že „úplata podle § 499 ObchZ představuje odměnu věřiteli za to, že po dobu mezi sjednáním smlouvy o úvěru a skutečným čerpáním úvěru musí pro dlužníka rezervovat potřebné peněžní prostředky, popřípadě mít zajištěny jejich zdroje.“⁵⁵ ⁵⁶ Banky tuto úplatu pojmají různě. V sazebnících jednotlivých bank se tak objevují poplatky za zpracování a vyhodnocení žádosti o úvěr, za realizaci úvěru i za rezervaci zdrojů. Úplata dle

⁵¹ PLÍVA, Stanislav. *Obchodní závazkové vztahy*. 1. vydání. Praha: ASPI a.s., 2006, s. 212.

⁵² ŠTENGLOVÁ, PLÍVA, TOMSA: *Obchodní zákoník...*, s. 1220.

⁵³ PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Obchodní právo*, 1998, č. 12, str. 6.

⁵⁴ PLÍVA, Stanislav a kol. *Bankovní obchody*. 1. vydání. Praha: ASPI a.s., 2009, s. 83.

⁵⁵ tamtéž s. 84.

⁵⁶ Obdobně je takto „dvojitě“ úplata pojímána v KALFUS, KOBLIHA, KOVAŘÍK: *Obchodní právo...*, s. 1242.

ust. § 499 ObchZ ve smyslu, v jakém je převážně chápána v odborné literatuře, tedy jako odměna za rezervování peněžních prostředků, se jako taková uplatní pouze v případě, kdy dlužník (klient banky) čerpá úvěr postupně. To je typické především pro tzv. úvěr kontokorentní. V praxi ale banky poskytují peněžní prostředky převážně jako konkrétní částku (v určité výši), a to jednorázově na běžný účet klienta, proto toto pojetí úplaty nenachází praktického využití. Banky si také účtují poplatky za vedení úvěrového účtu (za spravování úvěru), což je účet, kde je klientova pohledávka ze smlouvy o úvěru sledována.

Zajímavým je postřeh L. Lochmanové týkající se problematiky úplaty. „V ust. § 313 a násl. ObchZ je upravena bankovní záruka, která vzniká písemným prohlášením banky v záruční listině, že uspokojí věřitele do výše určité peněžní částky podle obsahu záruční listiny, jestliže určitá třetí osoba (dlužník) nesplní určitý závazek nebo budou splněny jiné podmínky stanovené v záruční listině. Bankovní záruka je stejně jako smlouva o úvěru tzv. absolutním obchodem, vztah mezi bankou a dlužníkem se řídí podle ustanovení o smlouvě mandátní. Jediným subjektem, jež je oprávněn poskytovat bankovní záruku, je banka. Dle ust. § 319 ObchZ splní banka závazek z bankovní záruky, jen když k tomu byla písemně vyzvána věřitelem. Z titulu bankovní záruky má banka postavení dlužníka, což je shodné s jejím postavením po uzavření smlouvy o úvěru. Přijme-li banka závazek uspokojit věřitele do výše určité peněžní částky, pak na sebe rovněž přebírá riziko poskytnutí peněžních prostředků, aniž by v právní úpravě bankovní záruky byla jakákoliv zmínka o úplatě za sjednání závazku peněžní prostředky poskytnout, tzn. sjednat s klientem úplatu za rezervování peněžních prostředků, jimiž bude povinna v souladu se záruční listinou uspokojit věřitele svého klienta. Je-li v právní úpravě smlouvy o úvěru (byť dispozitivně) toto oprávnění dáno, pak ve shodě s důsledky z toho plynoucími by mělo být obdobné ustanovení obsaženo i v právní úpravě bankovní záruky, popř. proveden odkaz na ust. § 499 ObchZ, byť poskytování bankovních záruk nemůže být předmětem podnikání.“⁵⁷

5.6 Účelově určený úvěr

Odst. 2 ust. § 501 ObchZ normuje, že *stanoví-li smlouva, že úvěr lze použít pouze k určitému účelu, může věřitel omezit poskytnutí peněžních prostředků pouze na plnění závazků dlužníka převzatých v souvislosti s tímto účelem*. Jedná se o ustanovení dispozitivní, tudíž ho lze smlouvou vyloučit a účelové určení úvěru vůbec nesjednávat. Obchodním zákoníkem není omezeno, k jakému účelu dlužník použije peněžních prostředků poskytnutých

⁵⁷ LOCHMANOVÁ: *Pocta Miloši Tomsovi...*, s. 231.

věřitelem, záleží na jeho vlastním uvážení (omezení může vyplynout ze zvláštních právních předpisů, např. z TrZ). Takové omezení však může být stanoveno smluvně, v takovém případě musí být ve smlouvě konkrétní účel uveden. Citované ustanovení tak vlastně upravuje způsob čerpání úvěru, kdy pokud se jedná o účelový úvěr, který strany mezi sebou dohodly, vzniká věřiteli oprávnění, aby dlužníkovi peněžní prostředky neposkytl hotově, ale aby v souladu se smluvně daným účelem byl povinen hradit závazky dlužníka, které mu z tohoto účelu plynou.⁵⁸ Věřitel zpravidla této možnosti využívá a poskytuje platby přímo dlužníkovým věřitelům (např. zhotovitelům dle smlouvy o dílo), pokud jsou závazky dlužníka vůči těmto třetím osobám převzaty v souladu s účelem úvěrové smlouvy (např. se stavbou díla), kontroluje tak dodržování tohoto účelu. Porušení, tedy nerespektování daného účelu může být sankcionováno např. smluvní pokutou, byla-li pro tento důvod smluvena, přímo ze zákona plyne pro věřitele možnost odstoupení od smlouvy o úvěru a možnost žádat bezodkladné vrácení peněžních prostředků i s úroky (ust. § 507 ObchZ).

5.7 Vrácení poskytnutých peněžních prostředků

Lhůta k vrácení úvěru je zakotvena v ust. § 504 ObchZ, podle něž *je dlužník povinen vrátit poskytnuté peněžní prostředky ve sjednané lhůtě, jinak do jednoho měsíce ode dne, kdy byl o jejich vrácení požádán*. Většinou je dlužník povinen vracet peněžní prostředky ve splátkách, pro které platí samostatné lhůty splatnosti (tzv. splátkový kalendář), kdy často bývá smluveno, že nesplacením jedné či více splátek nastává splatnost celého dluhu. „Splatnost bývá dohadována s rozmanitou periodicitou. Nejběžnější je splácení po měsících, výjimkou však není ani splácení čtvrtletní nebo i zcela nepravidelné. Splátky bývají většinou vždy stejné, ale není vzácností ani proměnlivá výše jednotlivých splátek.“⁵⁹ Stanovení lhůty pro vrácení peněžních prostředků není podstatnou náležitostí smlouvy o úvěru, v praxi se ale smlouvy bez tohoto ujednání vyskytují ojediněle. Pokud by se takový případ vyskytl a dohoda o splatnosti by ve smlouvě chyběla, zejména půjde o úvěr poskytnutý jiným subjektem než bankou, uplatní se lhůta daná podpůrně zákonem, a to lhůta jednoměsíční. V jejím případě jde o podstatné zmírnění na straně dlužníka, neboť podle obecné úpravy by byl povinen závazek splnit bez zbytečného odkladu po té, kdy byl o plnění věřitelem požádán (ust. § 340 odst. 2 ObchZ).⁶⁰ Zákonná lhůta je velmi krátká, počíná běžet ode dne, kdy byl požadavek věřitele na vrácení předmětu úvěru doručen dlužníkovi, proto je v zájmu dlužníka tuto otázku nepodcenit

⁵⁸ PELIKÁNOVÁ: *Komentář k obchodnímu zákoníku...*, s. 386.

⁵⁹ KALFUS, KOBLIHA, KOVAŘÍK: *Obchodní zákoník...*, s. 1250.

⁶⁰ PELIKÁNOVÁ: *Komentář k obchodnímu zákoníku...*, s. 393.

v rámci předkontraktačního jednání. Nesplní-li dlužník povinnost vrátit peněžní prostředky, ocitá se v prodlení a nastupují tak důsledky stanovené ve smlouvě či podpůrně obchodním zákoníkem, zejména povinnost k náhradě škody dle ust. § 373 a násl. ObchZ a povinnost platit úroky z prodlení, jež se často nazývají „sankční úroky“ (ust. § 367, 369, 506 ObchZ, viz dále). Nevyplývá-li ze smlouvy jinak, je závazek dlužníka splatit úvěr (který je vždy peněžitý) splatný v místě věřitele, s ohledem na ust. § 337 ObchZ jde o dluh donosný.

5.8 Úroky

5.8.1 Úroky z úvěru, jejich výše a splatnost

Závazek platit z poskytnutých peněžních prostředků úroky se řadí mezi pojmové znaky smlouvy o úvěru, resp. mezi její podstatné části. Úrokem se obecně rozumí cena za půjčení peněz, tedy úhrada dlužníka, která náleží věřiteli za dočasné přenechání peněz. Z pohledu právní teorie je úrok charakterizován jako úplata za používání půjčených peněz, jistiny. Jeho výše se obvykle určuje v souladu s procentní sazbou počítanou za určitou dobu, možná je taktéž domluva stran stanovící způsob výpočtu úroku odlišně. Procentní sazba se týká ročního období, pokud z obsahu smlouvy neplyne jinak. Samotné úroky jsou splatné v dohodnutých termínech, příp. nejpozději s jistinou. Úroky smluvené se nestávají součástí samotné jistiny, z tohoto důvodu se dále neúročí. Smluvní úroky jsou dle ust. § 121 odst. 3 ObčZ příslušenstvím pohledávky, mají akcesorickou povahu (existují jako vedlejší úrokový závazek), proto je lze žalovat samostatně i současně s danou pohledávkou jako její příslušenství, v případě promlčení hlavního dluhu se promlčení vztahuje i na povinnost platit smluvní úroky.⁶¹

„Obchodování s peněžními prostředky musí nést určitý zisk, jednou z možností zisku je tak především povinnost dlužníka uhradit věřiteli úrok z poskytnutých peněžních prostředků.“⁶² Úvěrová smlouva je s ohledem na svou povahu a ust. § 497 ObchZ vždy smlouvou úplatnou, již bylo vysvětleno, že se nemůže jednat o smlouvu bezúročnou. Dlužník se tak věřiteli odměňuje v podobě úroků za to, že mu přenechal k dispozici část svých peněžních prostředků. Sjednán musí být pouze samotný závazek dlužníka, tedy povinnost úroky zaplatit, otázky týkající se výše úroků, úrokovacího období, doby úročení a splatnosti úroků si mohou smluvní strany domluvit smluvně podle svých potřeb, ustanovení obchodního

⁶¹ JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 9. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 985 – 986.

⁶² DĚDIČ: *Obchodní zákoník...*, s. 993.

zákoníku hovořící o úrocích jsou dispozitivní povahy.⁶³ Pokud smlouva úpravu některé otázky neobsahuje, což se v praxi děje zcela výjimečně, uplatní se podpůrně ust. § 502 a 503 ObchZ.

Pokud jde o **výši úroků**, obchodní zákoník stanoví, že *od doby poskytnutí peněžních prostředků je dlužník povinen z nich platit úroky ve výši sjednané, jinak v nejvyšší přípustné výši stanovené zákonem nebo na základě zákona. Nejsou-li takto úroky stanoveny, je dlužník povinen platit úroky obvyklé požadované za úvěry, které poskytují banky v místě sídla dlužníka v době uzavření smlouvy. Jestliže strany sjednají úroky vyšší než přípustné podle zákona nebo na základě zákona, je dlužník povinen platit úroky ve výši nejvýše přípustné.*

Dlužník je povinen platit úroky od okamžiku, kdy mu věřitel peněžní prostředky fakticky poskytl, a to způsobem čerpání úvěru, na němž se strany dohodly. S ohledem na dispozitivní charakter daného ustanovení může být smluveno, že dlužník je povinen platit úroky v jiné době než v okamžiku samotného přenechání úvěrové sumy, i když k tomu bude v praxi docházet výjimečně.

Touto otázkou se zabývá rovněž S. Plíva, který publikuje, že pokud by to smlouva umožňovala v době předcházející tomuto okamžiku, takové ujednání lze chápat jako dohodu o úplatě za sjednání závazku dle ust. § 499 ObchZ. Ovšem pouze v případě, že poskytování úvěru je předmětem podnikání věřitele a úplata byla ve smlouvě stranami určena. Naopak bude-li ve smlouvě stanoveno, že dlužník je povinen platit úroky v čase pozdějším, v konečném důsledku by zřejmě takové ujednání mohlo být vnímáno jako obcházení zákona, přesněji závazného ustanovení obchodního zákoníku, které zakotvuje povinné úročení úvěru. Neplatným (ve smyslu ust. § 39 ObčZ) by se ale dané ujednání stalo jedině v situaci, kdyby dlužník dle smlouvy nebyl povinen k placení úroků vůbec či jen k jejich zanedbatelné části. Případně by se takové ujednání dalo považovat za jakousi smlouvu o bezúročném úvěru, tedy smlouvu nepojmenovanou, kombinovanou se smlouvou o úvěru, což bude s ohledem na smluvní volnost stran pravděpodobnější interpretace daného ujednání.⁶⁴ Není však zcela vyloučeno, aby byla dlužníkovi touto formou poskytnuta určitá sleva, když častěji bude docházet k tomu, že bude dlužník zvýhodněn např. nižší úrokovou sazbou.

Z citovaného ustanovení vyplývají tři způsoby určení výše úroků, přednostně se uplatní úroky sjednané, jejichž výše je určena dohodou stran. Výše úroků se nejčastěji stanovuje prostřednictvím úrokové míry neboli sazby, která procentně vyjadřuje, o kolik se zvýší částka poskytnutá věřitelem. Dlužník je tak v bankovní praxi povinen k úhradě úroků

⁶³ KALFUS, KOBLIHA, KOVAŘÍK: *Obchodní zákoník...*, s. 1246.

⁶⁴ PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Obchodní právo*, 1998, č. 12, str. 8-9.

dle úrokové sazby, kterou banka stanoví s ohledem na specifika konkrétního klienta, přesněji konkrétního úvěru, který klient od banky žádá, resp. který mu banka nabízí.

Úrokové sazby bank se odvíjí od sazeb úroků na mezibankovním trhu, které jsou ovlivněny nastavením základních úrokových sazeb vyhlášených Českou národní bankou. Těmi jsou dvoutýdenní reposazba, diskontní sazba a sazba lombardní. Výši sazeb na mezibankovním trhu určuje např. tzv. PRIBOR (Prague InterBank Offered Rate), což je pražská mezibankovní úroková sazba, za kterou si banky mezi sebou půjčují. Od základních úrokových sazeb ČNB a mezibankovních sazeb odvozují banky výši úrokových sazeb pro klienty. K nim banky při poskytování úvěru připočítávají sazbu nákladů banky, rizikovou přírážku daného produktu, rizikovou přírážku podle bonity klienta, rizikovou přírážku podle splatnosti produktu, přírážku nákladů na kapitál a ziskovou přírážku banky (tzv. marže banky).⁶⁵

V bankovní praxi jsou běžně úroky stanoveny tak, že jejich výše je složena z pevné složky, tedy z procenta z poskytnutého úvěru, a ze složky proměnlivé, kterou je úroková sazba ve smyslu popsaném výše. Ta se může v průběhu trvání smluvního vztahu měnit, přičemž následně dochází ke změně výše dané úrokové sazby. Tento způsob stanovení výše úrokové sazby, pokud jde o proměnlivý prvek, *musí být založen pouze na objektivních kritériích, které nejsou závislé jen na vůli některé strany, zpravidla banky, jak v jednom svém rozhodnutí konstatuje Nejvyšší soud České republiky. Je-li dále ve smlouvě stanoven či je určitelný rozhodný den pro změnu výše úrokové sazby, potom v případě změny těchto kritérií se jedná o určení konkrétní výše úrokové sazby k rozhodnému datu. Pokud ale způsob určení výše úrokové sazby nebude vázán na objektivní kritéria, pro změnu původně určené výše úroků bude nutné smlouvu změnit, a to pouze shodným projevem stran.*⁶⁶ Kromě toho může být výše úrokové sazby určena konkrétně (pevně) ve smlouvě, což je naopak typické pro spotřebitelské úvěry.

Není-li dohoda o výši úroků, nastupuje podpůrné pravidlo, podle něhož je dlužník povinen platit úroky v nejvyšší přípustné výši stanovené zákonem nebo na základě zákona, výše úroků by tak mohla být omezena samotným zákonem či postupem zákonem předvídaným. V současné době žádný zákon maximální výši úroků nestanoví. Omezení v tomto směru by bylo možné jedině zákonem č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, dle ust. § 23 odst. 2 může Česká národní banka vydat opatření, kterým takové nejvýše možné úroky určí. Centrální banka ovšem daného zmocnění nevyužila. Pokud

⁶⁵ <http://www.penize.cz/80356-co-jsou-urokove-sazby>

⁶⁶ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2006, sp. zn. 29 Odo 1000/2004

by ale nějaké takové omezení existovalo, byl by dlužník povinen hradit úroky pouze do výše takto vymezené, tudíž sjednají-li strany ve smlouvě úrok tomu odporující, bude takové ujednání zřejmě považováno za neplatné. Předpokládám, že půjde o neplatnost relativní s ohledem na znění ust. § 267 ObchZ.

Smluvní strany ovšem nejsou v rámci sjednávání výše úroků zcela neomezené, když lze využít ust. § 265 ObchZ hovořící o zásadách poctivého obchodního styku.⁶⁷ Výkon práva, který je s nimi v rozporu, nepožívá právní ochrany. Bude-li tedy smlouva obsahovat ujednání o úrocích mimořádně vysokých, nebude takové ujednání neplatné, ale soud takové úroky věřiteli nepřizná. Ovšem určitá výše úroků přiznána být musí, je-li pojmově vyloučena bezúročná smlouva o úvěru. Soud pravděpodobně přizná úroky ve výši obvyklé, které rovněž přicházejí v úvahu jako poslední alternativa, neuplatní-li se předchozí hlediska. Samozřejmě lze v daném případě poukázat na institut dobrých mravů (ust. § 39 ObčZ), s nímž může být dohoda připouštějící nepřiměřeně vysoké úroky v rozporu, příslušné ujednání pak bude v krajním případě považováno za neplatné. Nelze automaticky tvrdit, že veškeré „nepřiměřené“ úroky jsou protiprávní, když Nejvyšší soud mimo jiné uzavřel, že „v závislosti na okolnostech konkrétního případu nemusí být nepřiměřený ani úrok, který je dvojnásobkem či trojnásobkem úrokové míry peněžních ústavů.“⁶⁸ Přípustná výše úroků bude soudem vždy vymezena s ohledem na specifika daného konkrétního případu. „Při určení přiměřenosti nebo nepřiměřenosti úroků by se měla zohledňovat nejen výše nebo hodnota půjčené jistiny, ale také časová nebo věcná potřeba půjčky, omezení věřitele v možnostech půjčenou věc užívat, povaha smluvních stran a jejich fyzická, racionální či morální vyspělost či obvyklost obdobných ujednání.“⁶⁹ Třeba zmínit taktéž případnou trestněprávní odpovědnost, kdy jednání věřitele může naplňovat znaky skutkové podstaty trestného činu lichvy, jednání dlužníka potom trestného činu podvodu (dlužník jedná s vědomím peníze včetně úroků nevrátit vůbec či ve sjednané době a uvede tak věřitele v omyl za účelem obohacení se), resp. úvěrového podvodu (pachatelem může být ovšem i věřitel).⁷⁰

Není-li výše úroků určitelná dle předcházejících hledisek, je dlužník povinen platit úroky ve výši obvyklé, tzv. úroky obvyklé, které obvykle banky požadují v místě sídla dlužníka v době uzavření smlouvy. Za takové obvyklé úroky nejsou považovány úroky průměrné, nejde o průměr jednotlivých úrokových sazeb, jsou jimi úroky v praxi bank

⁶⁷ ŠTENGOVÁ, PLÍVA, TOMSA: *Obchodní zákoník...*, s. 1223.

⁶⁸ rozsudek Nejvyššího soudu České ze dne 24. ledna 2007, sp. zn. 33 Odo 234/2005

⁶⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 1969.

⁷⁰ ust. § 209, § 211, § 218 TrZ. Trestní zákoník v případě trestného činu lichvy hovoří o hrubém nepoměru vzájemných plnění. Dle usnesení nejvyššího soudu České republiky ze dne 12.1.2005, sp. zn. 5 Tdo 1282/2004 poskytnutí peněžité půjčky se 70 % a vyšším úrokem ročně takový hrubý nepoměr zakládá.

převládající, ty které banky v daném místě požadují nejčastěji. Přitom se vychází z úrokových mír takových bank, které mají na peněžním trhu významný podíl a jejichž sazby jsou zveřejňovány.⁷¹ Uvedené se užije i za předpokladu, že věřitelem je subjekt jiný než banka.

V obchodním zákoníku není zmínky o tom, do jaké doby povinné úročení trvá, na rozdíl od stanovení jeho počátku, jak je vysvětleno výše spolu s možností smluvních odchylek od tohoto pravidla. Vzhledem k právní jistotě účastníků by úprava této otázky být zakotvena měla. Nedohodnou-li se o daném strany ve smlouvě, přichází v úvahu dvě alternativy řešení.⁷² Podle první se povinnost dlužníka hradit úroky z úvěru vztahuje na období od poskytnutí peněžních prostředků do konce lhůty k vrácení úvěru. Podle druhé je rozhodným okamžik skutečného vrácení, do něhož tento závazek dlužníka trvá. Přičemž se vychází z obecného vymezení pojmu úrok, kterým se rozumí cena za užívání peněz, které na základě smlouvy o úvěru věřitel přenechává dlužníkovi, proto má dlužník povinnost platit po celou dobu faktického užívání úrokové sumy, tedy až do chvíle jejího vrácení, bez ohledu kdy tato chvíle nastane (zda před či po splatnosti úvěru). Obdobně ust. § 503 odst. 3 ObchZ v případě předčasného vrácení úvěru uvádí, že dlužník je povinen zaplatit úroky jen za dobu od poskytnutí do vrácení peněžních prostředků.⁷³ Upřednostňován je výklad druhý, s kterým se taktéž ztotožňuji. Přirozeně není vyloučena odchýlná úprava smluvní.

Nedohodnou-li se dlužník s věřitelem, na jaké období se výše úroků vztahuje, pro tento případ je v ust. § 502 odst. 2 ObchZ uvedeno, že *v pochybnostech se má za to, že sjednaná výše úroků se týká ročního období*. Pokud věřitel poskytne dlužníkovi úvěr na dobu kratší a dlužník v průběhu této doby platí úroky, přesto budou vypočítávány jako roční. Jiné úrokovací období by muselo být ve smlouvě určeno výslovně a nepochybně, jinak nastupuje období roční, tedy 365 dní. „Podle bankovních obchodních zvyklostí se počítá rok jako 360 dnů.“⁷⁴

Otázky **splatnosti úroků** upravuje dispozitivně ust. § 503 ObchZ, uvedené se uplatní, jen pokud některá z následujících otázek není upravena účastníky smluvně. *Závazek platit úroky je splatný spolu se závazkem vrátit peněžní prostředky. Jestliže lhůta pro vrácení poskytnutých peněžních prostředků je delší než rok, jsou úroky splatné koncem každého kalendářního roku. V době, kdy má být vrácen zbytek poskytnutých peněžních prostředků, jsou splatny i úroky, které se jej týkají* (odst. 1). „Zákon vychází ze zásady, že splacení poskytnutých peněžních prostředků, tzv. jistiny, by nemělo předcházet splacení úroků, není-li

⁷¹ LOCHMANOVÁ: *Pocta Miloši Tomsovi...*, s. 234.

⁷² ŠTENGLOVÁ, PLÍVA, TOMSA: *Obchodní zákoník...*, s. 1223 – 1224.

⁷³ PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Obchodní právo*, 1998, č. 12, s. 9.

⁷⁴ MAREK: *K obchodním závazkovým vztahům*, s. 151.

lhůta pro splacení jistiny delší než jeden rok.⁷⁵ Tedy při kratší než roční splatnosti se úroky platí spolu s vrácením samotné jistiny, platí zde roční úročení, není-li jiné dohody. Mají-li být peníze vráceny v době pozdější, přesahující jeden rok, hradí dlužník úroky vždy ke konci kalendářního roku. Ve smlouvě lze dohodnout splatnost úroků ke splatnosti celého úvěru, i když bude úvěr poskytnut např. na několik let, či naopak splatnost dřívější, např. za každý kalendářní měsíc. *Mají-li být poskytnuté peněžní prostředky vráceny ve splátkách, jsou v den splatnosti každé splátky splatny i úroky z této splátky* (odst. 2). Je-li úvěr splácen postupně, je splatnost úroků stanovena s ohledem na výši konkrétní splátky. Taktéž může být ve smlouvě uvedeno odlišně.

Problematiku předčasného vrácení úvěru obsahuje odst. 3, v němž je normováno, že *dlužník je oprávněn vrátit poskytnuté peněžní prostředky před dobou stanovenou ve smlouvě, úroky je povinen zaplatit jen za dobu od poskytnutí do vrácení peněžních prostředků*. Toto znění odpovídá ust. § 342 odst. 2 ObchZ, podle nějž je-li doba plnění stanovena ve prospěch dlužníka, před touto dobou není věřitel oprávněn požadovat plnění, avšak dlužník je oprávněn svůj závazek plnit. Rovněž toto ustanovení je dispozitivní, proto lze dané oprávnění dlužníka dohodou účastníků ve smlouvě vyloučit. „Smysl takové dohody leží v tom, že věřitel si tím zajistí, nelze-li úvěr předčasně splatit, že mu vznikne právo na úroky v celé předpokládané výši.“⁷⁶ Možnost předčasného splacení úroků může být ve smlouvě taktéž omezena nebo spojena s nepříznivými právními důsledky, např. se smluvní pokutou.

Bude-li ve smlouvě uvedeno, že dlužník je povinen platit úroky nejen do doby skutečného vrácení peněžních prostředků, ale do doby která byla původně určena pro vrácení jistiny, a dlužník vrátí tuto jistinu předčasně, takové ustanovení by mohlo být v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku dle ust. § 265 ObchZ (výkon práva na úroky po vrácení úvěru by nepožíval právní ochrany).⁷⁷ Pro tento výklad svědčí i akcesorická povaha úroků, přesněji úrokového závazkového vztahu. V bankovní praxi je předčasné splacení úvěru nevítaným jevem (především pokud jde o tak kvalitní dlužníky, kteří jsou zárukou bezproblémového splacení), proto bývá vyloučeno či je dlužník povinen k úhradě určitého poplatku nad rámec samotných úroků nebo smluvní pokuty, který je stanoven jako sankce za to, že banka z daného úvěrového obchodu nedosáhne předpokládaného zisku. Některé banky si ovšem tento „sankční“ poplatek vůbec neúčtují, vycházejí tak vstřícně svým klientům.

⁷⁵ LOCHMANOVÁ: *Pocta Miloši Tomsovi...*, s. 234

⁷⁶ KALFUS, KOBLIHA, KOVAŘÍK: *Obchodní zákoník...*, s. 1250.

⁷⁷ ŠTENGLOVÁ, PLÍVA, TOMSA: *Obchodní zákoník...*, s. 1225.

5.8.2 Úroky z prodlení

S plněním závazku vrátit úvěr ve smlouvené či zákonem stanovené lhůtě se dlužník může ocitnout v prodlení. Důsledky prodlení budou většinou sjednány přímo ve smlouvě, jinak musí dlužník strpět důsledky zákonné, uplatní se především ust. § 367, 369 a 506 ObchZ. Dlužník je tak povinen zejména platit úroky z prodlení (tzv. sankční), věřitel má dále nárok na náhradu škody a na odstoupení od smlouvy (dle smlouvy či zákona). Úroky z prodlení jsou zvláštním druhem úroků. Představují sankci za porušení povinnosti a jako takové je nutné je odlišovat od úroků smluvených v rámci smlouvy o úvěru, jež jsou úplatou za přenechání peněžních prostředků. Jsou vedle smluvených úroků taktéž příslušenstvím pohledávky (§ 121 odst. 3 ObčZ), úrokový závazek je ve vztahu k závazku vrácení jistiny vedlejší. Pokud jde o jejich výši, podle ust. § 369 odst. 1 ObchZ má přednost výše sjednaná ve smlouvě o úvěru, podpůrně pak výše určená předpisy práva občanského. V současné době výše úroků z prodlení odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro poslední den kalendářního pololetí, které předchází kalendářnímu pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o sedm procentních bodů.⁷⁸

Zajímavou je problematika vzájemného vztahu mezi úroky, které je dlužník povinen platit dle smlouvy o úvěru, a úroky z prodlení dle ust. § 369 odst. 1 ObchZ. Komentované znění obchodního zákoníku k tomu uvádí následující. „V obecné rovině není patrně pochyb o tom, že právní úprava nevylučuje, aby dlužník byl při prodlení s vrácením úvěru povinen platit jak úroky z úvěru (úplatu za přenechání peněžních prostředků k užívání), tak i úroky z prodlení, obojí ve sjednané či zákonem stanovené výši (§ 369 odst. 1 a § 502 odst. 1). V konkrétním případě pak bude zřejmě záležet na formulaci příslušného ustanovení úvěrové smlouvy. Z ní bude třeba dovodit, zda si strany „sankční úroky“ dohodly jako souhrn úroků z úvěru a úroků z prodlení, nebo jen jako úroky z prodlení jinak označené. Přitom v tomto druhém případě může jít o úroky z prodlení vedle úroků z úvěru nebo, jestliže si strany dohodly placení úroků z úvěru jen po určitou dobu (uvedeno výše), jen o úroky z prodlení s tím, že věřitel již nemá nárok na úroky z úvěru. Máme za to, že při absenci jinak projevené vůle ve smlouvě o úvěru by bylo třeba vycházet z toho, že věřitel má při sjednání „sankčních úroků“ pro případ prodlení vedle nároku na zaplacení těchto úroků i nárok na úroky z úvěru.“⁷⁹ Banky určují úroky z prodlení vždy z částky, která je po splatnosti.

⁷⁸ nařízením vlády č. 33/2010 Sb., ze dne 18. ledna 2010, kterým se mění nařízení vlády č. 142/1994 Sb., ve znění nařízení vlády č. 163/2005 Sb., došlo s účinností od 1. července 2010 ke změně stanovení úroků z prodlení

⁷⁹ ŠTENGLOVÁ, PLÍVA, TOMSA: *Obchodní zákoník...*, s. 1225 – 1226.

Velmi důležitá je otázka, zda v případě, dostane-li se dlužník do prodlení s plněním závazku ze smlouvy o úvěru, je věřitel oprávněn požadovat kromě úroků z prodlení jako sankci za pozdní vrácení samotné jistiny i úroky z prodlení ze smluvních úroků, které včas nesplatil. Ovšem není vyloučena dohoda mezi věřitelem a dlužníkem, že smluvní úroky se od okamžiku jejich splatnosti stávají jistinou. Zásadním je v tomto směru rozhodnutí Nejvyššího soudu, který mimo jiné uzavřel, že „*občanský zákoník ani obchodní zákoník neumožňují věřiteli požadovat po dlužníku příslušenství (úrok z prodlení) pro případ prodlení s placením příslušenství pohledávky, tím není dotčeno právo účastníků dohodnout se, že smluvené úroky se stanou součástí jistiny.*“⁸⁰ Tříčlenný senát dospěl v rámci úvahy, zda je možné přiznat zákonné příslušenství z příslušenství pohledávky, k právnímu názoru odlišnému od názoru dříve vyslovenému Nejvyšším soudem, proto věc postoupil k rozhodnutí velkému senátu obchodního kolegia. Ten své rozhodnutí zdůvodňuje tím, že úroky smluvní i úroky z prodlení jsou dle ust. § 121 odst. 3 ObčZ příslušenstvím pohledávky, kterou se podle ust. § 488 ObčZ rozumí peněžité plnění, jistina, na kterou má věřitel právo podle hlavního závazkového, jenž se mění přímo ze zákona prodlením dlužníka. Zánikem tohoto hlavního závazku dochází s ohledem na akcesoritu k zániku závazku úrokového, dále trvá jen povinnost uhradit již dospělé úroky. Nesplátí-li dlužník včas úroky z jistiny, očitne se v prodlení nikoli s plněním samotné jistiny, ale s plněním příslušenství. Nárokovat příslušenství z příslušenství, tedy úroky z prodlení z úroků smluvených, nelze, protože občanský ani obchodní zákoník neupravují majetkové sankce v případě prodlení s placením příslušenství pohledávky.

⁸⁰ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. března 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002

6. Zásady smlouvy o úvěru (se zaměřením na praxi bank)

Právní úprava smlouvy o úvěru je až na ust. § 497 ObchZ, základní ustanovení úvěrové smlouvy, a ust. § 499 ObchZ, upravující úplatu za sjednání závazku poskytnout úvěrové prostředky, dispozitivní, proto se následující zásady uplatní pouze v takovém rozsahu, který není v rozporu s ujednáním stran v platně uzavřené smlouvě. „Zásady úvěrování“⁸¹ vyplývají z jednotlivých ustanovení obchodního zákoníku upravujících smlouvu o úvěru a jejích pojmových znaků. Patří mezi ně **zásada smluvnosti, zásada účelovosti, zásada přímosti, zásada termínovanosti, zásada úročitelnosti, zásada zajištěnosti a zásada návratnosti.**⁸²

6.1 Zásada smluvnosti

6.1.1 Pojem smlouva

Úvěr může být poskytnut pouze na základě úvěrové smlouvy (uvádím „pouze“ s ohledem na zaměření této práce), kdy smlouva je právní formou úplatného poskytnutí peněžních prostředků, je právním důvodem vzniku úvěrového vztahu. Obecně se smlouvou rozumí dvoustranný či vícestranný právní úkon spočívající na vzájemných a obsahově shodných projevech vůle stran směřující ke vzniku, změně či zániku práv a povinností. Smlouvy jsou buď upravené jako smluvní typ obchodním zákoníkem nebo občanským zákoníkem, popř. jiným zákonem, anebo takto upraveny nejsou vůbec, to jsou potom smlouvy nepojmenované neboli inominátní. Uzavírání smluv je upraveno občanským zákoníkem, obchodní zákoník obsahuje o uzavírání smluv pouze některá ustanovení, tedy pro obchodní smlouvy platí úprava v občanském zákoníku s určitými doplněními a odchylkami dle obchodního zákoníku.

Jako předpoklady vzniku smlouvy se uvádějí následující: platná nabídka (oferta), řádná akceptace oferty, vzájemné dostačující protiplnění (cena), právní způsobilost stran, zákonem vyžadovaná forma smlouvy, absence nátlaku, podvodu a právně významného omylu, slučitelnost s veřejnými zájmy, soulad se zvláštními pravidly upravujícími příslušný smluvní typ.⁸³

Smlouvy obsahují zpravidla části podstatné, nepodstatné a nahodilé, dále může smlouva odkazovat na všeobecné či jiné obchodní podmínky, na obchodní zvyklosti apod.

⁸¹ MAREK, Karel. *K obchodním závazkovým vztahům*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola veřejné správy a mezinárodních vztahů v Praze, o.p.s., 2007, s. 145.

⁸² LOCHMANOVÁ: *Pocta Miloši Tomsovi...*, s. 232 – 236.

⁸³ Podrobně viz LOCHMANOVÁ, Ludmila. *Základy obchodního práva*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2009, s. 163 – 168.

Těmito částmi smlouvy o úvěru jsou souhrnně nejčastěji: označení věřitele a dlužníka, závazek věřitele poskytnout peněžní prostředky na žádost dlužníka a v jeho prospěch, závazek dlužníka přijaté peněžní prostředky vrátit a zaplatit z nich úroky, výše úvěru, účel použití peněžních prostředků, předmět úvěrování, způsob a časový rozvrh čerpání peněžních prostředků, celková doba splatnosti včetně splatnosti jednotlivých splátek, pravidla úrokování, způsob zajištění, povinnost vzájemně si předkládat informace, sankce, odkaz na úvěrové podmínky banky a další vzájemná práva a povinnosti. Samotnému uzavření smlouvy o úvěru předchází celá řada kroků, dále se soustředím na poskytování bankovního úvěru podnikatelské klientele.

6.1.2 Předkontrakční fáze

Na úplném počátku mechanismu uzavírání smlouvy o úvěru je etapa, v níž obě potencionální smluvní strany zjišťují vzájemné podmínky. Při úvahách o možném poskytnutí úvěru banka zvažuje míru rizika s ohledem na návratnost úvěrových prostředků a celkovou finanční situaci i pověst dlužníka. Kromě toho samozřejmě musí zvážit i finanční výhodnost poskytnutí úvěru (vzhledem k plánům výnosů které banka musí plnit) a zákonnost požadované transakce. Pro banku je nejdůležitější posouzení otázek bonity a solventnosti klienta, zajímá se tak o jeho příjmy, dosavadní podnikatelské výsledky, platební historii - jedná-li se o konkrétního klienta příslušné banky, jaký úvěrový produkt mu byl poskytnut, zda-li řádně splácel atd. Klientovi taktéž sděluje, jaké údaje a doklady bude nutné přiložit k žádosti o úvěr. Klient na prvním místě zjišťuje, zda-li mu banka úvěr vůbec poskytne a v jaké výši, dále za jakých podmínek, tedy s jakou úrokovou sazbou, s jakou lhůtou splatnosti, jak vysoké bude banka požadovat zajištění atd. V rámci této předmluvní etapy možné budoucí strany smlouvy jednájí v souhrnu o podmínkách úvěru, způsobu placení a o platebních podmínkách.

„Komerční banky poskytují svým klientům celkem ochotně konzultace, protože mají poměrně značnou možnost porovnávat platební podmínky ve větším rozsahu a mohou tak usnadnit rozhodování svého klienta, mohou ho tak získat. Začínající podnikatelé se také díky těmto konzultacím mohou vyvarovat vážných chyb. Tato jednání jsou však běžná i při jednáních banky se zástupci právnických osob, tj. firem. Pro každý hospodářský subjekt je velmi důležité být v neustálém kontaktu se svou bankou při sjednávání všech důležitých obchodů, a to zejména v případech, kdy klient banky vyžaduje nějakou formu spoluúčasti na

svých záměrech, neboť banka má kromě financí navíc i velmi cenné informace.⁸⁴ Uvedené mohou jen potvrdit, když závěrem těchto rozhovorů může být i rozhodnutí klienta odstoupit od chystaného podnikatelského záměru, pokud takový klient nemá dostatečný přehled a znalosti odvětví, v němž chtěl uskutečňovat své podnikatelské aktivity. Např. klientovým záměrem bylo zřízení penzionu, ovšem v takové turisticky neatraktivní oblasti, že by nebyly naplněny předpokládané výnosy, klient by neměl z čeho úvěr splácet, tudíž banka mu takový úvěr neposkytne. Naopak čím kvalitnější a důkladnější jednání před uzavřením samotné úvěrové smlouvy banka s klientem povede, tím menší je pravděpodobnost, že poskytne úvěr rizikovému klientovi, který nebude dostatečně solventní (tím nižší je rovněž celkové úvěrové riziko). V dnešní době tak banky věnují vzájemnému „vyměňování si“ relevantních informací maximální pozornost, klientovi se tak současně naskytá možnost vyjednávání o jednotlivých smluvních podmínkách (alespoň takový je můj dojem, přesto nelze tento postup bank chápat jako automatický, některé banky budou v rámci předmluvní fáze vystupovat striktněji). S ohledem na vzrůstající počet bankovních institucí, resp. finančních společností poskytujících úvěrové služby vůbec, tedy s ohledem na množství konkurenčních nabídek na trhu, kterými se snaží oslovit široké spektrum potencionálních klientů, je pro banku přínosem každý nový klient, proto také některé banky nejsou v pozici, kdy si mohou dovolit stanovit podmínky poskytování úvěrů zcela jednostranně. Banky taktéž věnují dostatečnou pozornost stávajícím klientům, především těm „lepšími“, tedy těm kteří prostřednictvím banky „točí“ své peníze, obraty, banka sama jim nabízí některý ze svých úvěrových produktů či konkrétní výhodnější podmínky.

Dojde-li klient po zhodnocení předmluvních jednání k závěru, že je způsobilý splnit dané podmínky (které pro něj musí být taktéž určitým způsobem výhodné), podá žádost o úvěr (na speciálním tiskopise banky). Ovšem neodmyslitelnou součástí je předložení řady dokumentů, na jejichž základě si banka ověřuje informace týkající se důvěryhodnosti a bonity klienta. Veškeré tyto údaje bance slouží ke snížení úvěrového rizika, které se projevuje tak, že klient není schopen splácet bankou poskytnutý úvěr včetně smluvních úroků a případných dalších výloh. Posouzení možné míry tohoto rizika vede buď k uzavření úvěrové smlouvy nebo naopak k odmítnutí, resp. neschválení žádosti o úvěr. Obecně jsou rizikové úvěry s delší dobou splatnosti a úvěry poskytnuté méně „kvalitním“ klientům (kteří mají např. občasné platební obtíže, jejichž výdaje přesahují zisky apod.). „Ke snížení úvěrových rizik je nutné podniknout ze strany banky několik kroků. V práci každého bankéře, který má posuzovat

⁸⁴ ZLÁMAL, Jaroslav. Finanční úvěry v ekonomické praxi, postup obchodních bank. *Právo a podnikání*, 2000, č. 7- 8, s. 22 – 23.

žádost o úvěr klienta, jsou nezbytná různá opatření a prostředky, které lze souhrnně označit jako zajištění úvěru. Nejlepším způsobem k zamezení anebo snížení nadměrného bankovního rizika je tato rizika poznat, analyzovat a předcházet jim. Omezování možnosti vzniku rizikových situací banka provádí účelovými metodami, kterými na nejmenší míru sníží nepříznivé případy, kdy dlužník nebude schopen dodržet lhůty splatnosti úvěru anebo dokonce nebude schopen úvěr splatit vůbec. K těmto postupům patří jednak analýza úvěrové způsobilosti dlužníka (hodnocení bonity klienta), limitování úvěru, úvěrová kontrola dlužníka, jednak právní zajištění (ke konkrétním prostředkům zajištění viz dále). V praxi se používá kombinace obou metod.⁸⁵ Následující výklad je tak současně interpretací zásady zajištění, neboť důkladná analýza bonity klienta bance zaručuje, že klient, kterému se na jejím základě rozhodne úvěr poskytnout, bude své závazky ze smlouvy o úvěru vůči bance plnit řádně.

6.1.3 Úvěrová způsobilost klienta

Poskytnutí úvěru bankou se v žádném případě neobejde bez důkladného rozboru úvěrové způsobilosti klienta, jež je součástí projednávání každé žádosti o úvěr. Význam této „tzv. zkoušky úvěrové způsobilosti“⁸⁶ spočívá v předcházení veškerých rizik, které bance jako poskytovateli peněžních prostředků mohou vzniknout během trvání úvěrového vztahu. Banka se po komplexním zhodnocení bonity klienta rozhodne, zda tomuto žadateli úvěr poskytne, a pokud dospěje k rozhodnutí kladnému, určí, za jakých konkrétních podmínek tento úvěr poskytne. Banka žadatele o úvěr posuzuje nejen z hlediska jeho právních poměrů a osobní důvěryhodnosti, ale především a hlavně bere v potaz jeho ekonomickou situaci.

Nejprve je samozřejmě nezbytné posoudit právní předpoklady klienta k uzavření úvěrové smlouvy, tedy posoudit jeho právní způsobilost. Tu žadatel prokazuje aktuálním výpisem z obchodního či živnostenského rejstříku, jedná-li se o nového klienta banky (banka si ho také v případě pochybností může vyžádat od stávajícího klienta). Klíčové je posouzení klienta na základě jeho výsledků hospodaření. Vede-li klient podvojně účetnictví, předkládá bance účetní rozvahu a výkaz zisku a ztrát (tzv. „výsledovku“) a daňové přiznání s razítkem příslušného finančního úřadu, vše za dvě účetní období (aby byl patrný vývoj ekonomiky klienta). Současně je klient povinen doložit výsledky aktuální, zpravidla za tři předcházející kalendářní měsíce, banka si může vyžádat i předložení předběžných výkazů. V případě, že klient vede účetnictví jednoduché, předkládá bance daňové přiznání a výpis z daňové

⁸⁵ ZLÁMAL, Jaroslav. Finanční úvěry v ekonomické praxi, postup obchodních bank. *Právo a podnikání*, 2000, č. 7- 8, s. 23 – 24.

⁸⁶ LOCHMANOVÁ, Ludmila. Úvěr jako cizí kapitál podnikatelů. *Právo a podnikání*, 1998, č. 11, s. 12.

evidence. Vede-li žadatel kvalitní účetnictví a je schopen předložit účetní výkazy, z nichž jsou jasně patrné výsledky jeho podnikání, zvyšuje se tak možnost, že mu banka poskytne úvěr s výhodnější úrokovou sazbou, samozřejmě vykazuje-li dostatečný zisk. Někteří podnikatelé tzv. optimalizují své daňové přiznání, banka ovšem potřebuje mít jistotu, že takový klient bude mít z čeho úvěr splácet, musí být patrné zdroje (banka musí jasně vidět, z jakých zdrojů bude úvěr splácen). Klientovi, který přesvědčivě nedoloží své podnikatelské aktivity, může být poskytnut úvěr na základě jeho chování, tedy jedná-li se o stávajícího klienta banky, který má u banky určitou historii (zpravidla minimálně půl roku), a vzhledem k tomu, kolik zde tzv. „protočí“ peněz (předloží-li aktuální výpis z OR/ŽR). Tento „rating chování“ ovšem není pro banku dostatečnou zárukou, tudíž klientovi bude nabídnut úvěr s vyšší úrokovou sazbou. Zvýhodnění jsou tak současní klienti banky, o kterých banka ví, jak se chovají, podle toho jim banka může poskytnout úvěr (a to až do limitu 2 milionů Kč), otázkou ovšem zůstává s jakou úrokovou sazbou, ta se bude odvíjet od kvality konkrétního klienta, jak moc je pro banku takový klient výhodný.

Žadatel o úvěr musí tedy bance dokázat, že má finanční zdroje na splácení úvěru, nebo vede u banky takové peníze, které bance dostatečně zaručují jeho solventnost. Spolu se žádostí o úvěr předkládá klient bance podnikatelský záměr, zpravidla žádá-li klient o financování v oblasti větších investic a jde-li o klienta nového. Rovněž zde banky kladou přísné požadavky, když takový záměr musí být velmi kvalitně zpracovaný. Např. žádá-li podnikatel úvěr za účelem rozsáhlé rekonstrukce budovy, v níž hodlá provozovat hotel, musí uvést, jak zajistí jeho naplněnost, kalkulaci cen za služby, které bude nabízet, jaká je v této oblasti konkurence apod. Klient musí uvádět konkrétní a reálná čísla, která bance zaručí návratnost poskytnutých peněžních prostředků.

„Při jednání o úvěr posuzuje banka i určité aspekty psychologického charakteru, které mohou mnohé napovědět o bonitě klienta. Úvěrový pracovník vede s žadatelem tzv. řízený rozhovor. I když jsou tyto psychologické aspekty spíše doplňkem důkladného ekonomického rozboru, věnuje se jim značná pozornost zvláště v případě výskytu několika negativních jevů.“⁸⁷ Výhodou stávajících klientů banky samozřejmě je, že banka klienta zná, klient s bankou udržuje bezproblémové vztahy. Pokud se jedná o klienta nového, bere se v potaz jeho vystupování, schopnost reálného a věcného uvažování, jeho pověst (funguje-li podnikatel ve městě úspěšně již řadu let) apod.

⁸⁷ ZLÁMAL, Jaroslav. Finanční úvěry v ekonomické praxi, postup obchodních bank. *Právo a podnikání*, 2000, č. 7- 8, s. 26.

Postup při hodnocení žádosti o úvěr je různý vzhledem k rozmanitosti potencionálních klientů, podstatné také je, jaký typ úvěru a na jakou dobu je poskytován (úvěr krátkodobý, střednědobý či dlouhodobý). Konkrétní rozhodnutí banky vzniká na základě vyhodnocení ekonomické situace klienta a posouzení rizika obchodu (podnikání), zda-li není chystaný obchod rizikový. Z uvedených hledisek taktéž plyne výše úrokové sazby a výše poskytnutého úvěru. Za rizikové je považováno podnikání v oblasti cestovního ruchu (cestovní kanceláře), svého času bylo rizikové stavebnictví či autodoprava, obecně nerizikovým je zemědělství. Banka dále zohledňuje, do jaké míry je klient ochoten úvěr zajistit, má-li potřebné znalosti a předpoklady nezbytné pro své podnikání, pro jehož účely úvěr potřebuje apod. V případě pochybností si banka může vyžádat od klienta jakékoli informace, které by přispěly k vyvracení případného rizika. K vyhodnocení bonity klienta bance slouží její vlastní databáze (speciální počítačový program), současně banka vždy nahlíží do úvěrových registrů, které shromažďují relevantní informace týkající se platební morálky klientů (k problematice těchto databází viz dále), vždy je ovšem nezbytné zhodnotit i aspekty, které nelze takto automaticky vyhodnotit. Mnohdy lze ale úvěrovou způsobilost vyčíst přímo z účetních výkazů, z nichž je patrné, kolik má klient pohledávek do lhůt splatnosti, když se vyžaduje a pro banku je rozhodující, aby neměl žádné závazky po splatnosti.

6.1.4 Uzavření úvěrové smlouvy

Kontraktační etapa končí uzavřením úvěrové smlouvy, a to za předpokladu, že jsou splněny veškeré zákonné podmínky na straně banky i podmínky požadované bankou na straně klienta. „Příslušný pracovník úvěrového oddělení banky zhotoví veškeré dostupné informace o klientovi, vyhodnotí možnosti podnikatelského záměru, úspěšnost klienta, zajištěnost úvěru, posoudí další ekonomické i mimoekonomické informace. Na základě zjištěných výsledků provede propočty k posouzení žádosti klienta o úvěr. Především na něm závisí budoucí problémové či bezproblémové splácení úvěru, on je v první řadě zodpovědný za správný odhad klienta a jeho stanovisko k žádosti je základem dalšího postupu.“⁸⁸ Konkrétní úvěrový pracovník na základě uvedeného vyhotoví návrh na poskytnutí úvěru, který postupuje ke schválení řediteli, příp. náměstkou pobočky nebo o tomto schválení rozhoduje centrála (záleží na organizačním uspořádání té které banky). Má-li být úvěr poskytnut, sestaví úvěrový pracovník návrh úvěrové smlouvy (zpravidla na určitý formulář). Výše byly vyjmenovány

⁸⁸ ZLÁMAL, Jaroslav. Finanční úvěry v ekonomické praxi, postup obchodních bank. *Právo a podnikání*, 2000, č. 7- 8, s. 29.

náležitosti, jež smlouva obvykle obsahuje. Pravidelnou součástí smlouvy je odkaz na příslušné úvěrové podmínky banky, s nimiž má klient možnost se předem seznámit. Po podpisu obou stran je smlouva pro banku i klienta závazná. V úvěrové smlouvě se obvykle sjednávají různé povinnosti klienta (dlužníka), které musí splnit před samotným čerpáním úvěru. Tyto povinnosti mají většinou povahu odkládacích podmínek, jedná se např. o poskytnutí zajištění či předložení různých dokumentů. Po splnění těchto podmínek dochází v souladu s ustanoveními příslušné úvěrové smlouvy k čerpání úvěru.

6.2 Zásada účelovosti

Zásada účelovosti byla již vyložena výše v rámci podkapitoly věnující se účelově určenému úvěru. Zde jen stručně připomenu, že účel, ke kterému je dlužník oprávněn poskytnuté peněžní prostředky použít, je libovolný, zákon žádné omezení nestanoví. Pokud se ale smluvní strany dohodly, že peněžní prostředky lze použít pouze k určitému účelu a v tomto smyslu uzavřely smlouvu o úvěru, je dlužník povinen užít úvěr jen k účelu sjednanému ve smlouvě, resp. věřitel může omezit dlužníka tak, že poskytuje peněžní prostředky z úvěru přímo dlužníkovým věřitelům, tedy tak uspokojuje závazky dlužníka převzaté v souvislosti s tímto účelem (např. dodávky zboží na základě kupní smlouvy). Nebude-li dlužník respektovat daný účel, má věřitel právo od smlouvy odstoupit a požadovat vrácení peněžních prostředků včetně úroků (viz ust. § 507 ObchZ). Vždy účelově určené jsou úvěry podnikatelské a úvěry hypoteční. Banka kontroluje jeho dodržování tak, že pravidelně monitoruje klientův obrat, může si vyžádat k nahlédnutí účetnictví klienta, dále je klient kontrolován v rámci povinného předkládání čtvrtletních či půlročních účetních výkazů.

6.3 Zásada přímosti

Zásada přímosti je blízká zásadě účelovosti, podle níž účel určený ve smlouvě je závazný a dlužník je povinen použít peněžní prostředky v souladu s tímto účelem, prostředky tedy budou použity přímo samotným dlužníkem pro smluvně daný účel. Neboli banka nepůjčí peněžní prostředky subjektu, který by tyto peníze poskytl jinému subjektu pro jeho potřeby.⁸⁹ Obdobně řečeno, „je-li ve smlouvě uveden konkrétní účel, k němuž má podnikatel prostředky použít, lze je použít k tomuto účelu, tedy přímo pro potřeby podnikatele. Pokud by tomu tak nebylo, není vyloučeno, aby subjekt, který úvěrové prostředky obdrží, použil částku, zejména na základě uzavření další smlouvy o úvěru, pro subjekt další. Může být stanoveno ovšem i

⁸⁹ LOCHMANOVÁ, Ludmila. Úvěr jako cizí kapitál podnikatelů. *Právo a podnikání*, 1998, č. 11, s. 11.

takové smluvní ujednání, které sice neuvádí účel, ale stanoví, že dlužník musí použít peněžní prostředky výhradně pro svoji osobu.“⁹⁰

6.4 Zásada termínovanosti

Zásada termínovanosti se uplatňuje dvojím způsobem, a to ve vztahu k čerpání peněžních prostředků a současně ve vztahu k jejich splácení.⁹¹

Dlužník získává právo požádat o poskytnutí peněžních prostředků v okamžiku, kdy je smlouva o úvěru uzavřena. Nestanoví-li smlouva konkrétní lhůtu, ve které může dlužník o peněžní prostředky požádat, může tak učinit ihned po uzavření smlouvy až do doby, kdy některá ze stran smlouvu vypoví, dlužník tedy čerpá peněžní prostředky ihned po uzavření úvěrové smlouvy. Taktéž může být mezi stranami dohodnuta určitá doba od uzavření smlouvy, po jejímž uplynutí může dlužník začít tyto prostředky čerpat nebo lhůta maximální. Mimo jednorázových čerpání jsou častým případem i smluvené možnosti čerpání předmětu úvěru v jednotlivých termínech, které mohou být stanoveny pravidelně i nepravidelně a týkat se stejných či rozdílných částek. Vždy je pro věřitele výhodnější, když je ve smlouvě způsob čerpání časově vymezen a je tak srozuměn s tím, po jakou dobu je povinen pro dlužníka peněžní prostředky rezervovat.

Co se týče splácení peněžních prostředků, není lhůta pro vrácení peněžních prostředků podstatnou částí úvěrové smlouvy, v praxi je ale určení této lhůty ve smlouvě pravidlem. Úvěr je tedy splatný ve lhůtě smluvně stanovené, jinak zákon podpůrně určuje lhůtu jednoměsíční. V této lhůtě je dlužník povinen poskytnuté prostředky vrátit spolu s úroky. Doba splatnosti může být dohodnuta jako určitý den, většinou však vrací dlužník jednotlivé splátky, pro něž platí samostatné lhůty splatnosti. Ve smlouvě je možné se dohodnout na bonifikaci za dřívější splacení úvěru i sankcích za opožděné hrazení. Banky podle doby splatnosti rozlišují úvěry krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé (viz dále).

6.5 Zásada úročitelnosti

Zásada úročitelnosti byla interpretována shora v rámci podkapitoly věnující se úrokům z úvěru, jejich výši a splatnosti.

⁹⁰ MAREK: *K obchodním závazkovým vztahům*, s. 145.

⁹¹ LOCHMANOVÁ, Ludmila. Úvěr jako cizí kapitál podnikatelů. *Právo a podnikání*, 1998, č. 11, s. 11.

6.6 Zásada zajištěnosti

Zásada zajištěnosti má svůj nepopíratelný význam. Věřitel, který poskytuje určité plnění dlužníkovi, a to zejména v případě poskytnutí peněžních prostředků, chce mít zaručeno, že se mu tyto prostředky od dlužníka vrátí. Každé takové poskytnutí tohoto plnění představuje pro věřitele riziko, peněžní prostředky se dostávají mimo jeho kontrolu a jejich vrácení závisí na dlužnickových schopnostech. Proto se věřitel snaží využít veškeré právní nástroje, aby v případě dlužníkovi nedostatečné solventnosti měl určitou jistotu, že svoji pohledávku včetně příslušenství získá zpět. Smyslem zajištění je posílení postavení věřitele vůči dlužníkovi. Věřitel dbá o to, aby byl úvěr zajištěn, realizuje tak zásadu zajištěnosti úvěru. V nejširším pojetí představuje záruku subjektivních práv a povinností vyplývajících ze závazkových vztahů, tedy i z úvěrů, sama existence práva.⁹²

V dnešní době si lze těžko představit smlouvu o úvěru, která by byla uzavřena bez jakéhokoli zajištění vrácení peněžních prostředků včetně úroků, tedy bez zajištění jejich návratnosti. Tzv. in bianco úvěry (nezajištěné) poskytují banky zřídka a pouze klientům o vysoké bonitě.⁹³ Což je ovšem postup zřejmě výjimečný, s kterým jsem se nesešla, banky vždy nějaké zajištění požadují, jedná-li se o úvěry poskytnuté podnikatelům. Naopak pro úvěry spotřebitelské či kontokorent není zajištění typické. Celou řadu zajišťovacích prostředků obsahuje zejména občanský a obchodní zákoník. Záleží vždy na úvaze věřitele, pro který zajišťovací způsob se v konkrétním případě rozhodne s ohledem na charakter uzavíraného úvěru, jeho výši a solventnost budoucího dlužníka. V praxi se často užívá více takových právních prostředků k zajištění jednoho úvěru, popř. se ve smlouvě podpůrně sjednávají další povinnosti. „Aby se snížilo riziko, že klient nebude schopen své závazky z úvěrové smlouvy splnit, v úvěrové smlouvě se stanoví, k jakému účelu smí být úvěr použit a dále že klient nesmí bez souhlasu banky udělat nic, co by ohrozilo jeho splatnost splatit úvěr. Banka si proto obvykle sjednává ve smlouvě oprávnění monitorovat činnost klienta, aby se včas zjistila hrozba, že nebude schopen splatit úvěr.“⁹⁴ Pokud věřitel zvolí odpovídající způsob zajištění, pak v případě kdy dlužník svůj závazek vrátit poskytnuté peněžní prostředky nesplní, naskytá se mu možnost se uspokojit z jiných zdrojů.

Zajišťovací prostředky jsou upraveny převážně v občanském zákoníku, jsou jimi zástavní právo, podzástavní právo, právo zadržovací (jako věcná práva k věci cizí),⁹⁵ smluvní

⁹² ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné II*. 5. aktual. a dopl. vydání. Praha: ASPI a.s., 2009.

⁹³ ELIÁŠ, Karel a kol. *Kurz obchodního práva. Obchodní závazky*. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010.

⁹⁴ PLÍVA, Stanislav a kol. *Bankovní obchody*. 1. vydání. Praha: ASPI a.s., 2009, s. 97.

⁹⁵ část druhá, hlava třetí, oddíl první a druhý občanského zákoníku

pokuta, ručení, dohoda o srážkách ze mzdy a jiných příjmů, zajištění závazku převodem práva, zajištění postoupením pohledávky, jistota a uznání dluhu.⁹⁶ Obchodní zákoník právní úpravu konkrétních institutů pro oblast obchodních závazkových vztahů modifikuje a dále doplňuje určité instituty, které jsou občanskému zákoníku neznámé. Některé způsoby zajištění mají povahu komplexní úpravy, a to ručení (§ 303 až 312), bankovní záruka (§ 313 až 322) a uznání závazku (§ 323). U jiných obchodní zákoník stanoví pouze dílčí odchylky či doplňky (v ostatním se pro ně použije úprava v občanském zákoníku), mezi ně řadíme smluvní pokutu (§ 300 až 302) a zástavní právo (pouze speciální ustanovení o zastavení obchodního podílu v SRO). Obchodní zákoník reguluje taktéž tzv. finanční zajištění. Zástavní právo k cenným papírům upravuje zákon o cenných papírech.⁹⁷ Pro zajištění pohledávek z úvěrové smlouvy je typické zajištění prostřednictvím směnek, často používané jsou tzv. blankosměnky.⁹⁸ Hlavními znaky zajištění je aksesorita, závazek vzniklý ze zajištění je závazkem vedlejším, co do vzniku, trvání i zániku, ale i rozsahu je závislý na hlavním závazkovém vztahu, tím je závazek, který je zajišťován, a subsidiarita, která vyjadřuje podpůrnost zajišťovacího vztahu, neboť nejdříve je nutné, aby věřitel dostal plnění z hlavního závazkového vztahu, až není-li to možné, může věřitel vymoci plnění na základě zajišťovacího prostředku. Zajišťovací prostředky plní zejména funkci preventivní, zajišťovací, uhrazovací, sankční a ekonomickou (k posledně jmenované viz dále).

„Pod pojmem zajištění úvěrů v širším slova smyslu rozumíme veškerá opatření prováděná bankou k vyloučení, resp. minimalizaci rizika spojeného s poskytnutým úvěrem, tzn. řádného splacení úvěru včetně úroků. K nejdůležitějším nástrojům využívaným k zajištění úvěrů patří prověrka úvěrové způsobilosti (bonity) klienta, limitování výše úvěru pro jednotlivé klienty, kontrola úvěrového subjektu a objektu, úvěrové zajištění v užším slova smyslu – úvěrové záruky (dávají bance možnost, v případě že klient nemůže nebo nechce splnit své závazky vůči bance, uspokojit svoje pohledávky mobilizací sjednaných záruk).“⁹⁹ Již v rámci výkladu o předkontraktační fázi smlouvy o úvěru jsem uváděla, že v podstatě veškeré aspekty, které banka v souvislosti s konkrétním klientem před uzavřením samotné smlouvy posuzuje, kdy je kladen důraz zejména na rozbor ekonomické situace klienta, v souhrnu bance zaručují, že poskytne úvěr klientovi, který je dostatečně solventní a řádně dostojí svým závazkům z úvěrové smlouvy. Čím kvalitnější analýzu úvěrové způsobilosti

⁹⁶ část osmá, hlava první, oddíl pátý občanského zákoníku

⁹⁷ zákon č. 591/1991 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁸ zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁹ DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. přepr. a rozš. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005, s. 461.

klienta banka povede, tím více „dobrých a bezproblémových“ úvěrových obchodů banka uzavře, současně tím méně bude docházet k tomu, že banka bude nucena uspokojit svou pohledávku na vrácení peněžních prostředků i s úroky prostřednictvím právního zajištění, tedy pomocí konkrétního zajišťovacího prostředku, který byl pro případ platební neschopnosti klienta sjednán ve smlouvě. Proto je na tyto tzv. ekonomické neboli neprávní či komerční prostředky zajištění (komerční prostředky zajištění úvěru ex ante), které předcházejí uzavření smlouvy, v praxi kladen čím dál větší důraz. Nemusí být využívány pouze ve vztahu banky jako věřitele ze smlouvy o úvěru a jejího potencionálního klienta jako dlužníka, ale jistě mohou napomoci i věřitelům jiným. L. Lochmanová uvádí ve své publikaci následující kritéria sloužící ke komplexnímu hodnocení klienta. Předmětem zájmu věřitele jsou informace týkající se kvality managementu (má-li klient potřebné zkušenosti v podnikání v dané oblasti, odborné vzdělání, schopnost vedení zaměstnanců apod.), dále se hodnotí druh vlastnictví v závislosti na rizikových faktorech (jednotlivé druhy obchodních společností, družstvo, státní podnik...), spolehlivost klienta (jak plnil své dřívější závazky, jaké má vztahy se svými zákazníky či naopak se svými věřiteli, s ostatními podnikateli apod.), jakou má pozici na trhu (podíl na domácím trhu, jak úspěšná je jeho firma, zájem ze strany zákazníků apod.), jaká je tendence jeho finanční situace (klient předkládá bance účetní výkazy před i po uzavření smlouvy), atraktivita odvětví, v níž klient podniká (hodnotí se podle těchto kritérií: vysoká míra průmyslového růstu, stabilita poptávky, nízká zákonná či politická omezení, nízká energetická spotřeba).¹⁰⁰

Samozřejmě nelze předem odhalit případná rizika, která způsobí, že banka nedocílí návratnosti poskytnutého úvěru, proto od svých klientů žádá zajištění některým z možných právních prostředků. „Zajištění a jeho kvalita je přímo úměrná riziku, které banka podstupuje a které je součástí celkového hodnocení klienta. Čím výše je klient hodnocen, čím déle s ním banka spolupracuje, čím stabilnější je trh, na němž klient působí, tím nižší míru zajištění úvěrů může banka požadovat.“¹⁰¹ Naopak čím kvalitnější zajištění klient bance poskytne, tím výhodnější úrokovou sazbu může získat pro svůj úvěr. Banky nejčastěji využívají institutu tzv. blankosměnky (jedná se o zvláštní případ ručení). Je tzv. směnkou neúplnou, kdy postrádá jednu či více ze svých podstatných náležitostí, a to zejména částku, tedy směnečnou sumu, nebo v ní chybí jedna či více směnečných doložek, např. datum splatnosti. Právě proto je využívána jako zajišťovací prostředek, její obsah se doplní tak, aby korespondoval

¹⁰⁰ LOCHMANOVÁ, Ludmila. *Základy obchodního práva*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2009, s. 173.

¹⁰¹ ZLÁMAL, Jaroslav. Finanční úvěry v ekonomické praxi, postup obchodních bank. *Právo a podnikání*, 2000, č. 7- 8, s. 27.

s obsahem zajišťovacího závazku, např. aby výše směnečné pohledávky odpovídala výši dluhu, jehož splnění směnka zajišťuje. Tyto údaje potom doplní věřitel na základě dohody o udělení vyplňovacího práva (účastníky jsou věřitel a dlužník). Blankosměnka ale musí být vždy podepsána, a to tzv. blankopodpisatelem, tedy věřitelem. Je-li blankosměnka vystavena v podobě blankoavalu, což je případ, kdy tato směnka obsahuje pouze rukojemské prohlášení, jejím podpisatelem a zároveň emitentem je pouze tzv. blankoavalista čili osoba přejímající rukojemství.¹⁰² Je-li žadatelem o úvěr fyzická osoba podnikatel, avalistou, tedy směnečným ručitelem bývá často její manžel/manželka (nemají-li rozdělené společné jmění). Žádá-li o úvěr právnická osoba, např. společnost s ručením omezeným, je samotným avalistou, resp. jím je jednatel/jednatelé společnosti. Společnost musí bance prokázat, že má nějaký majetek, kterým může ručit (vzhledem k omezenému ručení společníků), např. vyplňuje prohlášení o majetku. Zaručit se vždy může i „obyčejný“ avalista na základě čestného prohlášení, že disponuje určitým majetkem. V případě investičního úvěru bývá sjednána zástava nemovitosti, často v kombinaci s blankosměnkou (s avalem všech jednatelů). Běžná je také zástava pohledávek (a to do lhůt splatnosti, jsou-li postupitelné) či zástava věcí movitých (např. zemědělských strojů). Mezi další používané zajišťovací instrumenty patří běžné prohlášení ručitele (kdy ručitelem je např. obchodní partner podnikatele žádajícího o úvěr), bankovní záruka (blokace u jiné banky), tzv. cese pohledávky (klient postupuje k zajištění své pohledávky, které má za bonitními dlužníky) nebo blokace peněžních prostředků na termínovaném účtu.

„Cena zajištění je stanovena v závislosti na druhu zajišťovacího prostředku buď kvalifikovaným soudním znalcem (zejména u nemovitostí, které jsou předmětem zástavní smlouvy), nebo pracovníkem banky, a to obvykle dle vnitřního předpisu banky (např. hodnocení záruk dle jejich výstavce), popř. se cena zajištění rovná účetní hodnotě předmětu zajištění (např. zásoby, které jsou předmětem smlouvy o zajišťovacím převodu vlastnického práva). Od ceny zajištění je třeba odlišovat jistící hodnotu, což je cena zajištění snižená o určitý koeficient, který zohledňuje míru možného snížení ceny v případě realizace zajišťovacího prostředku bankou za situace nesplnění závazku dlužníkem. Tento koeficient je obvykle stanoven vnitřními předpisy banky a závisí na druhu zajišťovacího prostředku, jeho kvalitě, bonitě klienta apod.“¹⁰³

K otázce zajištění, resp. trvání zástavního práva při změně úvěrové smlouvy, judikuje Nejvyšší soud, že *přistupují-li k uzavřené smlouvě o úvěru, podle které byl dlužníku poskytnut*

¹⁰² <http://www.epravo.cz/top/clanky/blankosmenka-45592.html>

¹⁰³ MAREK: *K obchodním závazkovým vztahům*, s. 146.

kontokorentní úvěr, následné dodatky, kterými byl zvýšen rámec úvěru, posunuta doba splatnosti či poskytnut revolvingový úvěr až do výše 6.900.000,- Kč, nepředstavují uvedené dodatky (uvažováno podle jejich obsahu) samostatné smlouvy o úvěru, ale dohody o změně smlouvy o úvěru, uzavřené ve smyslu ustanovení § 516 odst. 1 a 2 občanského zákoníku. Protože podle ustanovení § 516 odst. 3 občanského zákoníku zajištění práv z těchto dohod trvá i nadále, což vyplývá také z uvedených dodatků, vztahuje se zástavní právo zřízené k zajištění pohledávky z úvěru poskytnutého smlouvou o úvěru i na všechny další pohledávky, které poskytovateli úvěru vznikly z jednotlivých dodatků.¹⁰⁴

6.7 Zásada návratnosti

Návratnost poskytnutých peněžních prostředků patří mezi základní pojmové znaky úvěrové smlouvy, dlužník se smlouvou o úvěru zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit. Tento závazek dlužníka je blíže specifikován v ust. § 504 ObchZ, jež určuje lhůtu k vrácení úvěru. Dlužník je povinen vrátit poskytnuté peněžní prostředky ve sjednané lhůtě, jinak do jednoho měsíce ode dne, kdy byl o jejich vrácení věřitelem požádán. Shora bylo uvedeno, že lhůta splatnosti je pravidelnou částí smlouvy, pro věřitele je tato varianta určitou zárukou a jistotou, že dlužník bere tento termín v potaz a dostojí svému závazku úvěr vrátit ve stanovené lhůtě. Taktéž je pro věřitele (ostatně také pro dlužníka) výhodnější, je-li smluveno postupné splácení úvěru. Těžko si v praxi představit případ, že je věřitelem dlužníkovi poskytnut úvěr, zejména pokud jde o vyšší částku, bez určení konkrétní lhůty pro jeho vrácení a který je navíc splatný jednorázově. Banky poskytují takové úvěry, jež jsou klienti povinni vracet nejčastěji do jednoho roku a v pravidelných měsíčních splátkách. Stanovení pevného termínu pro vrácení peněžních prostředků i termínů jeho postupného hrazení je tak nejen projevem zásady termínovanosti, ale zároveň i návratnosti, když obě jmenované zásady spolu velmi úzce souvisí.

Zásada návratnosti se prolíná celým smluvním vztahem, za jehož počátek je nutno v tomto případě považovat již první jednání klienta s bankou, až po samotné splacení celé úvěrové sumy. Okolnost, zda bude úvěr klientovi poskytnut, se opírá především o tuto zásadu, když návratnost je pro banku stěžejním předpokladem pro uzavírání úvěrových smluv. Již několikrát jsem v této kapitole uváděla, jak nezbytná jsou pro banku samotná předkontraktační jednání, pomocí nichž si banka analyzuje potencionálního klienta. Důsledným rozborem zejména jeho ekonomické situace a vůbec bonity jako takové banka

¹⁰⁴ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. prosince 2007, sp. zn. 21 Cdo 3169/2006

zjišťuje, nakolik je potencionální klient solventní. Již tato zjištění bance o dlužníkově schopnosti splácet úvěr včetně úroků mnohé napovídají. K těmto tzv. komerčním prostředkům zajištění úvěru přistupuje zajištěnost právní, které musí v souhrnu bance zaručovat návratnost peněžních prostředků. Nebude-li mít banka dostatečné záruky návratnosti, zpravidla úvěr v požadované výši neposkytne či poskytnutí úvěru odmítne úplně. Zásada zajištěnosti tak slouží k naplnění cíle citované zásady, a to k navrácení předmětu úvěrové smlouvy.

Banky jsou dle ust. § 12 a násl. ZoB povinny při výkonu své činnosti postupovat obezřetně, zejména provádět obchody způsobem, který nepoškozuje zájmy jejich vkladatelů z hlediska návratnosti jejich vkladů a neohrožuje bezpečnost a stabilitu banky. Nesmí uzavírat smlouvy za nápadně nevýhodných podmínek pro banku, zejména takové, které je zavazují k hospodářsky neodůvodněnému plnění nebo plnění zjevně neodpovídajícímu poskytované protihodnotě. Banky jsou dále povinny udržovat kapitálovou přiměřenost, pravidla úvěrové angažovanosti a rovněž trvale svou platební schopnost. Banky by měly v souladu se zásadou návratnosti sjednávat všechny svoje obchody, které pro ně musí být současně výhodné, neboť základními předpoklady, za nichž banky uskutečňují své úvěrové obchody (kterými jsou klientům poskytovány peněžní prostředky), jsou návratnost a ziskovost.

Na závěr této kapitoly zabývající se nejen samotnými zásadami smlouvy o úvěru, ale i postupem bank při poskytování úvěrů, si dovoluji zmínit zajímavé rozhodnutí Nejvyššího soudu. V praxi může nastat situace, že na straně klienta, ale i banky samé se mohou vyskytnout důvody, pro něž druhá strana postoupí svou pohledávku ze smlouvy o úvěru. V daném případě věřitelský subjekt (banka), toho času v likvidaci, postoupila pohledávku ze smlouvy o úvěru smlouvou o postoupení pohledávky dle ust. § 524 ObčZ na subjekt jiný. Dlužník, který byl v původním řízení žalován o zaplacení částky představující závazek ze smlouvy o úvěru, dovoláním namítá neplatnost smlouvy o postoupení pohledávky, jež byla podle něj uzavřena v rozporu se zákonem o bankách, neboť postoupení pohledávky ze smlouvy o úvěru bez souhlasu dlužníka jako klienta považuje za porušení bankovního tajemství, současně má za to, že postoupení pohledávky odporuje dohodě s dlužníkem a jde tak o zákaz postoupení pohledávky. Nejvyšší soud vyslovil následující právní větu: „*Jestliže se věřitel s dlužníkem nedohodl na zákazu postoupení pohledávky (§ 525 odst. 2 ObčZ), není smlouva o postoupení pohledávky ze smlouvy o úvěru, s jejíž úhradou je dlužník v prodlení, neplatná jen proto, že postupitelem je banka a že tím došlo k prolomení bankovního tajemství.*“ Za stěžejní pokládám tyto argumenty: „Účelem institutu bankovního tajemství je ochrana klienta banky před zveřejněním či podáváním informací o jeho majetkových

poměrech.“... „Neplatí, že institut bankovního tajemství je sám o sobě vyložitelný jako dohoda věřitele s dlužníkem zakazující postoupení pohledávky ve smyslu § 525 odst. 2 ObčZ.“... „Úprava smluvního postoupení pohledávky v občanském zákoníku ani příslušná ustanovení obchodního zákoníku obecně vzato nezakazují (pod sankcí případné neplatnosti takového úkonu) postoupení pohledávky jen proto, že důsledkem postoupení je prolomení bankovního tajemství.“... „Ochranu poskytovanou klientu banky prostřednictvím institutu bankovního tajemství je nutno vždy zvažovat i s přihlédnutím k tomu, zda a jakým způsobem osoba, která má být tímto institutem chráněna, sama porušuje své povinnosti plynoucí z příslušného bankovního obchodu (zde ze smlouvy o úvěru).“... „Zákon o bankách bance také ukládá obezřetně hospodařit a chránit majetkové zájmy všech svých klientů (srov. zejména část čtvrtou tohoto zákona). Při plnění této povinnosti nemůže být banka připravena o možnost zbavit se v zájmu ostatních svých klientů rizikové pohledávky v situaci, kdy dlužník porušuje povinnost pohledávku splácet, jen proto, aby prostřednictvím institutu bankovního tajemství chránila individuální zájem takového dlužníka.“... „Z hlediska možných úvah o následcích neoprávněného porušení bankovního tajemství smluvním postoupením pohledávky, je zjevné, že k nápravě uvedeného stavu nevede sankce spočívající v neplatnosti smlouvy o postoupení pohledávky. Plně opodstatněné je proto tam, kde taková situace nastane, zvažovat otázky odpovědnosti za škodu a nikoli prolamovat platnost postupních smluv, nadto v situaci, kdy bylo věcí smluvních stran, zda si v mezích bankovního obchodu sjednají výhradu zákazu postoupení dle § 525 odst. 2 obč. zák.“¹⁰⁵

¹⁰⁵ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2008, sp. zn. 29 Odo 1613/2005

7. Zánik smlouvy o úvěru

Závazky vzniklé ze smlouvy o úvěru zanikají z různých právních důvodů, přičemž tyto právní skutečnosti vyplývají přímo ze zákona či ze smluvního ujednání stran. Obdobně jako v případě zajišťovacích prostředků je úprava zániku závazkových vztahů, tedy na tomto místě smlouvy o úvěru, obsažena v zákoníku občanském i obchodním. V obchodním zákoníku je upraven zejména zánik závazku jeho splněním (§ 324 až 343), dále odstoupením od smlouvy (§ 344 až 351), dodatečnou nemožností plnění – některá ustanovení (§ 352 až 354), zaplacením odstupného (§ 355), zmařením účelu smlouvy (§ 356 a 357) a započtením pohledávek – některá ustanovení (§ 358 až 364). Má-li obchodní zákoník o některých způsobech zániku jen „některá ustanovení“, jedná se o speciální úpravu, kdy nestanoví-li jinak, použijí se taktéž příslušná ustanovení občanského zákoníku. Pouze občanský zákoník obsahuje úpravu zániku závazku dohodou, uplynutím doby, smrtí dlužníka nebo věřitele, výpovědí (výpovědět smlouvy o úvěru zřejmě nelze, viz dále), splnutím, narovnáním a prostřednictvím soluční úschovy.¹⁰⁶ V rámci úvěrové smlouvy jsou speciálně zakotvena ustanovení o odstoupení od smlouvy (§ 505 až 507 ObchZ) a o vypovězení poskytnutí úvěru (§ 500 ObchZ), které se proto stanou předmětem mého dalšího zájmu a bližšího výkladu.

7.1 Odstoupení od smlouvy o úvěru

K obecné úpravě institutu odstoupení od smlouvy v obchodním zákoníku (byla přiblížena v rámci srovnání institutu úvěru a půjčky) přistupují tři zvláštní důvody opravňující věřitele odstoupit od smlouvy, toto právo náleží věřiteli jako možnost řešení situace, jestliže dlužník poruší některou ze svých povinností plynoucích ze smlouvy o úvěru podstatným způsobem. Jedná se o případy zániku či zhoršení zajištění úvěru, prodlení s vrácením splátek, nerespektování účelově určeného úvěru. Shodně pro všechny situace je upravena dlužníková povinnost vrátit dlužnou částku spolu s úroky a otázka zajištění závazků.

Zanikne-li nebo zhorší-li se za trvání smlouvy zajištění závazku vrátit poskytnuté peněžní prostředky, je dlužník povinen doplnit zajištění na původní rozsah. Jestliže tak dlužník neučiní v přiměřené lhůtě, může věřitel od smlouvy odstoupit a požadovat, aby dlužník vrátil dlužnou částku s úroky, jak plyne z ust. § 505 ObchZ. Uváděla jsem výše, jak důležitou je otázka samotného zajištění vrácení úvěrových prostředků včetně úroků, pravidlem je tomu tak především v rámci úvěrů poskytovaných bankami. Citované ustanovení je povahy dispozitivní, proto se neužije, vyloučí-li jeho aplikaci strany ujednáním ve smlouvě. Jinak

¹⁰⁶ část osmá, hlava první, oddíl šestý občanského zákoníku

bude dlužník povinen doplnit zajištění z důvodu zániku či zhoršení zajištění dosavadního. Doplnění neznamená jen použití formy zajištění, na které se strany dohodly, ale možné je taktéž poskytnutí jiného zajišťovacího prostředku, např. doplnění zástavního práva ručením, je nutné ale připomenout, že některé tyto prostředky vyžadují taktéž součinnost věřitele. „Ustanovení § 505 ObchZ je specifickou klauzulí rebus sic stantibus, reaguje na možnou změnu okolností. Může jít o změnu faktických okolností nebo o změnu právní povahy.“¹⁰⁷ Zánikem zajištění se rozumí především zničení zastavené věci, úmrtí ručitele či zánik ručící právnické osoby, příp. nemožnost banky poskytnout bankovní záruku, k níž se zavázala,¹⁰⁸ či úmrtí dlužníka ze zajišťovací směnky.¹⁰⁹ Pokud jde o zhoršení kvality zajištění, bude nutné zkoumat specifika daného případu, přičemž nemusí nastat přímo zánik zajišťovacího prostředku ani znehodnocení zástavy (snížení ceny zástavy je častým důvodem), „může se jednat o pouhou zmenšenou naději na plnění zajišťovacího závazku.“¹¹⁰ K tomu dojde například v případě úpadku ručitele nebo „zhoršení výtěžnosti pohledávek zastavených či postoupených k zajištění dluhu.“¹¹¹

Nedoplní-li dlužník zajištění na původní rozsah, poruší smluvní závazek a věřiteli se tak naskýtá možnost odstoupit od úvěrové smlouvy. Tomu ovšem musí předcházet vyzvání dlužníka, aby v přiměřené době k tomuto doplnění přistoupil. V minulosti se objevil i výklad opačný, který je dle mého mínění v dnešní době překonán, a přiměřená lhůta počíná dlužníkovi po věřitelově vyzvání k doplnění. Výzva může být učiněna v libovolné formě, samozřejmě písemnou formu lze jen doporučit. Obvykle lhůtu určí sám věřitel, neboť je v jeho zájmu, aby průběžně stav zajištění sledoval a v případě potřeby dlužníka vyzval k jeho doplnění v konkrétně určené době. Určí-li takto věřitel lhůtu příliš krátkou, tedy nepřiměřenou dané situaci, a po jejím uplynutí od smlouvy odstoupí, dle ust. § 350 odst. 1 ObchZ nastanou účinky skutečného odstoupení teprve po marném uplynutí lhůty, která měla být dlužníkovi přiměřeně poskytnuta k plnění jeho povinnosti.

Využije-li věřitel oprávnění od smlouvy odstoupit a požadovat vrácení dlužné částky s úroky, je dlužník tento závazek povinen uskutečnit bez zbytečného odkladu po té, kdy o to byl věřitelem požádán, jak plyne z ust. § 340 odst. 2 ObchZ (neurčí-li smlouva pro toto plnění lhůtu zvláštní).¹¹² Oprávnění požadovat splacení dluhu znamená ztrátu lhůt, dlužník ztrácí

¹⁰⁷ PELIKÁNOVÁ: *Komentář k obchodnímu zákoníku...*, s. 397.

¹⁰⁸ DĚDIČ: *Obchodní zákoník...*, s. 997.

¹⁰⁹ KALFUS, KOBLIHA, KOVAŘÍK: *Obchodní zákoník...*, s. 1252.

¹¹⁰ PELIKÁNOVÁ: *Komentář k obchodnímu zákoníku...*, s. 397.

¹¹¹ DĚDIČ: *Obchodní zákoník...*, s. 997.

¹¹² ŠTENGLOVÁ, PLÍVA, TOMSA: *Obchodní zákoník...*, s. 1226.

výhodu splátek, případný splátkový kalendář se ruší a dluh je splatný najednou. Kromě všech dlužných splátek se stávají splatnými i úroky z poskytnutých peněžních prostředků.

Pokud jde o další důvod odstoupení od smlouvy, daný speciálně pro potřeby smlouvy o úvěru, *může věřitel tohoto oprávnění využít a požadovat, aby dlužník vrátil dlužnou částku spolu s úroky, dostane-li se dlužník do prodlení s vrácením více než dvou splátek nebo jedné splátky po dobu delší než tři měsíce* (ust. § 506 ObchZ). Jedná se o zvláštní úpravu důsledků prodlení dlužníka týkající se povinnosti splácení poskytnutého úvěru. Bez významu je toto ustanovení, má-li být úvěr splacen najednou. Nedodržuje-li dlužník splatnost smluvně zakotvených splátek, obchodní zákoník věřiteli poskytuje možnost z tohoto důvodu od smlouvy odstoupit. Ale prodlení dlužníka musí být určitým způsobem kvalifikované, tedy dlužník se musí ocitnout v prodlení co do nesplacení nejméně dvou splátek, nerozhodno jak dlouho tento stav trvá, nebo jen jedné splátky, potom ale po dobu delší tří měsíců. Smlouva může uvedené podmínky modifikovat, např. tak, že dlužníkovu prodlení způsobí nesplacení pouhé jedné plátky nebo naopak nesplacení po uplynutí delší doby. „Pokud smlouva bez dalšího pro prodlení dlužníka nezaniká, nemusí ovšem věřitel přistoupit k jednání směřujícímu k eliminaci smlouvy, ale vždy by mohl dlužné částky vymáhat a smluvní vztah nechat pokračovat.“¹¹³ Rozhodne-li se věřitel od smlouvy odstoupit, v tomto případě není povinen dlužníkovi poskytovat lhůtu ke splnění jeho povinností, shodně s předchozím důvodem ztrácí dlužník výhodu splátek a je povinen splatit úvěr i s úroky bez zbytečného odkladu. *Pokud jde o úroky z prodlení, citované ustanovení je speciálním k obecnému ustanovení § 351 odst. 2 ObchZ, tudíž v případě odstoupení pro nesplacení úvěru se budou dále účtovat úroky smlouvené i úroky z prodlení v zákonné či smlouvené výši.*¹¹⁴

Posledním zvláštním důvodem pro odstoupení od smlouvy o úvěru je situace, dojde-li ke zneužití účelově určeného úvěru, který byl poskytnut za podmínek ust. § 501 odst. 2 ObchZ (viz samostatná podkapitola). Jako důsledek nerespektování takto vymezeného úvěru předkládá obchodní zákoník v ust. § 507 následující. *Mají-li být poskytnuté peněžní prostředky podle smlouvy použity dlužníkem pouze k určitému účelu a dlužník je použije k jinému účelu nebo jestliže jejich použití k smlouvenému účelu je nemožné, je věřitel oprávněn od smlouvy odstoupit a požadovat, aby dlužník vrátil bez zbytečného odkladu použité a nevrácené prostředky s úroky.* Věřitel, zpravidla banka, poskytuje úvěrové prostředky nejčastěji přímo dlužníkovým věřitelům v souladu se smluvně daným účelem, proto k použití těchto prostředků za jiným účelem nebude v praxi téměř docházet. Dle tohoto ustanovení

¹¹³ KALFUS, KOBLIHA, KOVAŘÍK: *Obchodní zákoník...*, s. 1253.

¹¹⁴ rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 20. března 1995, sp. zn. 5 Cmo 304/1994

mohou nastat dvě odlišné situace. V případě, kdy dlužník použije peněžní prostředky k jinému než sjednanému účelu, je odstoupení od smlouvy případnou sankcí za závažné porušení smlouvy.¹¹⁵ Dlužník ztrácí výhodu splátek a je povinen bez zbytečného odkladu splatit použité a nevrácené peněžní prostředky s úroky. Pokud jde o nemožnost použití předmětu smlouvy za účelem smluvně daným, odstoupení zde nastupuje jako možnost řešení této právní skutečnosti, jež neznamena porušení smluvní povinnosti. Patří sem případy, kdy podmínky pro použití vůbec nenastanou, např. se nepodaří zahájit stavbu, stejně tak když tyto podmínky posléze odpadnou, a proto např. nelze pokračovat v započaté stavbě.¹¹⁶ Není rozhodné, zda tuto nemožnost způsobil sám dlužník či je způsobena z objektivních příčin. Nejedná se zde o tzv. následnou nemožnost plnění dle ust. § 352 a násl. ObchZ, „poněvadž plnění závazku ze smlouvy o úvěru je tu možné, pouze není možné smluvené použití poskytnutých peněžních prostředků.“¹¹⁷ Věřitel proto může odstoupit od smlouvy a požadovat vrácení úvěrové jistiny i s úroky. Dlužník má naopak možnost poskytnutí úvěru vypovědět a vrátit úvěr předčasně (ust. § 503 odst. 3 ObchZ).

Právní úprava všech tří speciálních důvodů pro odstoupení věřitele od úvěrové smlouvy obsahuje důležité řešení otázky zajištění pohledávky věřitele na vrácení úvěru s úroky, jestliže je výslovně stanoveno, že *odstoupení věřitele od smlouvy nemá vliv na zajištění závazků z této smlouvy*. Proto se zde neuplatní ust. § 351 odst. 1 ObchZ, podle něhož odstoupením od smlouvy zanikají všechna práva a povinnosti stran ze smlouvy, zůstávají tak zachována všechna práva ze zajištění založená pro zajištění splacení jistiny i s úroky. Toto pojetí nebylo v minulosti jednoznačně zastáváno, v teorii i praxi bývaly vyjadřovány názory odlišné, tedy že „odstoupení od smlouvy o úvěru má za následek zánik zajištění pohledávky z této smlouvy, a to z důvodu, že odstoupením zajištěná pohledávka zanikla, a proto nemůže trvat ani její zajištění. Pohledávka věřitele na vrácení dlužné částky s úroky je považována nikoliv za pohledávku ze smlouvy o úvěru, ale za jinou pohledávku, a to buď ze zákona nebo z bezdůvodného obohacení.“¹¹⁸

S. Plíva oponoval následovně. Odstoupením z důvodů uvedených v § 505 až 507 ObchZ nevzniká pohledávka nová, jen dochází ke změně spočívající ve splatnosti celé pohledávky na základě žádosti věřitele nehledě na lhůtu k vrácení úvěru. Tyto ustanovení jsou speciálními k ust. § 351 ObchZ, věřitel může své právo na vrácení peněžních prostředků

¹¹⁵ PELIKÁNOVÁ: *Komentář k obchodnímu zákoníku...*, s. 402.

¹¹⁶ FALDYNA, František a kol. *Obchodní zákoník s komentářem. II. díl*. 1. vydání. Praha: Codex Bohemia s.r.o., s. 407.

¹¹⁷ tamtéž

¹¹⁸ ŠTENGLOVÁ, PLÍVA, TOMSA: *Obchodní zákoník...*, s. 1227.

včetně zaplacení úroků uplatňovat ihned po té, co odstoupil od smlouvy, dlužník přichází o lhůtu splatnosti či výhodu splátek. Z jejich znění je zřejmé, že existuje dluh dlužníka a tomu ekvivalentní pohledávka věřitele. „Odstoupením od smlouvy o úvěru nezaniká pohledávka věřitele vůči dlužníkovi na vrácení poskytnutých prostředků s úroky. Vzhledem k tomu pak není splněna zákonná podmínka pro zánik zástavního práva podle ObčZ a ručení podle ObchZ, pokud zajišťují tyto pohledávky.“¹¹⁹ Výkladové problémy pak s jistotou vyřešila novela obchodního zákoníku provedená zákonem č. 370/2000 Sb., kdy od počátku roku 2001 je zřejmé, že zajištění závazku vrácení předmětného plnění spolu s úroky odstoupením věřitele nezaniká, vztahuje se i na povinnost dlužníka vrátit dlužnou částku včetně úroků.

7.2 Vypovězení poskytnutí úvěru

Není-li ve smlouvě o úvěru určena lhůta, v níž je dlužník oprávněn uplatnit nárok na poskytnutí peněžních prostředků, tedy na čerpání úvěru, dlužník může o úvěr požádat do té doby, dokud poskytnutí úvěru některá strana nevypoví (dle § 500 odst. 1 ObchZ). Právo výpovědi se uplatní jen v situaci, neposkytl-li věřitel dosud úvěr, popř. jeho část. Jedná se o vypovězení poskytnutí úvěru, které neznamena výpověď samotné smlouvy o úvěru. Výpověď jako obecný důvod zániku závazkového vztahu je upravena v ust. § 582 odst. 1 ObčZ, který uvádí, že lze vypovědět smlouvu uzavřenou na dobu neurčitou, jejímž předmětem je závazek k nepřetržité nebo opakované činnosti nebo závazek zdržet se určité činnosti anebo strpět určitou činnost. Toto pojetí výpovědi se zřejmě v případě smlouvy o úvěru neužije.

Úvěrová smlouva, ve které je sjednána lhůta pro čerpání úvěru, je smlouvou sjednanou na dobu neurčitou, není-li v ní ale tato lhůta zakotvena, objevují se určité pochyby, jedná-li se o smlouvu, jejímž předmětem činnosti je závazek k nepřetržité či opakované činnosti.¹²⁰ „Výpověď obecně nezpůsobuje zpětný zánik práv a povinností ze smlouvy, v žádném případě se nevztahuje na plnění již na základě vypovězené smlouvy poskytnuté a na práva a povinnosti s takovým plněním spojené. Byla by proto stejně možná výpověď úvěrové smlouvy jen ve vztahu k úvěrům, které nebyly do účinnosti výpovědi poskytnuty, resp. o které nebylo požádáno. Výsledek by byl shodný s výsledkem výpovědi podle ust. § 500 ObchZ.“¹²¹ Vypovědět úvěrovou smlouvu může buď sám dlužník tím, že vypoví poskytnutí úvěru, nebo věřitel tak, že vypoví poskytnutí úvěru dlužníkovi ještě předtím, než ten uplatní svůj nárok, tedy nepožádá o poskytnutí smluvené částky, a to ani ve výpovědní lhůtě.

¹¹⁹ PLÍVA, Stanislav. Odstoupení od smlouvy o úvěru a zajištění závazku. *Právo a podnikání*, 1997, č. 10, s. 15 - 16.

¹²⁰ ŠTENGLOVÁ, PLÍVA, TOMSA: *Obchodní zákoník...*, s. 1221.

¹²¹ tamtéž

V takové situaci nebude úvěr čerpán vůbec, dlužník ztrácí oprávnění úvěrové prostředky požadovat, důsledkem je vypovězení smlouvy o úvěru, i když výpověď poskytnutí úvěru jako taková není výpovědí smlouvy o úvěru.

Čerpal-li dlužník jen část úvěru a nehodlá v čerpání dále pokračovat, stejně tak i věřitel může ztratit zájem poskytovat další prostředky, pak dochází k zániku nesplněné části závazku, taková výpověď nepředstavuje vypovězení smlouvy o úvěru.¹²² Smluvní strany se mohou ve smlouvě domluvit na speciálních důvodech, které by zakládaly možnost smlouvu vypovědět, a stanovit pro případ výpovědi konkrétní podmínky vzhledem k podpůrnosti ust. § 500 ObchZ.

Nestanoví-li smlouva jinou výpovědní lhůtu, může poskytnutí úvěru vypovědět dlužník s okamžitou účinností a věřitel ke konci kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla výpověď doručena dlužníkovi, normuje odst. 2 citovaného ustanovení. Z takto vymezených výpovědních lhůt vyplývá značná nerovnováha, když dlužník po té, co obdrží věřitelovu výpověď, má k dispozici nejméně měsíc (zpravidla téměř dva, dojde-li mu výpověď na začátku kalendářního měsíce), v němž může žádost o poskytnutí úvěru učinit. Zmíněné lze doporučit ve smlouvě upravit tak, že i věřitelově výpovědi bude přiznána okamžitá účinnost či naopak pro dlužníka bude platit stejná výpovědní lhůta věřitele (zvláště dohodnutá či určená podpůrně zákonem). Forma výpovědi obchodním zákoníkem výslovně upravena není, ovšem „z dikce zákona lze dovodit, že výpověď ze strany dlužníka může být učiněna v libovolné formě a že výpověď věřitele musí mít formu písemnou.“¹²³ Písemná forma bude často vyplývat ze samotné smlouvy, resp. bude součástí úvěrových podmínek bank.

¹²² PELIKÁNOVÁ: *Komentář k obchodnímu zákoníku...*, s. 384

¹²³ DĚDIČ, Jan a kol. *Obchodní zákoník. Komentář. IV. díl § 221 – 775*. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002, s. 3513.

8. Přehled úvěrových obchodů bank

Banky jsou v praxi nejčastějšími a největšími poskytovateli úvěrů, poskytování úvěrů patří mezi jejich nejdůležitější obchody. Úvěry a úvěrové obchody lze dělit z několika různých hledisek, když s ohledem na množství těchto obchodů není zcela jednoduché provést jejich obecné členění, proto existuje celá řada relevantních kritérií, jenž je vymezují. Při třídění úvěrů jsou tak významná zejména následující hlediska: **příjemce úvěru** - úvěr je poskytován státu, podnikatelskému subjektu či fyzické osobě, **forma poskytnutí úvěru** - úvěry jsou tak buď peněžní, kdy dochází k faktickému poskytnutí peněžních prostředků, klient je povinen úvěr splatit včetně úroků, nebo závazkové, jejichž prostřednictvím se banka zaručuje za splnění závazku svého klienta, k bezprostřednímu přenechání peněžních prostředků nedochází, **doba splatnosti úvěru** - úvěry se dělí na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé, **účel použití** - úvěry mohou být poskytnuty jako neúčelové, které jejich příjemce užije dle svého uvážení, či účelové, které smí užít pouze ke smluvně danému účelu, **měna úvěru** - úvěr je poskytován v měně tuzemské nebo zahraniční (úvěry v českých korunách a úvěry devizové), **způsob zajištění** - úvěry zajištěné, u nichž je sjednána určitá forma zajištění, a nezajištěné, které se v praxi vyskytují vzácně.¹²⁴

V případě bank je prvotním dělení úvěrových obchodů na aktivní (poskytované) a pasivní (získávané). V rámci pasivních úvěrových obchodů banka získává cizí zdroje, opatřuje si tak prostředky k vlastnímu podnikání, a to zejména přijímáním vkladů, vydáváním dluhopisů, významnou složkou těchto obchodů je i přijímání úvěrů od jiných bank. Banka tedy vystupuje v postavení dlužníka. Naopak věřitelem se banka stává, poskytuje-li sama úvěry svým klientům (z prostředků vlastních či získaných z pasivních úvěrových obchodů), a to za předpokladu, že tyto obchody jsou pro ni ziskové (banka musí stanovit takové úroky z úvěru, aby vydělala) a zároveň návratné (banka se musí zajistit proti případnému nesplácení úvěru klientem). Banka tak uskutečňuje aktivní úvěrové obchody, jimž se také budu dále věnovat s ohledem na zaměření mé práce jako smlouvy o úvěru, jejímž prostřednictvím věřitel (nejčastěji banka) poskytuje peněžní prostředky dlužníkovi. Následně uvádím základní a nejčastěji užívané druhy aktivních úvěrových obchodů, přičemž se soustředím na úvěry poskytované podnikatelům.

Úvěr krátkodobý musí být klientem vrácen do jednoho roku od poskytnutí, tedy lhůta splatnosti jistiny i úroků je stanovena maximálně do této doby. Většinou je vázán na konkrétní účel. Uplatňuje se například v zemědělství, kde je vzhledem k sezónním pracím

¹²⁴ základní kritéria pro členění úvěrů viz DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. přepr. a rozš. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005, s. 511 – 512.

úvěrová struktura tvořena převážně „sezónními“ úvěry. Mezi krátkodobé účelové úvěry dále patří úvěry překlenovací, úvěry na přechodný nedostatek prostředků či úvěr revolvingový.

„**Revolvingový úvěr** umožňuje opakované čerpání a splácení úvěru. V případě vyčerpání celé částky úvěru je možno při splacení jakékoliv splátky splacenou sumu opětovně čerpat. Má tyto vlastnosti: přesně stanovená doba trvání, pro celou dobu tohoto trvání je stanovena nepřekročitelná výše úvěru, není stanoven pevný splátkový kalendář, lze jej splácet a čerpat průběžně po celou dobu trvání, aktuální částka, kterou lze čerpat, se mění v závislosti na čerpání a splácení (po jakékoliv splátce v průběhu doby trvání úvěrového vztahu lze splacenou sumu znovu vyčerpat).“¹²⁵

Dalším typem krátkodobého financování je **úvěr provozní** neboli úvěr na provozní potřeby. Tento druh úvěru je využíván převážně k financování oběžných prostředků, jeho prostřednictvím se tak financuje běžný provoz, nákup, výroba a prodej výrobků určitého podniku (např. vnitřní vybavení kanceláří nebo výrobních prostor). Je často poskytován na zásoby či na pohledávky do lhůty splatnosti (podnikatel vystavuje faktury s lhůtou splatnosti šedesát dní a více, ale než se mu tato plnění vrátí, potřebuje platit běžné provozní náklady jako je např. nájem atd., banka mu proto poskytne úvěr). Provozní úvěr není poskytován jako striktně účelový, jeho čerpání tak neprobíhá většinou formou úhrady faktur, banka peněžní prostředky převede na běžný účet klienta. Nakládání s úvěrem je potom věcí samotného klienta, banka jej kontroluje pouze např. z účetních výkazů. „Při dlouhodobé bezproblémové spolupráci mezi bankou a klientem přistupují banky k tomu, že tyto krátkodobé úvěry klientům po lhůtě splatnosti obnovují, většinou v původní výši. Tak dostávají provozní úvěry střednědobý charakter. Výhodou je, že klient nemusí podstupovat celou proceduru žádosti o úvěr a jeho vyřizování včetně zajištění, nýbrž že po splnění vybraných a definovaných ekonomických ukazatelů je mu úvěr obnoven opět na další rok. Často tak dochází k tomu, že mezi klientem a bankou je sepsán pouze „dodatek ke smlouvě o provozním úvěru“, ve kterém je nová lhůta splatnosti, přičemž všechny ostatní náležitosti smlouvy zůstávají beze změny.“¹²⁶

Velmi oblíbenou a rozšířenou formou krátkodobého financování je **kontokorentní úvěr (tzv. kontokorent)**. Obchodní zákoník v ust. § 708 a násl. upravuje smlouvu o běžném účtu, dle ust. § 711 *může smlouva o běžném účtu stanovit, že banka provede do určité částky příkazy k platbám, i když k tomu není dostatek peněžních prostředků na účtu*. Ve smlouvě se

¹²⁵ PLÍVA, Stanislav a kol. *Bankovní obchody*. 1. vydání. Praha: ASPI a.s., 2009, s. 96.

¹²⁶ POSPÍŠIL, Richard, HOBZA, Vladimír, PUCHINGER, Zdeněk. *Finance a bankovníctví*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 43.

tak umožňuje sjednat limit debetního zůstatku peněžních prostředků na účtu, tzv. povolený debet, do výše tohoto limitu („debetu“) může klient čerpat peněžní prostředky či provádět z účtu platby, a to i když je zůstatek na účtu záporný, je tedy povoleno čerpání z účtu „do mínusu“. Je sjednána jak úroková sazba pro úročení kladného, tak úroková sazba pro úročení záporného zůstatku na účtu. Úvěr je splácen přímo připsáním jakékoliv kladné položky na běžný účet. Záporný limit zůstává stále stejný, nesnižuje se provedenými splátkami. Pro tento úvěr je typické, že si banky účtují měsíční poplatek za rezervaci pro případ, že by klient peněžní prostředky nečerpal (nebývá ovšem nijak vysoký), to do určité míry klienta nutí, aby čerpání do debetní části účtu využíval. *Nejsou-li práva a povinnosti stran při poskytnutí těchto peněžních prostředků sjednány ve smlouvě o běžném účtu, řídí se úpravou smlouvy o úvěru.* Proto není-li jiné dohody, platí se i úroky z tohoto úvěru stejným způsobem jako se splácí samotný úvěr. Čerpání i splácení úvěru probíhá neformálně, není je nutné bance dopředu oznamovat. „Výhodou tohoto typu úvěru pro klienta je možnost čerpání peněžních prostředků pohotově a účelově dle vlastního uvážení. Pro banku je naopak výhodou vyšší úroková sazba než u běžných krátkodobých úvěrů, klade to však na ni vyšší nároky při řízení likvidity.“¹²⁷

Odlišným druhem krátkodobého úvěrového obchodu je **úvěr eskontní**. „Eskontní úvěr je krátkodobý úvěr, který banka poskytuje prostřednictvím odkupu cenného papíru – směnky před lhůtou její splatnosti (dospělosti) po srážce úroku – diskontu. Eskontuje-li banka směnku, stává se jejím majitelem se všemi právy, ale i povinnostmi. Banka poskytuje klientovi, který na ni směnku převedl a následně eskontoval, tzv. eskontní úvěr, jehož lhůta splatnosti je totožná se lhůtou, která chybí směnce do její dospělosti, a jehož výše je rovna směnečné sumě na směnce uvedené mínus výše diskontu. V den splatnosti směnky prezentuje banka směnku k proplacení směnečnému dlužníkovi (směnečníkovi) – to je specifickým rysem eskontního úvěru, úvěr není splácen jeho příjemcem, nýbrž směnečníkem. To nutí banky podrobně zkoumat bonitu směnečného dlužníka, neboť to je právě osoba, která má v budoucnu úvěr zaplatit.“¹²⁸

Vedle úvěru krátkodobého se z hlediska doby splatnosti dále rozlišují úvěry střednědobé a dlouhodobé. **Úvěr střednědobý** je klient povinen bance splatit do tří, maximálně čtyř let, **úvěr dlouhodobý** má stanovenou dobu splatnosti nad čtyři roky, přičemž horní hranice se nejčastěji pohybuje kolem šesti, výjimečně deseti let. Dlouhodobé úvěry se

¹²⁷ POSPÍŠIL, Richard, HOBZA, Vladimír, PUCHINGER, Zdeněk. *Finance a bankovníctví*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 44.

¹²⁸ tamtéž s. 35 – 36.

vyskytují například ve stavebnictví, kde je poměrně dlouhý výrobní cyklus, tudíž úvěry kryjí značnou část zásob. Často jsou poskytovány bytovým družstvům či obcím. Úvěry s dobou splatnosti nad deset let banky poskytují v rámci hypotečních úvěrů, které jsou potom sjednávány s lhůtou splatnosti delší patnácti let, výjimkou není splatnost dvacet pět let a více. „Střednědobé i dlouhodobé úvěry jsou používány vesměs k financování potřeb klienta v oblasti větších investic. Jde většinou o modernizaci technického vybavení ekonomického subjektu či změnu struktury dosavadní činnosti, popř. o rozšíření majetku apod. Financovány jsou nákupy strojů, zařízení, budov, příp. rozšířená potřeba oběžných prostředků (nákupy materiálu, zboží atd.) Stručně se dá říci, že investiční činnost vyžaduje vždy určitou míru investičních, tj. dlouhodobých úvěrů.“¹²⁹ **Investičním úvěrem** je tak úvěr na pořízení nemovitostí, strojů a zařízení, výstavby, příp. rekonstrukce výrobních nebo obchodních komplexů či komunikací a dalších investic.

Mezi formy financování nabízenými bankami, resp. jejich dceřinými společnostmi patří i **faktoring** a **forfaiting**, tyto nástroje jsou alternativou k úvěrovému financování. Nabízejí celou řadu výhod, a to zejména dohled nad správou a inkasem pohledávek, nižší úrokové sazby, nižší vyžadované zajištění a také rychlost a flexibilitu služeb. „Faktoring je moderní forma bezhotovostního financování, které spočívá ve smluvně sjednaném odkupu krátkodobých pohledávek faktoringovou společností, tzv. faktorem (může jím být i banka). Je ideální metodou k zajištění inkasa pohledávek a ke krytí rizik s nimi spojených. Faktoring pohledávek je výhodný ve všech případech, kdy dodavatel ke svojí další činnosti potřebuje rychlou a stabilní hotovost a kdy je schopen takto získané prostředky znovu investovat a zhodnotit. Forfaiting je další důležitou metodou financování dodavatele, včetně převzetí rizik spojených s prodejem na fakturu s delší dobou splatnosti. V praxi bývá výhodný zejména pro podnik, který vyváží rozsáhlé investiční celky do zahraničí se střednědobou nebo i dlouhodobou lhůtou splatnosti a vyžaduje proto finanční krytí svých pohledávek, včetně jejich zajištění. Proto nachází uplatnění zejména ve strojírenství, elektrotechnice, energetice apod. Při odkupu těchto pohledávek na sebe forfaitingová společnost (forfaitér) přebírá veškerá rizika a nemá tak možnost uplatnit zpětný postih na dodavatele (vývozce), jestliže pohledávka není odběratelem řádně zaplacená. Výhody forfaitingu lze využít všude tam, kde podnik potřebuje aktuální výplatu hotovosti vyplývající z existence pohledávky.“¹³⁰

¹²⁹ ZLÁMAL, Jaroslav. Finanční úvěry v ekonomické praxi, postup obchodních bank. *Právo a podnikání*, 2000, č. 7- 8, s. 29.

¹³⁰ POSPÍŠIL, Richard, HOBZA, Vladimír, PUCHINGER, Zdeněk. *Finance a bankovníctví*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 70 – 75.

9. Úvěrové registry

Význam registrů spočívá v ochraně bank před špatnými klienty, cílem je podstatně snížení úvěrového rizika. Jejich úkolem je shromažďování a poskytování informací o klientech, na jejichž základě banka zjišťuje, jakou měl klient v minulosti platební morálku, kolik úvěrů čerpal a v jaké výši a jak tyto úvěry splácel, jaká je jeho současná situace, aby nedocházelo tomu, že klient si vezme úvěr u více bank a není schopen je splácel, požádá o nový úvěr ke splácení těch současných či bude čerpat úvěr u banky, když nesplácel ten, jenž mu byl poskytnut dříve jinou bankou apod. „Princip činnosti registrů je založen na obousměrné vyrovnanosti. Na jedné straně jsou zúčastněné banky povinny předepsané informace o svých klientech do systému předávat, na druhé straně jsou oprávněny analogické informace o klientech jiných bank ze systémů získávat.“¹³¹ Sdílení veškerých dostupných informací je prospěšné jak pro banku poskytující úvěr, tak i pro samotného klienta. Dostatek informací chrání totiž banku nejen od „špatného“ klienta, ale umožňuje také rozpoznat klienta dobrého, jehož pozitivní úvěrová minulost je pro něj výhodou. V současné době existují v České republice různé druhy těchto registrů, když ty nejvýznamnější se pokusím následně vymežit.

Bankovními registry jsou Centrální registr úvěrů a Bankovní registr klientských informací. Jejich zřízení umožňuje zákon o bankách. Na všechny bankovní obchody, včetně poskytování úvěrů, se vztahuje bankovní tajemství (ust. 38 odst. 1 ZoB), jsou ale stanoveny výjimky, kdy poskytnutí informací není porušením bankovního tajemství.

Na základě ustanovení § 38a odst. 2 ZoB (Česká národní banka vytváří z údajů získaných od bank informační databázi) provozuje Česká národní banka Centrální registr úvěrů (dále jen CRÚ) Bližší podmínky jsou stanoveny vyhláškou č. 164/2002 Sb., o podmínkách přístupu k informacím v informační databázi České národní banky – Centrální registr úvěrů. Vyhláška vymezuje, že shromažďované údaje se týkají pouze pohledávek za dlužníky právními osobami a dlužníky fyzickými osobami, a to podnikateli v souvislosti s jejich podnikatelskou činností. Uživatelem registru jsou všechny banky a pobočky zahraničních bank působící na území České republiky a další osoby, stanoví-li tak zvláštní zákon (dále jen banka). Banka je oprávněna získávat takové údaje z registru zejména v souvislosti s rozhodováním o poskytnutí úvěru, za přístup do CRÚ je povinna zaplatit dle Ceníku peněžních a obchodních služeb České národní banky. V CRÚ jsou evidovány veškeré úvěrové pohledávky bez ohledu na to, zda jsou či nejsou spláceny (pozitivní i negativní

¹³¹ DVOŘÁK, Petr. *Bankovnictví pro bankéře a klienty*. 3. přepr. a rozš. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005, s. 283.

údaje), a to čerpané úvěry, včetně kontokorentních, nepovolené debety na běžných účtech, poskytnuté úvěrové rámce a přísliby, poskytnuté záruky a ručení, poskytnuté záruky z akreditivů. Údaje v registru jsou měsíčně aktualizované. CRÚ je registr úplný, obsahuje informace od všech bank a poboček zahraničních bank působících na území České republiky, které jsou dle opatření České národní banky č. 5/2002 povinny předávat do registru stanovené informace. Těmi jsou: identifikační údaje o klientech (právní forma, IČO, název,...), identifikační údaje pohledávky (její číslo, datum vzniku, splatnost, typ a její další specifikace, stav), hodnoty pohledávky (celková výše, aktuální zůstatek, jistina po splatnosti, úroky a poplatky po splatnosti, počet dnů po splatnosti) a další proměnné vztahující se k pohledávce (měna, zajištění ad.). Údaje jsou archivovány po dobu 10 let od splacení pohledávky, aby banky měly k dispozici historii svých klientů. Klient má právo (ust. § 38a odst. 3 ZoB) se seznámit s informacemi, které jsou o něm v příslušné databázi vedeny (platí i pro BRKI), pokud se týkají jeho osoby či právnické osoby, kterou zastupuje. Za úhradu věcných nákladů má právo na pořízení výpisu, cena za výpis z CRÚ je uvedena v sazebníku České národní banky a v současné době činí 400,- Kč.¹³²

V ust. § 38a odst. 1 ZoB je zakotveno následující. V rámci plnění povinnosti postupovat při výkonu své činnosti obezřetně se banky mohou vzájemně informovat o bankovním spojení, identifikačních údajích o majitelích účtů a o záležitostech, které vypovídají o bonitě a důvěryhodnosti jejich klientů, a to i prostřednictvím právnické osoby, která není bankou. Majetkový podíl na této právnické osobě mohou mít pouze banky, které jsou povinny zajistit, že tato právnická osoba bude zachovávat získané údaje v tajnosti a chránit je před zneužitím. Banka je povinna k získaným údajům o klientech jiné banky přistupovat tak, jako by šlo o údaje o jejich vlastních klientech. Toto ustanovení tedy umožňuje nejenom vzájemné sdílení údajů o klientech ve smyslu jejich úvěrové bonity a důvěryhodnosti, ale dovoluje bankám zřídít právnickou osobu, která nebude bankou a bude tyto informace shromažďovat. Tak byla založena společnost CBCB - Czech Banking Credit Bureau, a.s. za účelem provozování Bankovního registru klientských informací (dále jen BRKI). V současné době má CBCB pět akcionářů, kterými jsou Česká spořitelna, a.s., Československá obchodní banka, a.s., GE Money Bank, a.s., UniCredit Bank Czech Republic, a.s. a Komerční banka, a.s..¹³³ V registru jsou vedeny informace o fyzických osobách, občané i živnostníci, které u některé banky (účastníka registru) čerpají nebo čerpali úvěr či o úvěr teprve žádají, údaje o firmách v bankovním registru nejsou. Do budoucna se počítá

¹³² využito informací z http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/centralni_registr_uveru/index.html

¹³³ <http://www.cbcz.cz/spolecnost.html>

s rozšířením o klienty, kteří uzavřou smlouvu s leasingovou společností či nakoupí na splátky prostřednictvím některého poskytovatele spotřebitelských úvěrů. BRKI je tvořen pozitivními i negativními informacemi, a to o bonitě, důvěryhodnosti a platební morálce klientů (počet existujících úvěrových smluv, výše jednotlivých úvěrů a splátek, historie splácení těchto závazků, informace o zajištění apod.). Nabízí jednotlivým uživatelům nejen pohled na současný stav zadlužení klienta, ale také zpětně na historické hodnoty za poslední 4 roky, informace jsou měsíčně aktualizovány. Účastníky BRKI mohou být všechny banky či pobočky zahraničních bank, které aktivně působí na českém trhu a nejsou v nucené správě či likvidaci, v dnešní době jej využívá více než 20 uživatelů.^{134 135}

Pokud jde o oblast nebankovních registrů zřizovaných čistě nebankovními subjekty, existuje Nebankovní registr klientských informací (dále jen NRKI). Provozuje jej zájmové sdružení právnických osob Leasing & Loan Credit Burelu (LLCB), zakladateli tohoto sdružení je osm společností působících na území České republiky v oblasti leasingu a splátkového prodeje, účastníky jsou taktéž mnohé další společnosti.¹³⁶ Základním účelem NRKI je vzájemné informování věřitelských subjektů o záležitostech vypovídajících o bonitě, důvěryhodnosti a platební morálce jejich klientů. Nebankovní registr obsahuje informace o úvěrech, která má nejen fyzická osoba či fyzická osoba podnikající, ale i osoba právnická u jiných institucí než je banka. Soustřeďují se tak kromě základních identifikačních údajů klientů zejména údaje o závazcích klientů, o včasnosti jejich plnění, o zajištění apod. Zařazování informací je v případě klientů fyzických osob podmíněno poskytnutím jejich souhlasu se zpracováním údajů v NRKI v souladu s příslušnými ustanoveními zákona o ochraně osobních údajů.¹³⁷ Poskytne-li ale takové údaje do NRKI jeden věřitelský subjekt, neznamená to, že na příště budou bez dalšího přístupné dalším věřitelským subjektům. Pro ně bude taktéž nezbytný písemný souhlas konkrétního klienta, aby se na tyto údaje mohli dotazovat, uplatňuje se tak princip tzv. dvojího souhlasu. Banky využívají i tohoto registru, přestože do nich nepřispívají svými daty.¹³⁸

Vyloučeno není ani vytváření dalších registrů evidujících úvěrové informace, s různými podmínkami i okruhem zúčastněných subjektů, pro které je rovněž nezbytný písemný souhlas klienta s poskytnutím údajů do příslušného registru (souhlas může být vyžadován i před odesláním dotazu do registru). Takovým registrem je např. SOLUS

¹³⁴ <http://www.cbcb.cz/registr.html>

¹³⁵ využito informací z <http://www.cbcb.cz/>

¹³⁶ <http://www.llcb.cz/index.htm>

¹³⁷ zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁸ využito informací z <http://www.llcb.cz/nrki.htm>

(sdružení na ochranu leasingu a úvěrů spotřebitelům), který provozuje zájmové sdružení právnických osob, jehož členy jsou některé banky, některé leasingové společnosti, některé nebankovní úvěrové společnosti i některé subjekty jiného než finančního zaměření (společnosti z oblasti telekomunikací, energetiky). V registru jsou dvě databáze, a to databáze právnických osob a fyzických osob podnikatelů (tzv. registr IČ) a databáze ostatních fyzických osob (tzv. registr spotřebitelů). V evidenci jsou pouze neplatící klienti.¹³⁹

¹³⁹ více na <http://www.solus.cz/>

10. Závěr

Současná právní úprava smlouvy o úvěru má v souladu se zásadou smluvní volnosti, která je jednou ze stěžejních zásad charakterizujících soukromé právo, dispozitivní charakter (s výjimkou ustanovení § 497 a § 499 ObchZ). Mám za to, že zúčastněným stranám úvěrového vztahu je k dispozici dostatečně funkční a efektivní právní nástroj, schopný se přizpůsobit všem relevantním potřebám, podmínkám a okolnostem, za nichž uzavírají smlouvu tohoto typu. Tento smluvní typ je proto v praxi hojně využíván, a to jak pro účely podnikatelské, tak i soukromé. Při procesu sjednávání smlouvy o úvěru se nezbytně uplatňují rovněž zásady, jež vystihují institut smlouvy o úvěru jako takový, jsou především bankami při poskytování úvěrů důsledně respektovány. Přesto se tyto zásady uplatní pouze v rozsahu, který nekoliduje s vůlí stran projevenou ve smlouvě.

V právní úpravě úvěrové smlouvy neshledávám žádné podstatné nedostatky, upozorním snad jen na potřebu zakotvení písemné formy. Ačkoli může přílišný formalismus strany smlouvy limitovat v jejich záměrech a činnostech, požadavek právní jistoty, včetně předcházení rizikového poskytování i přijímání úvěrů vůbec, svědčí pro tento závěr. Pokládám za vhodné a účelné stanovit do budoucna obligatorní písemnou formu jako podstatnou část smlouvy o úvěru, úprava *de lege ferenda* ovšem doporučení plynoucí z praxe nezpracovává.

Budoucí právní úprava smlouvy o úvěru, resp. úvěru v novém občanském zákoníku je v podstatě převzata v téměř identické podobě či s případnými drobnými stylistickými odchylkami. Velmi správně je nově zakotveno označení smluvních stran jako strany úvěrující a úvěrované, když současné vymezení subjektů úvěrového právního vztahu jako věřitele a dlužníka je poněkud zavádějící. Výraznějších změn dostal institut půjčky, nová právní úprava se navrácí k původnímu pojmenování zápůjčka. S tím souvisí i označení smluvních stran jako zápůjčitele a vydlužitele, toto pojetí ale nepovažuji za příliš vhodné, když nynější označení stran jako věřitel a dlužník nečiní v praxi žádné potíže. Doplněna jsou některá ustanovení o případech, na něž současná úprava nepamatuje. Jedná se o některé podrobnosti týkající se vrácení zápůjčky a o vypovězení smlouvy. Rekodifikace soukromého práva upouští od dualismu závazkových vztahů obchodních a neobchodních. Napříště se použije jednotná úprava pro vznik, zajištění, ukončení a další instituty, bude tak odstraněna zbytečná roztříštěnost právní úpravy a v souvislosti s tím odpadne řada problémů týkajících se vzájemného vztahu zákoníku občanského a obchodního.

Rozsáhlou kapitolu by jistě mohly tvořit úvěry poskytované spotřebitelům. S ohledem na široké téma mé diplomové práce, kterým smlouva o úvěru bezesporu je, neboť se mi při zpracování jednotlivých kapitol nabízejí další otázky a příbuzné instituty, které by zasluhovaly větší pozornost a prostor. Mým cílem ovšem není a ani být nemůže pojmout tuto práci jako vyčerpávající souhrn informací týkajících se úvěrové smlouvy, resp. úvěrů. Proto pomíjím interpretaci kategorie spotřebitelských úvěrů, zaměřuji se na úvěry, které poskytují banky podnikatelům, když se snažím skloubit pojetí teoretické i praktické. Jen na okraj uvedu, že spotřebitelské úvěry upravuje zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, hypoteční úvěry upravuje zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

- BAKEŠ, Milan a kol. *Finanční právo*. 5. upravené vydání. Praha: C.H.Beck, 2009.
- BEJČEK, Josef a kol. *Kurz obchodního práva. Obchodní závazky*. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010.
- DĚDIČ, Jan a kol. *Obchodní zákoník. Komentář. IV. díl § 221 – 775*. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002.
- DĚDIČ, Jan a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 1. vydání. Praha: Prospektrum, 1997.
- DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. přepr. a rozš. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Kurz obchodního práva. Obchodní závazky*. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. Praha: Linde Praha a.s., 2008.
- FALDYNA, František a kol. *Obchodní zákoník s komentářem. II. díl*. 1. vydání. Praha: Codex Bohemia s.r.o., 2000.
- FALDYNA, František. *MERITUM Obchodní právo*. 2. vydání. Praha: ASPI a.s., 2005
- GRŮŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 3. aktual. a dopl. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2009.
- JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 9. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004.
- KALFUS, Jan, KOBLIHA Ivan, KOVAŘÍK, Zdeněk a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 1. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2006.
- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995.
- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010.
- MAREK, Karel. *K obchodním závazkovým vztahům*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola veřejné správy a mezinárodních vztahů v Praze, o.p.s., 2007.
- LOCHMANOVÁ, Ludmila. *Základy obchodního práva*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2009.
- LOCHMANOVÁ, Ludmila. Smlouva o úvěru. In ŠTENGLOVÁ, Ivana (ed). *Pocta Miloši Tomsovi k 80. narozeninám*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.
- OVEČKOVÁ, Olga a kol. *Slovník obchodního práva*. 1. vydání. Bratislava: Iura Edition, 1994.
- PELIKÁNOVÁ, Irena. *Komentář k obchodnímu zákoníku 4.díl § 409 - 565*. 1. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 1997.
- PLÍVA, Stanislav a kol. *Bankovní obchody*. 1. vydání. Praha: ASPI a.s., 2009.
- PLÍVA, Stanislav. *Obchodní závazkové vztahy*. 1. vydání. Praha: ASPI a.s., 2006.
- POSPÍŠIL, Richard, HOBZA, Vladimír, PUCHINGER, Zdeněk. *Finance a bankovníctví*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek I., díl IV*. Reprint původního vydání. Olomouc: Codex Bohemia, s.r.o., 1998.
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné II*. 5. aktual. a dopl. vydání. Praha: ASPI a.s., 2009.
- ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 11. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006.

Odborné časopisy

- MARČANOVÁ, Jana. Úvěr nebo půjčku k podnikání? *Obchodní právo*, 1994, č. 11.
- LOCHMANOVÁ, Ludmila. Úvěr jako cizí kapitál podnikatelů. *Právo a podnikání*, 1998, č. 11.
- PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Obchodní právo*, 1998, č. 12.
- PLÍVA, Stanislav. Odstoupení od smlouvy o úvěru a zajištění závazku. *Právo a podnikání*, 1997, č. 10.
- PLÍVA, Stanislav. Některé problémy právní úpravy smlouvy o úvěru. *Právo a podnikání*, 1995, č. 3.
- ZLÁMAL, Jaroslav. Finanční úvěry v ekonomické praxi, postup obchodních bank. *Právo a podnikání*, 2000, č. 7-8.

Judikatura

- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2011, sp. zn. 29 Cdo 780/2010
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. prosince 2009, sp. zn. 33 Cdo 4047/2008
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. listopadu 2008, sp. zn. 28 Cdo 3790/2008
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. května 2008, sp. zn. 32 Odo 890/2006
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2008, sp. zn. 29 Odo 1613/2005
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. prosince 2007, sp. zn. 21 Cdo 3169/2006
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. května 2007, sp. zn. 32 Cdo 922/2007
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2006, sp. zn. 29 Odo 1000/2004
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. ledna 2007, sp. zn. 33 Odo 234/2005
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. března 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. srpna 2003, sp. zn. 29 Odo 813/2001
- rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 20. března 1995, sp. zn. 5 Cmo 304/1994

Abstract

Today, Loan Agreements are a frequently used type of contract. As an economic instrument, loans can be used to redistribute surplus financial assets to persons and entities with insufficient funds. For lenders loans are a means of generating profit by receiving interest on the principal, whereas debtors can use the money to fund their commercial activities or, in case of private consumers, satisfy their general needs. Hence, loans are an exceedingly important financial instrument in efficient free market economies.

In Czech law, Loan Agreements (in Czech: *smlouvy o úvěru*) are provided for in Sections 497 through 507 of the Commercial Code. By entering into a Loan Agreement, the creditor undertakes to make available to the debtor, upon his request, a certain amount of money up to a specific limit agreed by the parties beforehand; the debtor, on his part, commits to repay the money received together with an agreed interest. A legal instrument envisaged as a Loan Agreement is valid only if it meets certain statutory requirements (a.k.a. essential contract elements), including identification of the creditor and debtor, the creditor's obligation to transfer to the debtor, upon his request and in his favour, a certain amount of money, indication of the loan amount, and the debtor's obligation to repay the money received together with an interest. Most statutory provisions governing Loan Agreements being directory in nature (i.e. non-mandatory), the details of the transaction and the contractual provisions can be tailored by the parties as required.

In essence, almost anyone can be a creditor or debtor. Typically, however, most creditors are banks and potential debtors are required to go through a series of rather strict pre-contractual negotiations, as the banks try to verify the client's credit status in order to ensure that the borrower will be able to repay the loan granted. Loans are provided based on several principles; in particular the transaction ought to be secured and recoverable. In other words, the creditor needs to have sufficient confidence that he will be able to recover the principal together with the applicable interest. For this purpose various methods of securing a loan are provided for in the commercial and civil codes. If a suitable security or collateral is used and the debtor is unable to repay the loan, the creditor will be able to settle his claims from other sources. Recoverability, i.e. the debtor's obligation to return the money borrowed plus a certain interest by an agreed date and under the terms and conditions provided for in the agreement, is a key feature of loan transactions.

Strictly speaking, Czech law distinguishes between *úvěrem* (credit or loan) and *půjčkou* (loan and non-financial borrowing), the latter being governed by the civil code.

Nevertheless, these two instruments are usually confused or interchanged by the general public. Both can be used to obtain financial assets from a third party and repay them later. There are, however, certain differences between the instruments, in particular with respect to the time the contract comes into existence, subject matter of the agreement (specific performance, money, tangible assets) and interest.

In future, current regulations should be replaced by a traditional private-law concept, with loans being governed by the Civil Code only.

Keywords

Loan Agreements – smlouva o úvěru

Loan and Credit – úvěr

Essential Contract Elements – podstatné části smlouvy

Interest - úroky

Pre-contractual Negotiations – předkontrakční jednání

Granting a Loan – poskytování úvěru

Securities and Collaterals – zásada zajištění

Recoverability – zásada návratnosti

Loan and Non-financial Borrowing - půjčka

